

The Project Gutenberg eBook of Apró regények és esetek, by György Szemere

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Apró regények és esetek

Author: György Szemere

Release date: August 30, 2012 [EBook #40627]

Language: Hungarian

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK APRÓ REGÉNYEK ÉS ESETEK ***

E-text prepared by
Tamás Róth, Albert László, Robert Mouris,
and the Hungarian Distributed Proofreading Team
(<http://dphu.aladar.hu>)

Megjegyzés: Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>

SZEMERE GYÖRGY

**APRÓ REGÉNYEK
ÉS ESETEK**

(25 NOVELLA)

BUDAPEST

ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1915

7710. - Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

A KIS ZÁSZLÓTARTÓ.

I.

A Ráskayék lovas kerülője eszeveszett iramban vágatott be a faluba. A kovácsműhely előtt elordította magát:

- Gyűnnek!

Majszter uram földhöz vágta a patagyalt, amivel éppen egy jámbor kanca patáját faragta, legénye félrevágta kalapját s csípőbe szegte izmos karját, a szurtos inasok kiszaladtak a műhelyből. A munka szünetelt.

A községházánál ismét elhujjantotta magát Kócs Andris, a kerülő:

- Gyűnnek!

Bíró uram éppen tanácsot tartott a hitesekkel. Felfüggesztette az ülést s a magisztrátus élén kivonult a ház elé.

Az utca népesedni kezdett. Vihar szárnyán suhanó tűzveszedelem gyorsaságával harapódzott el a hír: Gyűnnek!

-4-

II.

Ráskay Balázs V-ik gimnáziumi tanuló Virgiliuszt magolt. Fujta az Aeneiszt teli tüdővel, hősiezen skandálva:

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris...

Kedves agara, Cicka, a dívánon nyújtózkodott s bele-belevakkantott a dühös deklamációba. Nyilván sértette a fülét.

Egyszerre csak abbahagyta Balázs a magolást. Nem a Cicka miatt. A nyitott ablakon át zürzavaros hangok csapódtak a szobába. Odafigyelt. Még soha sem hallott eféle hangversenyt. Mintha a levegőből bűgött volna alá, vagy a föld méhéből tört volna elő ezeryni hangszerszám összezüremlő muzsikája.

Balázs diák egy ideig bontogatni próbálta a kaotikus zenekar összebomlott hangelemeit, de hogy nem boldogult velük, az ablakhoz szaladt.

Cicka követte példáját. A párkányra ágaskodott.

A szeme már megsejtette Balázsszal, amit fülével nem tudott meghatározni. A zümmögő, bűgó hangzavar a falu kitörő lelkének volt a zenéje: ezeryni ember szíve húrján született melódia. A kúria ablakából végig lehetett látni a falu főutcáján. Ám egy magasba gomolygó porfelhő ezúttal elnyelte a kilátást: Balázs csak annyit konstatálhatott, hogy megmozdult a falu... Vajjon mi történik a porfelhő mögött?

-5-

Egy száguldó lovas átlovagolt rajta s a kastély elé érve, megrántotta a kantárszárat, hogy majd összetört a lova gerince.

- Gyűnnek! - ordította Kócs Andris harmadszor is. Aztán tovább száguldott.

Most már mindent tudott Balázs. Beszaladt az apja szobájába.

- Édesapám!

- Mi az, fiam?

- Gyűnnek!

A daliás nemes nem kérdezett többet. Tisztában volt vele ő is, hogy kik gyűnnek. Letette a pipát s kiment az udvarra a bejelentett, várva-várt *verbunkosok* elé.

III.

Legelől jött a cigány, a primás hatodmagával, azután a strázsamester, négy bakancsos vitéz élén, majd egy körülbelül száz főből álló szűrős, gubás atyafi nemzetiszínű kokárdás katonasipkában. Végül egy kellékes szekér ballagott.

A cigány szilajon húzta, napkeleti lélekkel, hogy égnek meredt mind a hajaszála. Rákóczi óta ilyen emésztő tűzzel nem muzsikált cigány.

-6-

Katona uraimék méltósággal lépegettek, kihúzakodva, mint a drót.

Ők százan, a szomszéd falvakból összeverbuvált bundások, ugrálva, táncolva lejtettek végig az utcán, összepengetve sarkantyúikat a zene ütemeire. Azaz nem mindnyájan táncoltak. Voltak köztük öregek is. Hatvan évesek, hetven évesek. Akiknek úgy fénylett a fehér hajuk, mint dicsfény a szentek fején. Ezek komolyak voltak, majdnem szomorúak.

És nőtt a menet. Megnyúlt, vastagodott. Mire a falu határához ért, megháromszorozódott. Visongó gyermekhad volt a fullajtárja, élén Ferkó Ferivel, a vajda fiával, aki a nagy cécó örömeire végigcigánykerekezte az egész falut. Oldalt asszonyok ballagtak szapora karattyolással, hátul a férfiak, ki elgondolkozva, hallgatagon, ki elszántan, rengeteg fenyegetéseket mennydörögve a németre.

A Ráskay-kúria előtt elkiáltotta magát a menet vezére, a drótbajúszos strázsamester:

- Haptááák - Halt!

A menet megállott az utcán. Az őrmester belépett az udvarra és szalutált a földesúrnak. Azután elkezdett szavalni szörnyen kiropogtatva az *r* betűt: Verbunkos őrmester Barta tekintetes uramnak jelentem alásan, kapitány úr Bertóthy azt parancsolta: addig szóba ne álljak a faluban senkivel, míg tekintetes uram fel nem csapott nekünk.

-7-

Ráskay Gáspár bólintott s kezet nyújtott az őrmesternek:

- Itt a kezem.

Balázs fiú ott állott az apja mellett s hol az őrmestert bámulta, hol a nemzójét. Még nem volt tisztában a helyzettel.

A strázsamester tarsolyába nyúlt s húsz pengő forintot olvasott le a földesúr markába.

- Ez a dukancia... Közvitéz tekintetes ráskai Ráskay Gáspár úr a Haza szent nevében köszöntöm kigyelmedet a zászlónk alatt.

Most már tisztában volt Balázs fiú a helyzettel. Szeme kigyúlt, mikor apjára nézett, gyermekarcán vérpiros lélekrózsák fakadtak...

Strázsamester Barta félreállott a házigazdával s halkán tárgyalt vele. Aztán visszatért a tömeghez.

- Hol a bíró?

- Itt.

- Kigyelmednél a pecsét?

- Nincs, de hozom.

- Siessen kigyelmed.

Aztán a tömeghez fordult.

- Ünneplészen ma ittend a kastélyudvaron. A köccséget Kossuth Lajos fizeti, a haza nevében.

Mennydörgő riadalom.

- Éljen Kossuth Lajos! Éljen a haza!

Barta folytatta:

- Aki magyar, velünk tart, aki fél, bujjék a kemencébe, annak nincs keresni valója itt.

Aztán bevezényelte katonáit, összetoborzott századát a kastélyudvarra. A többi nép utánahömpölyödött...

Megjött a bíró a pecséttel a nótárius és két hites kíséretében. A kastélyból mázsás tölgyfaasztalt emelt ki négy bundás s elhelyezte az udvar közepén a nagy eperfa alá. Egyéb bundások székeket hoztak, pennát, kalamárist.

Strázsamester uram s a falu főnökei helyet foglaltak. Következett a zászlóbontás.

Pipe káplár hozta a zászlót, két közvitéz veres sapkát hordott a szekérről s telirakta velük az asztal felét.

Kocsislegények s kisbéresek boroshordókat gurigattak az urasági pincéből.

A földesúr belemarkolt a veres sapkába, s az egyiket büszke fejére vágta.

- Emberek, együtt éltünk, együtt halunk, csapjatok fel katonának, veszedelemben az édes haza.

Újból rágyújtott a cigány a viharos nótára.

-9-

Az emberek sorjában az asztal elé járultak, bemondván a nevüket, kezet fogtak a strázsamesterrel, átvették tőle a salláriumot, s egy-egy veres sapkát nyomtak a fejükbe.

A nótárius és egy írástudó közvitéz szorgalmasan körmölte a lajstromot. Egy öreg anyó keservesen zokogott s egyben nagyokat püffentett az unokája hátába, mert tizenéves kölyök letére az ő engedelmével nélkül fölcsapott. A még mindig nyalka Sáriné hatvanéves urát *piszkolta*, azzal fenyegetvén emberét, hogy mindennap megcsalja, amíg odalesz. Nevettek rajta, csak Sárny volt komoly.

- Eleget megcsaltál, de most meg fogod magadat becsülni, mert jól tudod, hogy megver az Isten, ha honvéd urad ellen vétkezel.

A nyelven menyecske zokogásba tört ki, úgy búgott, mint egy szerelmes galamb.

Két óra mulva zászló alatt állott a falu aprajanagyja, a tizenöt éves gyermektől a hatvanéves emberig.

És szólt a zene, rengett a tánc. Reszketett a levegő a harci kedv riadalmától.

Balázs fiú az udvar egy rejtett zugában csendesen sirdogált. Csak egy évvel lenne öregebb, hogy ő is elmehetne a többiekkel, atyjával, hősi útra hont védeni!...

-10-

IV.

Másnap útnak indult a falu összetoborzott legénysége Szolnoknak, hogy ott magára vegye a felszerelést.

Balázs fiú sehogysem akart az apja nyakáról leszakadni.

- Vigyen magával, édesapám! Elbírom a puskát és a kardot, dicsőség kell nekem.

Az apa egy ideig eszébe beszélt a fiának, de hogy ez folyvást csak rimázkodott, belevágott a levegőbe:

- Hát gyere fiam!

V.

Az ellenséges előørs meglepte az alvó harmadik századot a hajnali szürkületben. Egy rengeteg német a zúrzarvarban kicsikarta a magyar zászlót a zászlótartó kezéből s elszaladt vele.

- Utána, fiúk! - riadt fel Bélyi hadnagy, az elővéd parancsnoka a súlyos, szégyenletes pillanat első döbbenetében. Senki se mozdult. Minek a biztos halál torkába rohanni a siker minden reménye nélkül? Vért ontani haszontalanul!

A hadnagy úr maga is belátta fölbuzdulása hiábavalóságát: a helyzet úgy diktálta, hogy visszavezényelje félszázadát a zászlóalj zöméhez.

Ekkor kilépett a glédából Balázs fiú.

- Hadnagy uram, én visszahozom a zászlót.

A fiatal tiszt, maga is félig-meddig gyermek, meghatottan nézett le a hős fiúra.

- Glédába, öcsém, a zászló elveszett.

- Nem vészett el!

S parancs ellenére nekivág a Ráskay-gyerek az ellenséges harcvonalnak.

Ott a balszárnyon egy öreg hadnagy atyai szívében meghűl a vér, de nem rendeli vissza fiát, csak összeteszi kezét és imádkozik - Ráskay Gáspár... Surrognak, süvöltenek az ellenséges golyók köröskörül.

A hadnagy int a kardjával.

Az elővéd hasravágja magát. Úgy nézi, lesi mindenki, mikor esik el az ő hős kis pajtásuk, a ki ostoba gyermekésszel a biztos halálba rohant.

Nem esett el. A magyarok Istene ráküldte védőangyalát.

A kis hősnek sikerült a nagy német katonát lelőnie... Szaladt a zászlóval vissza az övéihez. Fennen lobogtatta a trikolorót s váltig szavalt.

»Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris.«

Húsz fegyverből hullott, süvített körülötte a golyó, de egy sem találta el. A szent zászló fennen lobogott a kezében, nyilván az szította magába a gyermeknek szánt halált. Bár az is igaz, hogy nem sokáig tartott a halálos zápor... Tisztán lehetett hallani a német előørs parancsnokának vezényszavát:

- Feuer einstellen! Auf Kinder schiessen wir nicht! (Gyermekre nem lövünk!)

Ráskay Balázs elfulva érkezett meg a zászlóval övéihez. Egyenesen apjához szaladt. Fogyó lélekketével alig bírta kinyögni a lelkesedéstől:

- Úgy-e, édesapám!

Komoly és büszke volt, mint egy ötvenéves férfi.

- Az ám, fiam - motyogta az apa s boldogságában hangosan zokogott, mint egy tizennégy éves gyermek.

VI.

Bélyi hadnagy kivette a zászlót a hős fiú kezéből s háromszor meghajtotta az ellenség előtt, amely gyermekre lőni nem akart. Aztán visszaadta annak, akit legjobban megilletett:

- Tied a zászló, Ráskay Balázs, tartsad!

I.

A fiatal Sándor grófnak eszébe jutott, hogy bebarangolja a falut, kis diákkori emlékei tanyáját, amelybe idestova tíz esztendeje, hogy be nem tette a lábát. Megnézi a haranglábát, amely alatt annak idején birkózó-versenyt rendezett a parasztfiúkkal, sorjába két vállra fektetvén az ifjú nemzedék valamennyi kitűnőségét, Sóter Gyurkát kivéve, mert Gyurka őt vágta a földhöz...

Egyszeribe megelevenedett képzeletében régi vetélytársa szinte feledésbe veszett egyénisége. Mert vetélytársak voltak minden tekintetben. Nem lehet megállapítani, melyiküknek volt nagyobb a tekintélye a mezítlás gyermektársadalom előtt. Gyurkától talán jobban félték az apró süvölvények (mert ő mindjárt ütött, ha nem tetszett neki valami); benne ellenben alighanem csak a földi hatalom egyik közelfekvő exponensét tisztelték a kurtagytyás gyerekek: a méltóságos úrficskát, a lakkos topánkában járó, a ponnytulajdonost. Ő volt a konzul, Gyurka a tribunus plebis, aki a kisebb akaratú konzul nyakára nőtt.

-14-

Azután egy leányt szerettek Sándor és Gyurka: Kántor Katicát. A szerelmi versenyben már határozottan a konzul úrfi volt felül, mert jobban győzte nyalánksággal a néptribun úrfinál. Tortával s Kugler-bonbonnal traktálta ideálját, holott Gyurkának csak medvecukorra tellett...

Ugyan mi lett Gyurkából? Mi a kis nyalafántos Katicából, akinek a szeme olyan kék volt, mint a májusi ég? Megházasodott-e Gyurka? Férjhez ment-e Katica?... Megtudja. Mindenekelőtt meglátogatja az öreg Timkót, régi, nyugalmazott kerülőjüket, aki negyvennyolcban a Rózsa Sándor századában ólomgömbös karikásostorral lyukasztgatta a hazaáruló rácok koponyáját, de egészen bevált becsületes embernek is, atyjának sohasem volt nála hűségesebb, megvesztegethetlenebb cselédje. Timkó mindent tud, ami a faluban negyvennyolc óta történt: a százados ember majd elmeséli neki apróra az utolsó évtized krónikáját.

Sándor gróf nyakába vette finommívú angol vadászfegyverét, átszelte a parkot toronyirányban s úttalan utakon, árkon-bokron átszökdösve behatolt a falu szívébe, a piacra, ahol a keresztény katolikusok büszke temploma állott, szemben az evangélikus reformátusok szerény imaházával s a hozzátartozó törpe haranglábbal.

-15-

Sándor emlékezett rá, hogy atyja, a hitbizományos úr, ezen a tájon vett házat ötven éven át hűséges szolgájának, a rettenetes erejű Timkónak. Kérdezősködni se kellett, hamarosan ráakadt a keresett portára emlékezet után.

A kilencven éves aggastyán ott ült a háza elé lebuktatott fatörzsön és békésen pipált. Sándor elérzékenyedett a még tíz évvel ezelőtt is szálfenyő tartású s most szinte múmiaszerűen összezsugorodott öregember láttán.

- Öreg Timkó, emlékszik-e még reám?

A rácok hajdani réme lassan eszmélt. Feje megmozdult az üde emberi hangra, üres, alvadó szeme keresgélt, ébredezett... Egyszerre megelevenedett susinka arca, barázdái között derengeni kezdett ős paraszti lelke régi fényessége: mosolygott. Ülve maradt, de a pipát ösztönszerűleg kivette szájából, kalapját is le a fejről. Motyogott valamit, aminek nem volt értelme.

A fiatal úr szelíden vállára tette kezét.

- Látom, hogy megismert, Timkó bácsi; örülök, hogy jó egészségben láthatom viszont.

Az aggastyánnak megjött a szava, erőszakosan pihentetett, berozsdált agyának teljes eszmélete.

-16-

- Én még jobban örülök az úrficska látogatásának, - mondta egyszerűen, - mert ha két nappal később jön, már nem talál az élők között.

- Ugyan, ugyan, hogy beszélhet így! Elél még Timkó bácsi tíz évig is.

Az öreg belebabrált a levegőbe.

- Azt én már jobban tudom; tegnap értem jött a Halál, még megbirkóztam vele, de igen erős volt, nem hagyott bennem csak két napra való szuszt, holnap estére meg fogok halni. Már szóltam is a papnak, - magyarázta hamiskásan mosolyogva, - elgyűjjön holnap délre az utolsó kenettel, mert nem szeretném a lelkemet az ördögre bízni.

A kis gróf helyet foglalt a régi cseléd mellett a fatörzsön. Nem hitt az előérzetben. Kilencvenéves korában - vélte - kedvenc szórakozása az embernek az elmúlás gondolatával való foglalatalkodás, Timkó is emez aggkori szenvedelemnek tesz eleget, midőn halálát jóformán órára megjósolja. Elejtette a szomorú témát, belevágott az élet közepébe.

- Szépen gyarapodott ez a mi falunk, mióta nem láttam - jegyezte meg jókedvűen.

A százados aggastyánnak nem volt kedvére való a megjegyzése.

- A házak - mondotta - szebbek lettek a nagy tűz óta, de az emberek eladták a lelküket az ördögnek.

-17-

- Hogy-hogy, öregem?

- Hát csak úgy, - vélte a halálra megérett ember, - hogy pénzen árulják a pógárok azt a dicsőséget, amit Kossuth apánk a magyarnak szerzett, tíz pengő forintot eladogatják a voksukat

az első hacuka halandónak, a császár emberének.

Ime, minálunk a haldokló ember is politizál... A hatvanhetes alapon álló Sándor grófnak belefájt a szívébe Kossuth régi katonájának keserű beszédje. Nem keresett, de nem is talált volna rá ellenvetést. Úgy volt csakugyan még ezelőtt tíz-tizenöt évvel is: a kuruc hagyományos büszke faluban nem akadt ember, ebsoron sem olyan, aki engedett volna a meggyőződéséből, az ilyen meg sem teremhetett Bárcaházán, mert a börtönviselt polgártársának megbocsátott a bárcaházi ember, de a »császár inasának« - így jelezték ott a kormánypárti szavazót - soha. A falu hitbizományos ura kénytelen volt meggyőződése ellenére is népével tartani, talán napszámost sem kapott volna különben, a méltóságának kidukáló tiszteletadó bizonyára megtagadták volna tőle uradalma régi jobbágynak kevés ivadékai.

- Biz az szomorú, - jegyezte meg Sándor gróf csendeskén, - hogy az emberek pénzért teljesítik polgári kötelességüket.

Vén Timkó erre végkép beledült a keserűségbe. Szinte lüktetett a beszédje, akár a szíve, ami ajkára kergette a panaszt.

-18-

- Megveri ezeket a népeket az Isten, - folytatta, - amiért megtagadták, akik a temetőben pihennek: apjukat, anyjukat, testvérüket. Mán német bugyogóban éktelenkedik itt a pásztoember is; a nyóstényje kávéit iszik reggelire, ha esik az eső, paraplit tart a feje fölé. Legénykoromban még piros csizma, virágos bársony pruszli, száznegyvennégy pitykés lajbi volt itt a módi - ma, dájcsot húz a cigány is a tánchelyen, ha odarendelik, mert inkább a rézbanda kell a mai fattyas népnek, verje meg őket a magyarok Istene...

A fiatal úr fájó szívvel mondott búcsút az öreg parasztnak. Az imént jött haza az oxfordi egyetemről, sok szépet, súlyos nemzetboldogító elméletet szítt ott fel a lelke, ám az öreg kerülő keserű beszédje mindent összezavart benne, amit a nép haladásáról, erőképző új intézményekről tanult... Hátha az az igaz, amit az agg pásztor eredendő őselméje tart annak: Tisztelni kell, akik a temetőben pihennek: az apák, anyák és testvérek ősi szokásait!?

A kék égen dicső fénnel ragyogott Isten napja. Az ákácvirág telelehelte a levegőt édes kábító illatával. A rügyezett tavasz ereje hozzáférközött a szívekhez, érzésbimbókat fakasztván fel bennük: boldogító gerjedelmeket a termékeny ifjúság kebelében s békítő harmóniát a sokat szenvedett öregekében.

-19-

Sándor gróf mélázva ballagott az utca porában. Egy-egy mérges kurta kutya kigurult eléje az őrizetere bízott porta kapujából, iszonytató lármát csapva, ám rájuk se hederített a természetükkel ismerős fiatal úr. Ritmusos lépésben, délcegen hátraszegett fejjel haladt előre, kalapot emelt az őt köszöntőknek, de szóba nem ereszkedett senkivel.

Legények, leányok utána néztek: Be csinos az úrfi, be kevély!

A kántorék háza előtt mégis megtorpant a csinos, kevély úrfi.

Egy szőke leány virágot öntözött a kántorlak előkertjében. Lenszínű hajára rátűzött a nap s sugarából fénykoszorút font a serény hajadon fehér homlokára.

Sándor sok képet látott a British Museumban, a Palazzo Pittiben, de ilyen szépre nem emlékezett. Nem akarta magát észrevétni, hogy tovább tartson az élvezete: megbújt egy vastag ákácfa törzse mögé. Onnan nézte a leányt. Ringó járását, babos kartonruhája rejtelmes lebbenését, párdudereka hajlongását, szelíd ívben előrehajló karcsú telt nyakát.

Vajjon ki lehet?... A kántorék kertjében buzgólkodik, de nem Kántor Katica. Katica tömzsi gyermek volt, ez meg olyan előkelően nyúlánk, mint Albion akármelyik vérbeli mágnásleánya, Talán rokona a kántornak? Vagy az új kiseddóvó kisasszony?... Megtudja. Egyszerűen meglátogatja kántorékat.

-20-

A fiatal gróf átruगतott az utcán, egyenesen nekiment a kántorporta kapujának.

- Jóreggelt, kisasszony! Itthon találok a kántor urat?

A hattyúszerű leány majd elejtette meglepetésében az öntözőkannát. De csak látszólagos volt az elfogódottsága, inkább csak aféle megrebbenés, idegjáték, de nem lélekszavar. Belenézett az őt megszólító férfi szemébe hosszasan, bátran.

- Most nincs itthon az apám, - válaszolt mosolyogva, - de azért csak tessék belépni; régen nem láttam a gróf urat.

S a vendég elé szökött a kapuba, hopkázva és negédesen, mint a párjának behódoló özünőske.

- Ah, be megváltozott a méltóságos úr! - jegyezte meg, összezsattantva finomszabású kis kezét.

Sándor gróf majd hová lett bámulatában. Honnan ismeri őt ez a szép leány?... Apjának mondotta a kántort! Mégis a Katica lenne? Hisz azt is meg lehetne tudni hamarosan. Bemutatkozott:

- Hadady Sándor gróf vagyok.

A leány elkacagta magát.

-21-

- Hiszen tudom. Nem olyan hálátlan Kántor Katinka, hogy megfélemedje az ő gyermekkori udvarlójáról, aki annyi sok édességet hozott neki...

- Katica, maga az?

- Oh, - negédeskedett a leány, - maga meg képes volt engem elfelejteni!

- Igen, igen megváltozott - mentegetődzött a fiatal úr, le nem véve a leányról őszinte elragadtatását kifejező szemét.

Katicának hízelgett a tekintete. Apróka kacagás gyöngyözött gilicetorkából s égszín szemével kacéran rákacsintott a fiatalemberre.

- S hogy találja: előnyömré változtam, vagy megcsunyultam?

A fiatal gróf agyán hirtelenében átcikázott valamennyi szerelmi emléke. Eszébe jutott lady Leighton, aki a legilledelemesebb társalgás közben minden bevezetés nélkül nyakába fonta remekművű rózsaszín karját s szenvedélyes haraggal ellökte magától, mert szűzies elfogódottságában késett a csókkal, amit a híres oxfordi özvegy éhes ajka tőle ölelése fejében várt... Azután a kis Maud Burns, az ugrifüles, örökké kacagó, évődő miss, professzora leánya, akivel piciny, édes csókokat váltott egy lépésnyire az apjától annak háta mögött... Stefanie von Söllingen, az ostendei Sphynx, aki az asszonyi kacérság minden trükkjét eljátszotta vele, hogy hálójába kerítse... És a színes forró emlékek, amelyek valahányszor csak felrajzoltak képzelete idézésére, mindig arcába szöktették pezsgő, fiatal vérét, most csudálatosképen hidegen hagyták szívét. Úgy érezte, hogy a lady, a miss, a gnädiges Fräulein ölelései, csókjai, valamennyi kegy, amelyben nőtől valaha részesült, összevéve sem érne fel a falusi Kántor Katica egyszerű szívének legkisebb szerelmi bimbójával. Ha például önfeledten keblére ejtené a leány bóbítás fejét...

-22-

Amilyen naiv volt a Katica bókhajhászó kérdése, olyan egyszerű és őszinte volt az ifjú felelete:

- Oh, maga nagyon szép, Katica, szebb nem is lehetne talán.

Fülig pirultak mindketten, de nem bánták a vérük árulkodását, nem szégyenlették szemérmességüket. Összeillant a szemük, ölelkezett a tekintetük. Mosolyogtak, majd hangosan nevettek, mintha megcsiklandozta volna őket valaki.

A leány bátrabb volt: először ő váltotta szóra gondolatait.

- Én igen sokat gondoltam magára. Mindenféle bohókás kérdés vetődött fel az elmémben...

- Például? - kérdezte a kis gróf, áhitattal lesve a leány feleletét.

- Például: ha folytatnánk a gyermekkori cimboráskodást, vajjon mit adna most nekem az én régi kis vitézem, a Xandri, cukor és torta helyett, ami ugyebár csak gyermeknek való?

-23-

- Igen, - helyeselte Sándor gróf a leány felfogását a tortáról s egyben felelt a leánynak, - bár zavarba jött kérdése főnségesen együgyű merészségétől, - lényegben is: - Most egyébbel kedveskednék én magának, Katica, hogy megtartsa a kegyeiben.

- Mivel?

- Azzal, a mire a leányszív vágyik.

- S mire vágyik a leányszív?

- Arra, amire az ifjú szíve.

Szűzösztone megsúgta Katicának, hogy nem szabad a kérdést tovább feszegetnie. Úgyis kitalálta az ő délceg ifjává serdült gyermekkori pajtása gondolatát. Lesütötte bátor, kacér leányszemét.

- A virágra gondolt, úgy-e? - kérdezte ábrándosan.

- Igen, virágra, - füllentette a szintén észbekapott grófocska. - Ha megengedi, küldök magának egy csokrot, vagy... hozok. Hogy akarja, - kérdezte, - küldjek vagy hozzak?

- Ahogy alkalmasabb... Talán hozzon.

Elváltak. Egyszerű kézfogással, mosolyogva és mégis szomorúan.

Negyednap találkoztak újra az öreg Timkó temetésén. Az aggastyánnak ugyanis nem csalt az előérzete, másnap estére meghalt, ahogy megjósolta volt. Nem is vala többé mit keresnie itt a Földön, az ő számára kihúlt a Föld...

-24-

Az ígért csokrot nem adhatta át Sándor Kántor Katicának a temetési szertartás szomorú hangulatában, de megígérte, hogy másnap elviszi neki.

Elvitte. Ez alkalommal elmesélték egymásnak a nagyúri fiú s a kis polgárleány, amióta nem látták egymást, életük történetét.

A fiatalember elhallgatta szerelmi kalandjait. A leánynak nem volt mit elhallgatnia. Fehér hattyú volt, aki negédes gondtalanságban, tiszta mezben úszkált az Élettő tükörén...

Sándor gróf megtudta, hogy az ő régi vetélytársa, Sóter Gyurka megkérte a Katica kezét. De a leánynak nem kellett a parasztnábob fia. A földi gazdagságnak nem volt rá ingere, egyéb

kincsekre vágyott. Meghatározatlan ambíciók sarjadoztak szűz lelkében: művelődési vágyak, öntudattalan esengés a szép, az előkelő motívumok után. Rusztikus apja kimondotta rá a szentenciát, hogy félbolond. A leány csak nevette és - tanult. Megtanult németül, franciául, zongorázni. Ismeretterjesztő füzeteket olvasott a művészetekről, csillagászatról, az emberi fejlődés titkáról. Kiművelte magát, mint egy grófkisasszony. Olyat is mutatott keményített perkálszoknyája ellenére is.

Szinte érthetetlen, de való, hogy a fiatal gróftot inkább lehangolta a falusi Hamupipőke csodálatraméltó műveltsége. Semmiesetre sem örült neki. Választóvonalnak érezte a kultúrát, amit a szép leánynak szomjú lelke felszított, nem lelki kapocsnak. Azért nem változtak az érzései. Elárasztotta a leányt virággal, meleg szívbekapó szavakkal, minden érzéskincsét kirakta lábai elé. Eleinte csak minden harmad-negyednap látogatta meg, ám hovatovább rendes mindennapi vendége lett a kántorlaknak.

-25-

A vén morcos kálomista templomosnak eleinte hízelgett a nagyúri leereszkedés, később azonban észbekapott. Még megrontja az ő fehér leányát a káprázat, ami az ifjú arisztokrata lényéből kisugárzik! Ennek az eshetőségnek elejét kell vennie.

Nagy elhatározású, de kisakarátú férfi volt a kántor, nem merte a gróftot házából kitiltani. Csak a leányát szidta:

- Mi szándéka lehet veled annak a kékvérű kamasznak! Még elcsavarja a fejedet s örök életedre boldogtalanná teszen!... Ne engedd magadhoz, tiltsd ki, máris nyelvére vett a falu.

A leány rá se hallgatott apjára. Csupa szépnek, csupa jónak érzett mindent, amiben a gróf úrfi által részesült, fényt, illatot hozott Xandri a szegényes kántorlakba, valahányszor ott megjelent s esengő tekintetével az ő lelkében elmerült...

Immár Xandrinak szólította szerelmesét gyermekes bizalommal, mint régen, ezelőtt tíz évvel, amikor cvikipuszt adott neki egy kiválóan nagy habos tortaszeletért...

-26-

... Egyszer a szikszói vásárra ment az öreg kántor, hogy eladja tinócskáit, mert rádült a nyomor. Katica egymagára maradt a portán... Nemsokára megjelent Sándor gróf egy nagy virágcsokorral a kezében.

Katica megkávéztatta az ő egyetlen vendégét, a cukrot saját fehér kezével tette a csészéjébe, a hideg pampuskát is ő aprította bele.

Nem lehetett megállni: a fiatal mágnás megragadta a szorgoskodó puha leánykezet, csókolta, melengette, szívéhez szorította... A leány büszke kis hattyúfeje a szerelmes ifjú keblére esett... És most már nem a kezét csókolgatta az ifjú leánynak... Forró volt a Katica ajka, mint a láva, forró és nedves... és szűz teste reszketett, mint a nyárfalevél... és mennél jobban reszketett, annál olvatagabb lett... a végén megsemmisült...

A leány legalább úgy érezte... Hogy nincs... Csak a lelke él és az is a másé... Odaadta a fiatal grófnak mindenét...

Az apa, az öreg, a morcos, eladta tinócskáit a szikszói vásáron, pénzt hozott haza, töménytelen sok bankót. Nagy volt az öröme. Estére berúgott, nem lett volna kántor, ha be nem rúg vala egy jó vásár után. Pedig oda lett a kedve a bortól: meglágyult kemény viharedzett lelke, könnyek kéredeztek a szemébe, a virág illatától is elérzékenyedett.

-27-

... Magához szólította leányát, ölébe vonta, mint kis gyermeket: úgy becézte, dudujgatta...

- Ne haragudjál öregapádra, én szépséges ivadékomb, ha bántalak is néha, csak jóból, aggodalomból teszem.

Katica sírva fakadt. Katica sohasem sírt, mindig csak mosolygott: az apa megijedt leánya könnyeitől.

- Mi lelt, pelécském, tubicám? Mi fáj?

- Semmisem, apuskám, csak elérzékenyedtem a jóságától.

Az öreg nem hitt a leányának. A levegőbe meredt, mintha megállt volna az esze... Aha! Úgy vélte, megtalálta, amit keresett, leánya könnyeinek az okát. Hangos zokogásba tört ki.

- Szégyellessz engem, vén parasztmódi apádat, - kesergett, - mert ittas vagyok!... Nem kárpállak... Igazad van... Te jobb vagy, különb vagy, mint a szüleid: megvethetsz, csak szeress.

Megterhelt lelkén nem bírta tovább uralkodni a leány: elalélt apja karjaiban...

Egy hétig betegeskedett Kántor Katica. A községi orvos nem tudta a baját megállapítani: magától gyógyult meg, orvosság nélkül. Ha csak Sándor gróf nem hozott neki orvosságot. Mert mindennap eljött az ő gyermekkori beteg kis pajtásához ezentúl is.

-28-

Kár, hogy szegény apja nem sokáig örülhetett visszatért egészségének: egy másik hét elteltével kijelentette neki a leány, hogy elmegy. Elmegy, mert nem akar szegény apja terhére lenni. Elszegődik házi kisasszonynak. Már talált is helyet. Az anyáról árva Brenday grófleány sétáltató kisasszonya lesz.

Az öreg kántor színjózan volt, mikor a nagy újságot meghallotta: nem sírt, csak elsápadt. Azután belevágott a levegőbe:

- Ha rossz dolgod volt itthon, hagyd magára öreg szülődet: tőlem mehatsz, eredj.

Sírt, sokat sírt a leány, de azért elment. Magára hagyta gyámoltalan öreg apját. Sötét volt neki a kántorporta nagyon, bár megperzselte benne a szárnyát: a tűz, a fény volt az ő eleme.

II.

Kántor Katinkát Sándor gróf helyezte el Brendayéknál, miután a leány kijelentette neki, hogy a lelke nem bírja el a képmutatás terhét, szívgyörcsöt kap, valahányszor gyanútalan apja szemébe kell néznie...

-29-

Melegszívű, művelt nép volt a Brenday-család, apa és leánya: igen szerették ott Katicát. Néha meglátogatta őket Sándor gróf is s nagy volt akkor az öröm a háznál.

Brenday Elíz grófkisasszony ugyanis szerelmes volt a hitbizományos úr fiába. Nem is titkolta érzelmeit. Egyszer így szólott Kántor Katinkához, aki idővel meghitt bizalmasa lett:

- Mit gondol, édes Katica, komoly szándékai vannak-e Sándor grófnak velem?

Katica nem tudott hazudni, azt meg nem árulhatta el a szerelmes leánynak, hogy a gróf valójában az ő kedvéért jár a házhoz.

- Azt hiszem, nincsenek komoly szándékai, - válaszolta, - de még lehetnek.

Elsápadt. A vér mind a szívébe szaladt attól a hirtelen elhatározástól, ami lelkében védenec kérdése nyomán megfogant. Megölelte a grófleányt s a szemébe mosolygott mártírnugalommal, fölényesen.

- Majd én beszélek veled. Jó?

- Jó, jó! - S össze-vissza csókolta a kényes grófkisasszony az egyszerű kántorleányt...

A legközelebbi alkalommal úgy intézték a leányok a sort, hogy Katicával magára maradjon a gróf a nagy szalonban.

Sándor félremagyarázta az átlátszó taktikát. Kitérte karjait, hogy keblére zárja az ő titkos párját, a piruló, reszkető kántorleányt. Az azonban kitért az ölelése elől.

-30-

- Nem, nem Xandri, nem!

- Miért nem? - kérdezte a megdöbben szerelmes ember hűledezve. - Esküszöm, hogy a feleségemmé teszem.

A leány elkomolyodott; mosolygós szép arca olyan szigorú és fönséges lett, mint egy antik márványistennőé.

- Ne esküdjék, - intette a fiatalember, - becsülettel nem lehetek a felesége, mert édesatyja nem egyeznék bele. Én pedig nem szítok visszavonást apa és fiú között. Tudom, hogy szeret, Xandri, - folytatta, - azt is tudom, hogy igaz ember, ha kívánnám, beváltaná szavát, csak hogy én annyira szeretem magát, nem kívánom, hogy olyasmit tegyen, amit bizonyára megbánná később.

- Katinka, óh Katinka!

A leány megfogta a fiatalember kezét.

- Ne érzelegjünk, édes Xandri. Törődjünk bele a sorsunkba. Az én sorsom, hogy leány maradjak azzal az édes szent emlékkel, amellyel a maga szerelme örök időkre megajándékozta a lelkemet; a maga sorsa, hogy elvegyen egy előkelő leányt s boldog családi életet éljen gyermekeivel.

A fiú könnyezett; a leány végig húzta a fején lágy fehér kezét.

-31-

- Ne sírjon Xandri, kérje meg az én jó kis Elízem kezét, mert szereti magát. Fogadja el az én, a maga Katicája kezéből a jövődöbelijét; ismerem, ő boldoggá fogja magát tenni s ez nagy megnyugvás lesz reám nézve is.

* * *

Ez a történet ezelőtt tizenkét évvel játszódott le úgy, ahogy meg vagy írva. Szinte kiment volna az eszemből, ha a minapában, halottak napján nem találkozom vala az én régi barátommal, Sándor gróffal s hitvesével, a szép, tökéletes Brenday Elizzel. A temetőben láttam őket. Egy töménytelen virággal elborított fehérmárvány-obeliszkes sírt térdeltek körül. Ők és gyermekeik, számszerint négyen. A legkisebb csemete mindössze hároméves lehetett, nem akart imádkozni, de az anyja rászólt:

- Imádkozni, publi, mert annak, aki itt nyugszik, köszönheted az életedet.

A kisfiú elfujta a Miatyánkat hiba nélkül.

Sándor gróf átnyúlt megértő, nagylelkű felesége kezéért s egy meleg csókot lehelt reá.

... Épen arra járt a kóbor őszi szél és megbolygatta a sírvirágok kelyhét, megzörgette a koszorúk leveleit... Mintha megelevenedett volna a sír. Mintha a benne pihenő szép halott a szél szavával üzent volna a rajta ájtatoskodóknak halát és köszönetet.

-32-

A lerótt kegyeletadó után eltávoztak a sírtól Sándor grófék. Én meg odamentem, hogy leolvassam a márványról, kit sirat oly őszinte buzgó gyásszal a konvenciókhoz kötött nagyjúri család:

Olvastam:

Itt nyugszik fulókércsi Kércsy Katinka... Fehér lelke 22 éves korában szállott a mennyekbe, örök gyászára azoknak, akik ismerték angyali lényét...

Egy kis imát én is elsusogtam kis Kántor Katica sírdombján.

A RAJONGÓK.

-33-

I.

A kapitány köpenyeg nélkül, mereven előrenyújtott nyakkal haladt az utcán; kardja, miután zsebre vágta kezét, össze-vissza kalimpált az aszfalton. A járókelők sziluettje elmosódott a sűrű, nyálkás ködben, csak a kapitány alakja rítt ki élesen a félhomály kaoszából, mint valami zakatoló mozdony, ami két haragos vörös lámpaszemével belefúródik az éjszakába.

Az emberek megállottak a mellettük elduhógó katonatiszt láttán, egy ideig utána néztek, aztán megcsóválták fejüket s mentek dolguk után.

Csak egy törzstiszt tett kivételt, megszólította a tisztet.

- Kapitány úr!

A züllött járású férfi felocsudott, összeszedte magát.

- Parancsára, ezredes úr.

- Miért nem szalutál?

- Bocsánat, nem vettem észre ezredes urat.

- Nem baj - mondta a törzstiszt szelíden. - De mi lelte a kapitány urat? Miért nem húzott bekecset, vagy legalább köpenyeget?

- Nem fádom...

- Az lehetetlen, ilyen időben mindenki fázik.

- Én nem érzem a testemet. Azon túl vagyok.

Ahá! Ebből a feleletből egyszeribe kiokosodott a törzstiszt. Valami lelki kín gyötri szerencsétlen alantasát. Hej, ismerte ő ezt az állapotot.

- Szóm lesz önnel, kapitány úr, jöjjön velem a lakásomra.

A főtiszt habozott egy pillanatig.

- Bocsánatot kérek, sürgős dolgom van...

- Elég... A parancs, parancs.

A két katona hallgatagon haladt egymás mellett. Az öregebbik bozontos szürke szemöldöke alól kutató pillantásokat vetett a fiatalabbikra. Ő szólalt meg először:

- Hol töltötte az éjt, kapitány úr, mert azt látom, hogy nem aludt?

A kapitány közömbösen felelt.

- Nem aludtam. Ittam, tivornyáztam, de hogy hol, arra nem emlékszem, mindent elfelejtettem.

Oh, ez az abszolút letargia, világgyűlölet, az élőhalottság maga!... Meleg vérhullám szökött az öreg katona szívébe. Ember volt: kilökte jobbját fiatal bajtársa felé:

- Pajtás, te szerencsétlen vagy, el a kezemet és segítségemet.

Kezet szorítottak. A kapitánynak megnedvesedett a szeme. Csak most jutott eszébe, hogy bemutatkozzék:

- Sóváry Géza huszárkapitány, a tizenkettedik ezredben ezredes úrnak alásan bemutatja magát.

- Karay György ezredes.

Több szót nem váltott a két férfi, míg helyet nem foglalt az ezredes fogadószobájában. Az öreg szivarkadobozt tolt vendége elé, aztán csengetett.

- Gyújts rá, pajtás, mindjárt hozatok egy csésze teát is, hiszen egészen meg vagy gémberegve, hiába tagadod.

-34-

-35-

Már nem is tagadta a fiatal tiszt: csak most kezdte igazán érezni a testébe felszívódott hideget a fűtött szobában. Összerázkódott; arca kigyúlt. Önkénytelenül kezére nézett: piszkos volt a keze. Még jobban elvörösödött.

A házigazda észrevette zavarát s tisztában volt annak okával. Úgy bánt vendégével, mint régi meghitt cimborával, akivel szemben semmiféle cerimónia nem kötelez.

- Tudod mi lesz most, öregem? Ki vagy merülve: készítették neked jó meleg fürdőt, aztán ledőlj egy kerevetre s ebédig kipihened magadat. Ebédre természetesen vendégem leszel.

A kapitány ennyi közvetlenséggel és szívjósággal szemben alig tudta magát tájékozni. Felállott s lázas két kezével a kedves öreg úr jobbjá után kapott:

- Én nem tudom, - hebegte, - mivel érdemeltem ki tőled ezt a kegyet... Te egész más ember vagy, mint a többi, ezredes uram... Én, ha nem röstelleném, sírnék most, ezredes uram.

Az ezredes elkrákolta magát. Az ő torkát is égette a könny, a katonának röstelleni való. El is nyelte magyárosan.

- Sírsz ám, a mennydörgős mennykőt! - hujjantott rá fiatal bajtársára. - Kialszod magadat, aztán koccintgatni és nevetgélni fogunk. Szép ám az élet, - tette hozzá, - csak meg kell érteni.

Az ellágyult tiszt arca egyszeribe megkeményedett. (Hogy szép az élet! Hahaha!) Elfordította szemét és kimeredt az ablakon a ködbe. (Neki az életet ne dicsérje senki. Az élet rút, szennyes börtön, aki mást mond, hazudik, hipokrita.)

A becsengetett kutyamosó megjelent az ajtóban s haptákban várta a parancsot.

- Kérem a bárónét, készítsen nekünk villásreggelit, kedves vendégem van, aki ebédelni is nálunk fog. Te pedig durrants be a fürdőszobába: tíz perc múlva kész legyen a meleg fürdő.

Miska közlegény nyugtázta a parancsot s egy nívós hátra-arc után ellépett, hogy öt perccel később újra megjelenjék hatalmas ezüsttálcával kemény markában. A reggeli bőséges volt: teából, fagyos szalonnából, tojásból s sonkából állott.

A tisztak derekasan hozzáláttak. Alig vették észre, hogy nyílik az ajtó s belép rajta valaki. Karcsú, feltűnően magas feketeruhás nő lebbent végig a neszfogó szőnyegen s hátulról szomorkás negédeséggel az ezredes vállára hajolt.

Az öreg úr felpattant ülőhelyéből s bemutatta a kapitányt.

- Sóváry Géza, kapitány, - leányom, Méray báróné.

A huszártiszt kezét csókolt s bocsánatért esedezett, hogy nincs parádéban.

A szép asszony - nagyon szép volt: csupa méltóság és megejtő melankólia - nem reflektált a mentegetődzésre, egyébként is igen szóvalan maradt. Teát öntött magának, amit egy sarokkereveten költött el, cukor és sütemény nélkül. Halvány arca hajnalszínűvé zsendült az illatos meleg italtól. Rágyújtott egy szivarkára s belebámult annak kéklő füstfoszlányaiba révetegen, mint egy álomjáró.

Szomorú jelenség volt a fiatal asszony, olyan megfoghatatlan, szinte tüneményszerű. Igézett anélkül, hogy vonzott volna; testi szépsége gyönyörködtetett, borongó lelke lehangolt... Jelenléte megtöltötte a szobát s feszültté tette a levegőt. A két férfi egyénisége (hiába tartotta magát tőlük távol) egyszeribe hozzá idomult: felsőbbbéséges magatartásához, ünnepies halk hangjához. Mintha statisztáltak volna neki.

A kapitány valami frázist keresett az általános társalgás bevezetésére, de amint az asszonyra nézett, torkán akadt a szava.

Az ezredes megeresztett egy tréfát, de belesült a csattanójába, elszégyelte magát.

A hallgatag asszony végre is észrevette, hogy feszélyezi a férfiakat: megindította a társalgást.

- Sóváry kapitány, én hírből rég ismerem magát.

- Ah!...

Az asszony nem elégítette ki a férfiak kíváncsiságát, felállott s megkínálta a fiatal tisztet a maga szivarkáiból:

- Gyújtson rá, ez jobb, mint az apámféle: török. Szereti a törököket?

A kapitány elfogadta a szivarkát és felelt volna, de a báróné nem hagyta szóhoz jutni, ismét új hírbe kapott.

- Hogy ízlik a tea? Törökösen szereti a kávé, vagy magyárosan?

Azt gondolta magában a kapitány: ez a nő olybá veszi őt, mint valami unott fejedelemasszony a nála tisztelgő Vöröskereszt-küldöttséget, foglalkozik vele, mert kötelessége, de legjobb szeretné észre sem venni. Megilletett férfiúi önérzete kissé megbolygatta amúgy is feszült idegeit s fanyar mosolyt csalt ajakára. Nem felelt az asszony utolsó kérdésére dachból, mert az előbbiekre nem felelhetett.

A báróné nem törődött vele, megtöltötte atyja kiürült teáscsészéjét, aztán visszaült helyére.

Abban a pillanatban kiszólították az ezredest valami hivatalos ügyben. A kapitány és a báróné magukra maradtak. Egymásra néztek. Csupa kérdés volt a tekintetük.

- Honnan ismer, báróné? Ki beszélt kegyednek rólam? - kérdezte a kapitány.

- Szenessy Magda.

A báróné éles hangsúlyozással ejtette ki a nevet s vizsga szemmel leste felelete hatását. De nem volt annak semmi hatása a kapitányra... Hogy ő nem ismeri Szenessy Magdát, legalább is nem emlékszik reá. Az asszonynak tágra nyílt a szeme.

- Nem ismeri? Szenessy Magdát? Az lehetetlen.

- Miért lehetetlen? Én sohasem mondtam valótlanúságot...

Érdes volt a férfi szava, szinte kihívó.

Az asszony felállott. Mondani akart valamit, de meggondolta magát. Visszaereszkedett székébe s mint aki nem tud mihez fogni, zavartan, tájékozatlanul jártatta szemét köröskörül, csak a kapitányt kerülte ki a tekintete.

Azt most már végkép ingerültté tette az asszony sajátságos modora. Elhatározta, hogy nem hagyja magát.

- Bocsánat, báróné, adósom a felelettel. Miért kell nekem ismernem Szenessy Magdát? Mi közöm hozzá? Mit hallott tőle rólam?

A báróné klasszikus feje hátracsuklott, mintha arculütötték volna. A fiatal tiszt határozott, szinte parancsoló hangja megtörte márványos merevségét. Elvesztette az egyensúlyt. Válasza még fölényes volt, de a hangja már ingadozott.

- Mit faggat, kapitány úr? Szegény Magda meghitt barátném volt, szíve rámbízott titkait úgy sem árulhatom el.

Csak ámult a tiszt.

- A báróné szavai oly rejtélyesek, - konstataálta, - mintha azt imputálnák nekem, hogy szerepet játszottam barátnője szívvilágában. Mintha vádolnának!

Az asszony ismét felállott. Ellépett a tiszt mellett s anélkül, hogy szemébe nézett volna, tétován, akadozva felelt:

- Senkit sem vádlok. A férfi mind egyforma... Különben ne bolygassuk a halottak nyugalmát... Ő már túl van a szenvedéseken s önnek, úgy látszik, nyugodt a lelkiismerete... Rendben van minden: a föld tovább forog...

És kisuhant a szobából.

A magára hagyott tiszt úgy érezte magát, mint aki önhibáján kívül a vádlottak padjára került s nem tud alibit bizonyítani. Összeszedte minden emlékezőtehetségét, de a Szenessy Magda képét nem tudta felfedezni emlékei között. Meggyűlölte a tragikaképpű szép asszonyt, aki oly kíméletlenül beletaszította a kínos bizonytalanságba. Vérig sértették szavai: a férfi mind egyforma:

A huszártiszt tépelődéseinek az ezredes belépése vetett véget.

- Pajtás, kész a fürdőd, bujj bele és pihend ki magadat.

Karonfogta fiatal bajtársát...

A báróné nem jelent meg az ebéden. Kimentette magát: fáj a feje.

A huszártiszt megtudta az apától, hogy a fiatal asszony fél éve van férjnél, de nem tudott kijönni az urával, atyja őszinte bámulatára, aki sokra becsülte minden tekintetben elfogadható vejét. Hazajött és megindította a válópert. Kacagó gyermek volt férjhezmenetele előtt, de a házaselet leőrölte gyermeklelke zománcát, eredendő boldogító naivsága eltűnt, mint a füst; elvesztette a hitét. Atyját kivéve, gyűlölte a férfiakat...

Feketekávénál fiatal bajtársa dolgára terelte a sort a derék ezredes.

- Most gyónd meg nekem: mi bajod? Gondold, hogy apád vagyok. Még többet gondolj, azt, hogy az én bűnök szűrőjén át megtisztult lelkem semmin sem ütközik meg, mindent igazol, mindent megbocsát.

A fiatal tiszt szerfölött gőgös volt, csak annyit mondott:

- Unom az embereket, az egész életet. Beismerem: én vagyok a hibás.

Azt, hogy előtte való napon elkártyázta a kaszinóban vagyona romjait s tetejébe még 12.000 korona adósságot csinált, aminek megfizetésére kétheti időhaladéket kapott, - mindezt eltitkolta a kapitány.

Minek fecsegjen? - gondolta magában - Mikor úgy sem lehet rajta segíteni. Ő már összeállította élete mérlegét. Kártyaadósságát talán még kifizethetné valahogy, de mivel pótolja

szíve nagy, nagy ürességét?... Az utcán, a ködhen elhatározta, hogy kártyaadóssága lejáratára napján főbelövi magát. Addig rendezi még rendezhető ügyeit, hogy tűrhető emléket hagyjon maga után.

-43-

II.

A kapitány beteget jelentett s kétheti szabadságot kért. Megkapta. Pénze nem volt: eladta értékes aranyóráját, ékszereit, gyűrűit, képeit, bútorait. Hónapos szobát bérelt. Nem ment a kaszinóba: bujkált az emberek elől; kis kocsmákban ebédelt, polgári ruhában, hideg vacsoráját otthon költötte el.

A tökéletes nyugalom elcsendesítette zaklatott idegeit: magábaszállásra készítette. Hidegen, félelem nélkül nézett a halál szemébe. Pillanatra sem jutott eszébe, hogy megváltoztassa szándékát. Igen, meg fog halni! Szabad ember. Se atyja, se anyja, rég elköltözött az ő imádott Póli nénikéje is, aki benne és általa élt; halála senkit sem fog szíven érinteni. Ősi vagyona pusztulását nem fogják szemére hányani örökséghajhászó kapzsi rokonok: se testvére, se egyéb oldalági rokona. A család kihal benne, nyilas, törökfejes címerét megfordítják a kriptán, mihelyst annak ajtaja utána bezáródott. A többi élők, az idegenek, akik kiszipolyozták, meglökdösték, nem érdeklik. El sem búcsúzik tőlük. Csak az ő édes-kedves halottainak fog istenhozzádot mondani. Atyjának, anyjának, Póli néninek...

Parádéba vágta magát és kihajtatott a farkasréti temetőbe. Ott állott a Sóváryak új családi kriptája. Virágot vitt magával a kocsijában töménytelen, koszorúkat, csokrokat, cserép-virágot s teleaggatta, rakta, szórta velük a hideg obeliszket s sírtakaró követ... Körülnézett. Embert nem látott a környéken. Kocsiját kirendelte az országútra. Újra körülnézett. Nagy, méla temetői csend. Oh, mily jó lesz, mily boldogító belezokogni ebbe a fönséges halotti némaságba!... Egy fölrebbent madár megelőzte. Rászállott a márványlabor tetejébe akasztott koszorúra s énekelni kezdett. Nem félt a tisztól, megfürdött a virágok kelyhében, vígan ficáinkolt, de szomorút csattogott.

-44-

A kapitány hallgatta egy darabig, aztán elriasztotta. Az ő kegyeletének madár se legyen a tanuja... Ráborult a hideg kőre s a virágok közé temette fejét. Halkan imádkozott, csöndesen könnyezett.

- Édesanyám, szentem, édesapám, lelkem, drága nénikém, kik a mennyekben vagytok s látjátok az én lelkemet, bocsássatok meg nekem, megtévelyedett ártatlannak s legyetek szószólóim Isten trónusa előtt!... Átkarolta az obeliszket, csókolta a követ szenvedelemmel, eszeveszetten, - míg fájdalmában össze nem esett...

Arra eszmélt fel, hogy a nevéen szólítják. Halk hangon, bátortalanul:

- Kapitány úr! Sóváry kapitány!...

-45-

Fölengedtek az elalélt ember megszibadt tagjai. Összeszedte magát, könyökére támaszkodva, hátranézett.

A kriptá vasrácsába kapaszkodva egy fekete ruhás asszonyt látott... A báróné volt, az ezredes leánya.

Tehát meglesték őt szent érzései gyakorlatában! - Ez volt a halálra szánt világgyűlölő férfi első gondolata. Felsőkött fekvő helyzetéből s ellenséges indulattal, kipirult arccal támadt rá az asszonyra:

- Mit keres itt? Mit bolygatja a halottak nyugalmát s a *halálraszánt* utolsó kegyeletét!

Legott észrevette, hogy elszólta magát. Ez még ingerültebbé tette, fenéki fölkavarta meghasonlott lelke gögjét.

Az asszony lesütött szemmel tūrte szemrehányását.

- Maga engem meggyanusított, egy kétséget vetett el a lelkembe azzal a Szenessy Magdával. Tudja meg, hogy én nem bántottam soha senkit... Asszonyt, leányt szentnek tartottam, szentségtelen kézzel meg nem illetem; nem csaltam, nem játszottam szívekkel... Tudja meg, hogy én nem vagyok olyan, mint más férfi, én igaz ember vagyok, szüleim sírjára esküszöm.

S két ujját esküvésre emelte az obeliszke felé.

-46-

A fekete asszony ebben a pillanatban nem volt felismerhető. Reszketett, félt, könyörgött:

- Bocsásson meg, hogy meggyanusítottam. Szegény Magda, - mentegette a tévedését, - maga miatt halt meg; azt kellett hinnem, hogy felbízta a nagy, halálos szerelemre, - de most már magának hiszek: elhiszem, hogy nem is emlékszik reá; olyan előkelő, kiváltságos férfi, mint ön, oly könnyen megejthet egy ártatlan női szívet, ismeretlenül a távolból is.

A kapitány odalett az ámulattól. A nő utolsó szavai érthetetlenek voltak neki. Mi értelme lehet a bókjának? Ilyen helyen, a halottak birodalmában?... És előkelő kiváltságos férfinak mondotta! Egy ártatlan női szívet könnyű megejteni - állította. Honnan tudja? Oly könnyen megejthető és ártatlan az ő szíve is? Csak játssza a fölényest, a férfigyűlölőt?

Az ellenszenv, amit a rejtelmes asszonnyal szemben érzett, mindenesetre engedett a katona szívében. Nem gyűlölte többé a nőben gögős lekicsinylőjét, hiszen elégtételt kapott tőle... Fölvette elejtett sapkáját s egy ideig tanácstalanul maga elé meredt.

Az asszony le nem vette róla szemét.

- Bocsásson meg. Megbocsát, úgy-e?

- Meg... meg... Én megbocsátok mindenkinek, csak magamnak nem.

- Adjon kezet - kérte a báróné félénken a kapitányt.

Az hozzálépett s megfogta az asszony remegő keztyűs kezét.

- Félreismertem - mondta egyszerűen.

- Én is magát - vallotta az asszony. - Legyünk jóbarátok, - tette hozzá habozva s gyöngén elpirulva, - mi mindketten szerencsétlenek vagyunk. Mi meg fogjuk egymást érteni... Támogassuk egymást.

- Hogy érti?

Az asszony nem felelt a kérdésre, egyebet mondott:

- Én meghasonlottam az étellel, a rendkívülit, a nagyszerűt, a fönségeset kerestem benne, de nem találtam meg sehol és senkiben. Atyám az egyedüli ember, akire büszkén tudok föltekinteni.

Mély lélekzetet vett. Folytatni akarta, de elejébe vágott a férfi. A nő szokatlan magatartása, az egész rendkívüli helyzet elfelejtettek vele minden konvenciót.

- Mi okból hagyta el a férjét? - kérdezte. - Miért nem szerette?

Cseresznyevörös lett az elvált asszony arca.

- Miért érdekli az magát?

A férfi vállat vont:

- Magam sem tudom, csak érdekel. Előbbi szavai adták ajkamra a kérdést.

- Oh, - mondta a báróné szemét lesütve, - én felelek magának, ha törődik velem, ha érdekli a sorsom, ha úgy parancsolja.

- Nem parancsolom, csak kérem.

- Menjünk innen, - kérte az asszony, - mindent elmondok.

A kapitány még letérdelt az obeliszk alá s halkán imádkozott. Nem röstelte ájtatosságát az asszony előtt, aki hajlandó volt előtte kitérni szívét. Befejezván imáját, búcsút intett kedves halottainak s a reá váró asszonyhoz csatlakozott.

- Mehetünk, ha úgy tetszik.

A báróné csakugyan mindent elmondott neki. Úgyszólván csak ő beszélt a kripta kapujától a kocsig.

- Én - kezdte - szerettem a férjemet. Okos, jó, szép ember, de rendkívül közönséges; csupa forma és követelés, egyedüli törvénye a konvenció; ellenőrizte minden lépésem, az érzéseket, amelyek arcomra kéredzkedtek, a gondolatomat, a lélekzetemet is. És mindent kifogásolt rajtam, rámnehezedett mohó szerelmével és kicsinyeskedésével, lelkem szabadságát, amelyet Istentől kaptam, rabolta el... Csalódtam a szerelemben - fejezte be szavait.

- A férje nem értette meg - jegyezte meg a férfi egyszerűen, meleg részvétellel.

- Hiszen - ismerte be a báróné - nehéz engem megérteni.

- Azzal én is úgy vagyok, - mondta a kapitány, - szerencsére én még sohasem szerettem.

Elhallgattak; a kapitány kocsijához értek.

- Most elválunk? - kérdezte a katonatiszt.

- Ahogy akarja; én villamoson jöttem.

Kezet fogtak; a férfi felszállott a kocsiba.

A bérkocsis szárba kapta a gyeplőt.

- Várjon! - kérte hirtelen elhatározással az asszony. - Magával megyek, ha nem vagyok terhére, még lenne magához egy szavam. - S nem várva be a férfi elhatározását, mellé ült a kocsiba.

Egy ideig küzködött a levegővel, szelíd, leányos keble hullámozását áhítatos, aggodalommal vegyes gyönyörrel nézte a kapitány.

- Csöndesedjék, báróné; tőlem ne röstelje a szíve szavát; én megértem magát; ön nőben az, ami én vagyok férfiban. Kerestük az ideált s nem találtuk meg a földön, amit Istentől kaptunk, elkallódtak lelkünk eredendő kincsei...

- Igen, igen, úgy van.

- Mi - folytatta a férfi - rendkívüli lények vagyunk, túlfinomak, talán betegek, semmiesetre sem a földre valók...

- Nem, nem vagyunk a földre valók...

- Minden rútot, ami van, csak az szép, ami nincs...

- Igen, igen, csak az szép, ami nincs...

- A vágy a lehetetlen, a fönséges után élte bennünket...

- És, - folytatta az asszony mohón, - megbotlunk a rögben, a sár nem a mi elemünk.

Újra elhallgattak. Most már nyugodt volt az asszony, mosolygott. Derült volt a férfi arca is. Egymásba villanó tekintetük nyomán szelíd verőfény támadt.

- Valamit mondani akart még nekem - törte meg a kapitány a csendet.

- Igen, - mondta a báróné, - arra akartam kérni: ne intézze el a sorsát nálam nélkül.

A férfi vállára fektette kezét, szembe fordult vele, igen kért a sötét nedves szemével.

A férfi hirtelen elkomorodott.

- Ezt a kérését bajos teljesítenem. Az én sorsom meg van pecsételve.

Az asszony arca nem mutatott csalódást.

- Már határozott?

- Határoztam.

- Akkor határozott, mikor hozzánk jött?

- Akkor.

A báróné szeles közvetlenséggel, mint valami kisgyermek, a férfi karja alá fúrta a magáét.

- Én is határozottam.

- Mit?

- Elmegyek innen.

A kapitány szemében kigyúlt a láng, a láng, amit az örökkévaló Isten gyújtott meg az emberek lelkében.

- Hová megy? - kérdezte gyönyörtől ittasan.

- Ahová maga.

Nevettek. Nem tisztázták a homályt, ami másoknak érthetelenné tette volna párbeszédjüket. Ők megértették egymást. S igen boldogok voltak.

Az ezredes lakására hajtattak...

- Apám, édes jó apám, én szeretem Sóváry kapitányt.

- Én is szeretem Ilona bárónét.

A derék öreg katona nem sokat kérdezett: megfogta leánya kezét, s beletette a kapitányéba.

- Szeressétek egymást, gyerekek, semmi sem számít ezen a földön, csak a szerelem...

III.

A báróné és a kapitány egymás mellett ültek az elsőosztályú fülkében. Kéz kézben. Arcuk piros volt, ragyogott a boldogságtól. Velük szemben egy szelídképű öreg úr mosolyogva nézte őket. Nászutazók - gondolta magában, s ha sutogni kezdett a fiatal pár, diszkréten kinézett az ablakon.

- Még teljes kilenc napunk van - lehellte az asszony a férfi ajkára.

- Igen, még kilenc.

- Akkor kezdődik a mi dicsőségünk, az örök, a halhatatlan, ami egygyé forrasztja lelkeinket a világ végéig.

- Szegény emberek, s halkán kacagott a férfi, - nem tudják, mi az igazi boldogság, mi ketten már a földön megvívjuk az eget!

- Mi ketten! Egyedül lehetetlen lett volna.

Megszorították egymás kezét görcsösen, aztán egyébről suttoztak.

- Miért voltál oly hideg, mikor először láttalak? - kérdezte a kapitány.

- Mert csak akkor ismertelek meg, mikor rám támadtál szegény Szenessy Magda miatt.

- Megismertél akkor s mégis a faképnél hagytál?

- Rossz voltam, makacs; következetes akartam lenni; a sok csalódás önhitté tett. És mert akkor már elhatároztam, hogy megvetem a férfiakat.

- S mi ingatott meg elhatározásodban?

- Mikor szüleid sírjánál imádkoztál, összetört bennem minden akarat; fölemeltél, megismertettél önmagammal s belepillantottam a lelked legmélyébe, akár csak a magam lelkébe pillantottam volna bele.

A férfi kezet csókolt az asszonynak.

- Mily csodálatos is az, hogy két ily egyforma emberi lélek legyen, mint a mienk. Én sohasem hittem ilyen csodában...

Róma... Az örök városban kiszállott a fiatal pár. A Szent Péter-templomhoz legközelebb eső szállodában béreltek lakást. Két kis virágoskárpitós lakályos szobát.

Másnap elmentek a pápa dómjába s örök hűséget esküdtek egymásnak - pap nélkül. Nem mintha szükségük lett volna az esküre. Csak mert szép volt az úgy. Úgyszólván Istennel beszélgettek.

A következő napokon bejárták a kozmopolisz világcsudáit: a római dicsőség kőemlékeit, a halhatatlan művészet isteni hajlékait. Vígán voltak, szinte ugrándozva lejtettek egymás karján, mint két boldog vakációs gyermek. A szép, a rendkívüli, a fenséges kultuszában irdatlan magasságokba szállott a lelkük, gondolatvilágukban elszakadt minden olyan kötelék, amely az embert a földi röghöz láncolja.

Egy napon együtt reggeliztek szállodájuk terraszán. Arcuk ünnepesebb volt, mint rendesen, szinte átszellemült.

- Már csak két óránk van, siessünk az evéssel - mondta a férfi.

Az asszony nyugodtabb volt.

- Miért siessünk? Elrendeztünk mindent, ami elrendezhető volt; szegény jó apámnak már elküldtem a levelet.

- De még sok beszélni valónk lesz, - vélte a kapitány, - utolsó órámat meghitt kettesben akarom veled tölteni...

Fizettek s szobájukba vonultak. Újra felidéztek utolsó tizennégy napjuk emlékeit s elsajnálgatták a jó öreg ezredest, aki csak nagynehezen egyezett bele (leánya unszolására), hogy a fiatal pár együtt utazzék már az esküvő előtt. Persze bizott leánya tisztaságában és a kapitány jellemében.

Hát abban nem hiába bizott; csak abban csalódott, hogy férj és feleség lesznek az ő gyermekei...

A kapitányt ezen a ponton furdalta a lelkiismerete. De az asszony megnyugtatta:

- Félrevezettük jó apánkat, igaz, - mondotta, - de azért ne tegyünk magunknak szemrehányást. Ő igen nagy ember, fölsőbbbéseges lény, ő meg fog bennünket érteni s belenyugszik a megváltoztathatatlanba, mert nagy az ő hite.

A kapitány megköszönte a vigasztalást és zsebébe nyúlt órája után.

- Ilonám, itt az ideje...

Az asszony felállott, égre emelte szemét s összekulcsolta kezét:

- Elérkezett hát a nagy pillanat, a fönséges, a dicső! Egyetlen barátom, köszönöm neked, hogy megváltasz s hogy az örökkévalóságba együtt jössz velem...

A férfi ismét zsebébe nyúlt s egy üvegcsét vett ki onnan.

- Ez az - mondta elfogódottan.

- Biztosan hat? - kérdezte a nő.

- Pillanat alatt...

- Akkor imádkozzunk.

Letérdeltek egymás mellé és imádkoztak. Aztán felállottak. Megfogták egymás kezét.

- Ilonám!

- Gézám!

- Egyszer, egyetlen egyszer talán megcsókolhatnánk egymást, Ilonám.

Az asszony fülig pirult.

- Tessék.

S odanyújtotta meleg ajkát a férfinak.

Öt perc multával már hideg volt a meleg asszonyszáj. Hatott a méreg; jól hatott: két rajongó lelket az ismeretlen Magasságokba ragadott...

SZERELEM.

-56-

I.

A karcsú, szép asszony összegubbaszkodott a karosszékben és reszketett, mintha fáznék. Pedig majd kicsattant az arca a forróságtól.

Rónay Sándor a kandalló mellett állott sápadtan, idegesen. Rázogatta a lábát és egy porcellánvázán zongorázott.

Az asszony kinézett az ablakon; a férfi loppal az asszonyt leste. Meg akart szólalni háromszor is, de mindannyiszor torkán akadt a szó.

A helyzet feszült volt. Villámos szikrák cikáztak a levegőben az asszony és a férfi szíve között...

Végre is a nő törte meg a vajudó kínos csendet.

- Sándor, meddig marad itt?

A férfi szinte indulatosan utasította vissza a kérdést.

- Miért kíváncsi rá?

-57-

A szép nő felállott és lassan, nesztelenül, mint egy álomjáró, az ablakhoz libegett. Forró homlokát a hideg üveghez szorította és sírt.

Rónay Sándor csak nézte egy darabig, aztán hozzásietett és megállott a háta mögött.

- Elza, miért sír... Elza?!

Elza leejtette karját. Sándor a keze után nyúlt...

Ebben a pillanatban egy hatalmas, feketeszakállas férfi lépett a szalonba és megállott az ajtóban, a neszfogó vastag szőnyegen. Az Elza férje volt, a Sándor unokatestvére. Öle tele volt mezei virággal. Feleségének hozta a virágot, igen szerette a feleségét. Olyan boldog volt mellette, mint valami gyermek. Folyton játszott vele, akár egy finom kis játékkal. Most is azzal a szándékkal lépett a szobába, hogy hozzásompolyog hátulról és befogja a szemét... kukucs, baba! Aztán az ölébe szórja a virágot és széjjelcsókolja finom, illatos haját...

Első pillanatra nem is igen értette meg Rónay Tamás a különös helyzetet... Hogy került az ő hitvese keze egy idegen kézbe?... És miért sírt a baba?... Ki bántotta?... És mi lelte az unokatestvérét? Megőrült, vagy csak gazember?... Hogy lehet valaki gazember?

Ha hirtelen eléje toppant volna valami csuda, például az erdők szelleme és azt mondja vala neki, hogy ezentúl tótágast fognak a fák állani gyökérrel fölfelé: kevésbé csudálkozott volna, mint tiszta, mély lelkivilágának ilyenén borzalmas összeroppanásán...

-58-

Mert az volt az első érzése: a csodálkozás. De azután sem a forró vére szenvedelme kerekedett fölül, hanem a félelem kínja. Félt önmagától, az öccsétől, a feleségétől. Összszavarodott, megbomlott az idegrendszere.

Ösztönszerűleg kitántorgott a szobából. Nesztelenül, ahogy jött. Észrevétlenül. Az ajtót nagy vigyázva tette be maga után.

II.

Elza kivonta kezét a Sándoréból. Megtörülte könyeit...

- Sándor!

- Tessék?

- Üljön le.

A férfi leült. Az asszony megkerült egy zsöllét és a karjára támaszkodott. Nagyon sápadt volt és nagyon gyöngének látszott...

- Sándor, én ezt megmondom az uramnak.

Rónay Sándor ijedten ugrott fel székeről. Az asszony *eszelés* beszédjét nem értette meg. Csak az arca halálsápadtságát látta, s vértelen ajka remegését. Azt hitte, menten összeesik. Melléje ugrott, hogy fölkapja a karjába.

-59-

- Elza! Elza!!...

Ám az asszony ellökte magától. Kitűnt, hogy nemhogy elfogyott volna, de meghatványozódott az ereje. Megkeményedett a szava, a tekintete is. Valami ijesztő emberfölötti elhatározás meredt ki a szeméből.

- Sándor, - ismételte meg előbbeni fenyegetését, - én ezt megmondom az uramnak.

Az erős férfinak leesett az álla.

- Mit? - kérdezte bambán.

- Azt, hogy szeretjük egymást...

- Képtelenség! - hebegte Sándor gyáván. - Ő nem fogja túlélni ezt a csapást.

- Azt - jegyezte meg az asszony most már egész nyugodtan - előbb kellett volna meggondolnunk.

- S mit kellett volna tennünk, ha meggondoljuk?

- Magának - válaszolt Elza határozottan - el kellett volna valahová utaznia, örökre, mert a férfiak tudnak felejteni is, nekem meg meg kellett volna hálnom.

A férfi minden ízében reszketett.

- Én elmegyek messzire... örökre, de magának nem szabad meghalnia.

- Nem is tudnék most már... ezzel a bűnnel a lelkemen - beszélte az asszony fogvacogva. - Félek a haláltól.

Rónay Sándor sehogyse tudta követni a nőt szövevényes pszichéje rejtelseibe.

- Nem értem magát, Elza, - fakadt ki, - mi célja lehet annak, hogy bevallja férjének a szerelmünket, azt a csudás, néma szerelmet, amelyről mindezideig szó sem esett közöttünk, csak kinyílt egyszerre, mint egy földöntúli virág... És - folytatta - miért minősíti bűnnek, hogy egyetlen önfeléd pillanatban átengedte nekem a kezét?... Belátom, - végezte szavait hévvel, - hogy el kell válnunk örökre, mert nem állhatunk jól magunkért, de ha magunkra vesszük ezt a martíromságot, legalább értelme legyen. Mentsük, a mi menthető... Miért kellene összerombolnunk a szegény Tamás boldogságát is a miénkkel együtt?

Az asszony szomorúan csóválta a fejét.

- De nem ért meg engem! Hisz éppen a Tamás boldogsága lebeg a szemem előtt.

- Amikor be akarja neki vallani, hogy engem szeret?! - fakadt ki Sándor ismét elképedve.

- Igen... Ha nem vallanám be, képtelen lennék a szeme közé nézni, nem engedhetném meg, hogy megcsókoljon, nem tudnám fejemet a párnájára hajtani... Nem tudok csalni, hazudni...

- És ha bevallja, - ellenvetette a férfi, - mit remél? Azt hiszi, hogy ő meg lesz elégedve a tisztasága és önfeláldozása tudatával, mikor olyan a szíve, mint egy vulkán: minden csópp vére szerelemért eped?! -61-

- Igen, azt hiszem.

- S ha nem bocsát meg magának, - aggódott Sándor a párjáért, - ha kitör a vad ereje s lesujt a vállára?

- Azt ő nem teszi, - állította az asszony kipirulva, - én nálánál erősebb férfit, nagyobb jellemet nem ismertem soha.

Sándornak önkénytelenül megbiggyedt az ajka.

- Hiszen maga szereti őt, Elza - jegyezte meg szomorúan.

- Nem szeretem. Ő igen nagy hozzám, csak bámulni tudom.

Rónay Sándor mondani akart valamit, de nem jutott hozzá... Belépett a férj. Sápadt volt, de teljesen nyugodt. Arcáról nem lehetett leolvasni, hogy mi megy végbe a lelkében...

Elza eléje szaladt. Azzal a kétségbeesett elhatározással, hogy azonnal meggyónja neki a titkát... De képtelen volt hangot adni. Térdreesett.

Rónay Tamás fölemelte gyöngéden és megsimogatta a haját.

- Nos? Van valami mondani valód?

- Igen. Én... én...

Ismét torkán akadt a szó.

Ekkor előrelépett Sándor. Bátran, férfiasan, még a szemét sem sütötte le.

- Tamás, - mondta egyszerűen, - én most elbúcsúzom tőletek örökre, mert... mert szeretem a feleségedet... Máris megfeledkeztem magamról: bevallottam neki a szerelmemet.

Az asszony ráemelte könnyes, riadt szemét.

- Igen, igen, - kérte elhaló hangon, - menjen...

Rónay Tamás ekkor megfogta a hitvese kezét és mélyen a szemébe nézett.

- Miért küldöd? - kérdezte. - Úgy-e azért, - folytatta, be nem várva az asszony feleletét, - mert büszke vagy, tiszta akarsz maradni.

- Azért is... És azért is, mert melletted akarok maradni.

- De ha nem szeretsz! - jajdult fel a férj sajátságos, sikongó hangon.

Az asszony leejtette fejét. Hallgatott.

Rónay Tamás pedig az öccse felé fordult.

- Itt maradsz, Sándor!

A fiatalember alig hitt a fülének.

- Miért maradjak itt?

- Mert el fogod venni a feleségemet - jelentette ki Tamás ellentmondást nem tűrő hangon. - Add becsületszavadat, hogy elveszed.

Az asszony ajkáról egy éles sikoly vált le.

- De én nem akarom!

- Parancsolom!

Azzal öccse kezébe tette Rónay Tamás megrémült asszonya kezét.

- Esküdjetek meg, hogy egymáséi lesztek!

Nagy, szakállas arca rémesen merev volt. A szerelmes pár nem mert ellenkezni az akaratával.

- Esküszünk...

Tamás helyeslőleg bólintott.

- Legyetek boldogok, - mondta elfuló hangon, - örök törvény: akik szeretik egymást, egyesüljenek...

Azzal sarkon fordult és otthagya a kővémeredt szerelmeseket.

Alig egy perc múlva pisztolydurranás hallatszott ki a Rónay Tamás dolgozószobájából... Aztán egy hatalmas embertest zuhanása...

-63-

A GYERMEK.

-64-

Szepessy Tivadar gróf a kandalló előtt teázik és térdét melegíti a csúza miatt.

Könyv is van előtte, Schoppenhauer, de csak néha néz bele. Inkább a maga gondjait tépegeti. A lelkét analizálja. De nem képes tisztába jönni a problémájával, konfúzus feje váltig ösztéveszti a fogalmakat. Az előítéletet a kötelességgel, az erőszakot az erővel, a vérbeli ösztönt a szeretettel. Általában minden érzése ösztönszerű. Úgy ragadt rá abban a miljőben, amely a szokásokból és hagyományokból él.

Az igazi élet nem törődött vele, bepólyázta a gazdagság gondtalanságába, félredobta egy sötét sarokba és grandiózus erő kifejtésébe részt nem juttatott neki. Elsatnyult. Semmit sem tudott. Agya nem tudott fegyelmezni, lelkének nem termettek eszményei.

Húszéves koráig tanult, harmincéves koráig lovacskázott és bakkozott, azután megházasodott és a haza dolgával babrált húsz esztendeig.

-65-

Hogy miért élt így, azt ő maga sem tudta volna megmondani. A kártyát unta, a feleségét nem szerette, a hazát meg restellte szeretni, inkább csak a királynak vágyott szolgálatára lenni, mert ösztöne azt súgta neki, hogy az »udvar« valami nagy dolog.

Egyszóval olyan volt a lelke, mint a kanárikalicka, csecse madárcák számára való, az emberi eszmények sasszárnyának széjjelcsapta volna csak a szele is.

Természetesen, egy ilyen ember nem szokott gondolkozni. Még kevésbé magába szállni. Hogy mégis magába szállott Szepessy Tivadar, annak egy rendkívüli körülmény volt az oka: megölte a fiát. Nem sajátkezűleg ugyan, de közvetve ő volt halálának az oka.

A szerencsétlen fiú ugyanis halálosan beleszeretett egy erdőszleányba és titkon megesküdt vele. Az apja elátkozta, amit a beteges, érzékeny lelkű fiú nem bírt elviselni. Meghasonlott az élettel: főbelötte magát... Egy hete temették el...

Hát most azt szerette volna tudni Szepessy, hogy mi ő ezek után: gyilkos-e vagy hős? Lehet ez is, az is. A szeretetről nagy dolgok vannak a bibliában, ott minden jó ebbe a fogalomba olvad bele.

A biblia szerint tehát gyilkos lenne.

Csakhogya a bibliának ellentmond az egész világ. Még a legutolsó paraszt sem képes törvényeit szósz szerint követni a többi paraszt miatt, hát még az arisztokrata, akinek rettenetesen bonyolódott társadalmi kötelességei vannak, amiket átlépni *botrány* számba megy.

-66-

... Mit? Egy parasztleányt fogadjon családjába? Csak azért, mert a fia úgy akarja? Micsoda apa lenne az, aki így örködnék családja fényén s fia társadalmi állásán?! Hülye vagy bitang!... Meg lehet halni, de beteges szerelmi szeszélyből foltot ejteni a családi címeren, pulyaság... Megmentette fiát ettől a pulyaságtól. Mint Brutus leányát, inkább sírba fektette saját vérére... Tehát hős?!...

... Szepessy Tivadar körül nézett a szobában. Mintha valami neszt hallott volna...

Semmi. Nyilván csak a feje zúgott. Vagy az ablak csörrent meg a kint tomboló hózivatartól...

Térdét szokatlanul erősen szaggatta a köszvény. Ürességet érzett csontjaiban. És csodálatos, éppen ez az üresség fáj neki... Elkezdett képzelődni. Lassacskán üresnek kezdte érezni mellét, fejét is, csak a puszta bőr maradt rajta, már csontot sem érzett magában... És mindez az üresség fáj kegyetlenül.

Megutálta testét és először életében borzasztó nevetséges pöffeszkedésnek kezdte érezni a rangját, az excellenciás címét és minden viselt dolgát.

-67-

Eszébe jutott tavalyi nagy beszédje, amit a képviselőházban mondott: abban sem volt semmi, csak puszta értéktelen szavak... És hogy deklamálta azt a semmiséget! A tükörből tanulta be, kivágta a mellét, gesztikulált!... Hülyeség!... Hülyeség!...

Belemarkolt ritkuló hajába. Dühös volt magára, hogy teljes életében áltatta magát, mint valami mániákus...

Szepessy Tivadart az esze nem vezette nyomra, de útbaigazította a fizikai fájdalom.

- Eh, - ordított fel fájdalmában, - megöltem a fiamat. Hiába mentetem magamat: gyilkos vagyok!

Fölugrott... Ismét az előbbi nesz... Az ajtóhoz vánszorgott s kikiáltott a boltíves folyosóra:

- Ki az?

Mély csönd.

Újra kiáltott volna, de torkába fült a hang. Becsapta az ajtót, s magára zárta. Az ablakhoz ment és hallgatódzott. A téli vihar kísérteties süvöltése belefájt züllött idegeibe. Füle megcsendült, zúgott a feje. A szoba levegője fojtogatni kezdte. Gondolta: ha csak egy percre is, kinyitja az ablakot.

A nyitott ablakon át belemeredt a hóvak éjbe. Egy bozontos, vinnyogó alakon akadt meg a tekintete. Hamarosan ráismert. Barry volt, a bernáthegegyi kutyája. Csak azt nem tudta elképzelni: miért szűköl s miért nyugtalan az eb. Hol lehasalt, hol fölugrott és körbe járt valamit. Mi lehetett? Kimeresztette szemét... Nagynehezen kivette, hogy mozgott valami a kutya mellett: fölemelkedett és ismét lehanyatlott...

-68-

Szepessy Tivadar eleinte azt gondolta, hogy valami állatot, talán rókát csípett meg Barry, de csakhamar rájött, hogy e föltevése nem valószínű. A testes, lomhamozgású Barry nyúlnak, rókának nyomába sem ér.

... Mi hát?

Egy pillanatig gondolkozott.

... Hátha valami összefagyott ember? Egy gyermek talán!

Fölrántotta bélelt bőrkabátját s biztosság okáért zsebrevágta forgópisztolyát. A fájdalom egyszerre kiállott köszvényes lábából, ruganyos léptekkel az udvarra sietett.

Barry, a nemes állat már ott várta a kastélyajtóban. Hogy gazdája kilépett rajta, végignyalta kezét párolgó nyelvvel, aztán rövid ugrásokkal eléje került.

Szepessy Tivadar követte a kutyát...

... Hát csakugyan egy dermedt kisgyermek, egy hét-nyolc éves leányka feküdt a hóban... Barry, amint hozzáért, óvatosan szájába fogta és vitte a kastélyajtó felé. Úgy látszott, idáig is így hozta valahonnan a gyermeket.

-69-

A grófon szegyenkezéssel vegyes meghatottság vett erőt.

- Mennyi erő és mennyi szív van ebben a kutyában! - dörmögte magában. - Ez a gyámoltalanokat nem hagyja el...

Rászólt a nemes állatra:

- Barry!

A kutya megállott. Szepessy kivette szájából a gyermeket és az ölébe, bőrkabátja alá rejtette...

Roszzabb egy kutyánál csak nem lehet.

Barry apró vakkantásokkal köszönte meg gazdája jóságát, amellyel kis védettjét oltalmába vette, azzal egy boldog, megelégedett nyögéssel lehasalt a kastély becsapódó ajtaja elé.

Szepessy szobájába vitte a gyermeket. Lefektette egy kerevetre, aztán csengetni akart, hogy orvosért küldjön.

Nem volt rá szükség. Egypár pillanat alatt fölengedett a megdermedt gyermek. Először csak megmozdult, aztán szemét nyitotta fel. Nem beszélt, de mosolygott.

A gróf még soha életében nem analizált semmiféle mosolyt, de ez a mosoly egyszerre a szívébe szállott. Ráhajolt a leánykára, s megsimogatta sápadt arcocskáját.

- Nem fáj semmi, leányka? - kérdezte oly gyöngéden, hogy maga is meglepődött rajta.

A gyermek csak mosolygott és tagadólag intett a fejével.

- Nem, - lehelte ki gyöngén, - csak éhes vagyok.

A kandalló előtt állott a teázó-asztal, rajta a szamovár és mindenféle inyencség.

A gróf elkészített egy csésze teát, megcukrozta s a csésze szélét jól megrakta harapnivalóval. Azzal leült a leányka mellé a kerevet szélére és etetni kezdte.

Alig nyelt le a gyermek egypár kanállal az illatos teából, felült a kereveten és megfogta a gróf szikár kezét.

- Bácsi, de jó maga...

Szepessy elpirult.

- Nem, nem vagyok jó - mormogta magában s gyöngéden elvonta a kezét.

De egy pillanat múlva, a kis leány csodálkozó tekintetének varázsa alatt, egybet gondolt, most már ő fogta meg a gyermek kezét.

- Miért gondolod, - kérdezte, - hogy jó vagyok?

- Mert szeret.

- Honnan tudod? Érzed?

A kis leány elkacagta magát, úgy csilingelt a hangja, mint az ezüstcsengő.

- Ha nem szeretne, - mondta folyton kacagva, - nem adna nekem vajaskenyeret.

Szepessyre önkéntelenül ráragadt a gyermek nevetése. Szívét soha nem sejtett melegség járta át. A vér megpezsdült ereiben; egyszeribe jónak és erősnek érezte magát.

- Szereted a vajaskenyeret?... Egyél, leányka, egyél.

A gyermek vérszemet kapott.

- Abból a sonkásból...

- Itt van a sonkás...

- Hát az mi, abban a szép üvegben?

- Méz.

- Jaj, azt én igen szeretem.

A gróf fölugrott és bekent egy szelet pirított zsemlyét mézzel.

- Itt a mézeskenyér...

A leányka megette a mézeskenyeret, aztán leugrott a kerevetről és megcsókolta az aggastyán kezét. Aztán keresztet vetett magára, s mint illik, szépen fölmondta a *kis imádságot*

Aki nekünk ételt adott
Annak neve legyen áldott.

Ámen.

Szepessy meghatva nézte a gyermeket s az imánál, miként az, ő is összetette a kezét. Önkéntelenül. Aztán megcsókolta a gyermeket. Ez is úgy jött: észre sem vette.

De azt már észrevette, a köszvényes lábánál fogva, hogy a kis leány se szó, se beszéd, egyszerre csak az ölébe kúszik. Fájt a lába, de a világért se szisszent volna fel. Ellenkezőleg, jól eligazította a kis hízelgőt csontos térdén, hogy kényelmes helye legyen.

- Nem kemény a lábam?

- Mamácskáé puhább volt, de azért nem igen kemény.

A gróf megsimogatta a gyermek kondri fejét.

- Hol van most a mamácskád?
- Az égben.
- És apácskád?
- Ő is itthagytott, ő is az égbe ment.

Szepessy lehajolt a gyermek arcához, valami távoli megmagyarázhatatlan sejtelem szállotta meg szívét.

- Hogy hítták mamácskát?
- Gyöngyöcskének...
- Gyöngyöcskének? Az nem név, kisleányom. Hogy hítták másképen?
- Csak Gyöngyöcskének.
- Ki hitta úgy?
- Apácska.
- És apácskát hogy hítták?
- Dudikának.
- Dudikának?! Mindenki úgy hitta?
- Mamácska.
- És a többi ember?

A leányka az aggastyánra emelte bámész kerek szemét.

- Ha mamácska úgy hitta, - mondta szinte szemrehányólag, - akkor az volt a neve.

Szepessy Tivadart jó egy ideig némává tette a gyermek ártatlan naivsága. Aztán ellenállhatatlan vágyat érzett kilétének kipuhatolására.

... Hogy fogjon hozzá? Bármily formában kérdezte is: a gyermek állhatatosan megmaradt amellet, hogy anyját Gyöngyöcskének, atyját Dudikának hítták. (Hogy szerethette egymást ez a pár ember, hogy még keresztnevüket sem hallotta tőlük a gyermekük!)

A gróf kíváncsisága nőttön-nőtt. Mindenképen igyekezett hozzáférni a gyermek értelméhez.

- Milyen volt mamácska, kisleányom?
- Szép, hiszen angyal lett belőle.
- És apácska?
- Nagy és fekete.
- És mikor hagyott itt mamácska?
- Ma.

A grófnak szinte elállott a lélekezete.

- Ma? Nem tévedsz, leányka?...

- Nem, - felelt a gyermek és most már sírva fakadt, - tegnap igen beteg volt mamácska, mindig nyögött és azt mondta, hogy az égbe megy apácska után és én akkor magam leszek.

- És?...
- És akkor jöjjen ide a kastélyba, szeretni fognak engem. Hát eljöttem...

A gróf egész valóját most már elementáris erővel fogta el az iménti sejtelem.

- És apácska mikor ment az égbe? - kérdezte mohón.
- Mamácska azt mondta, - felelt a leányka mindig hüppögve még, - hogy mult vasárnapon.
- Mult vasárnap?!

A gróf szívéhez szorította a gyermeket és ölelte görcsösen.

... Mult vasárnapon lőtte meg magát az ő fia...

Fölugrott a gyermekkel és az izgalomtól remegő hangon kérdezte:

- Nem volt apácska arcán valami... valami olyan, ami nincs minden emberen?

A gyermek intett fejecskéjével.

- Volt. Egy kis lyuk volt a homlokán, mert egyszer leesett a lóról...

Nem csalt a gróf sejtelve: Dudika az ő fia volt. Tehát az a kis leány az ölében az ő unokája...

Dudika meghalt, Gyöngyöcske utána ment bánatában s kis leányukat az ő oltalmába varázsolta a fenséges Gondviselés.

Földre tette a gyermeket, nem bírt tovább érzelmeivel. Torka megcsuklott befelé sírt könnyeitől. Arcát kezébe temette s egy asztalra borult. Aztán kitört a könnye, s hosszasan, csendesen zokogott.

-75-

A kis leány eleinte megijedt az aggastyán zokogó bánatától, később azonban bátorságot vett magának s lábujjhegyen hozzálopódzott.

- Bácsi, bácsikám!...

S hogy nem kapott feleletet, ő is elpityeredett.

- Ne sírjon, bácsika...

... Szepessy Tivadar gróf, a büszke oligarha, aki családi góggjének sötét, rideg sírjába vad könyörtelenséggel lökte bele a tulajdon édes fiát: megtörten a fájdalomtól fölemelte fejét s ölébe vonta a síró gyermeket:

- Ne mondd nekem úgy, hogy: bácsika, - rebegette fuldokolva, - úgy mondd nekem, hogy: nagyapa.

... Kint a zivatar elállt... A fenséges hómezővidékbe belecsahol Barry. Pompás baritonja végigrezeg a kastélyudvaron... Aztán néma, merő csend... Békesség a természetben, a szívekben boldogság és nyugalom.

EGY KÖNNYCSEPP.

-76-

I.

Morvay Tóni fel akarta emelni a fejét, de sehogy sem bírt vele. Mintha csak oda lett volna ragadva a párnájához. Persze, mert tele volt mindenféle szesszel és szénsavval. Fogadásból töltötte meg és diplomát kapott érte.

Nevezetesen versenyivást rendeztek a fiúk egy nyilvános bálon. Tóni fényes diadalt aratott társain, egy egész palack pezsgővel előzte meg őket anélkül, hogy berúgott volna, amit azzal bizonyított be, hogy a torna után még egy parázs csárdást ropott Bibi komtesszel, a szigorú nevelésű Zárday-leánnyal s egyszer sem lépett a lábára senkinek.

Nem is a pezsgő fűtött be a Tóni fejének, hanem a pálinka. Volt ugyanis a versenyző cimborák között egy nógrádi korhely is, bizonyos Tormásy Berti nevezetű, aki megirigyelvén a Tóni borközi dicsőségét, pálinka-tornát proponált.

-77-

Tóni nem fért a bőrébe, elfogadta a kihívást pálinkára is. Száz forintba fogadott Tormásyval, hogy leissza őt. És megnyerte a fogadást. Ezért kapta a bajivói diplomát barátaitól és azt a nehézséget a fejébe, amitől fölkelni nem tudott. Pedig kerek huszonnégy órát aludt egyhuzamban, annyi idő alatt három hétköznapi mámor is kimászhatott volna a fejéből. De hét palack pezsgő persze és huszonhárom pohár pálinka a fizika törvénye szerint sem párologhat el ennyi idő alatt.

De volt Tóninak a fejével egyéb baja is. Megakadtak eszének a kerekei, nem volt képes sem gondolkozni, sem emlékezni. Nem tudta, mi történhetett vele, legvalószínűbbnek azt tartotta, hogy valami ügyetlen kőműves, amint egy épülő ház előtt sétált, téglát ejtett a feje tetejére.

Hogy bizonyosságot szerezzen ezirányban, nagykínosan megnyomta a villamos csengő gombját. Kaláné, jó öreg papucsos gazdasszonya azonnal becsoszogott és Jézus Mária!-kiáltással az ágyához lépett.

- Miért jajgat, Kaláné? - kérdezte Tóni. - Tán meg fogok halni?

- Nem, - sápítózott a hú cseléd, - de mit mívelt a nagyságos úr megint?

- Én? - utasította vissza Tóni a szemrehányást. - Hát tehetek én róla, hogy az a tégl a fejemre esett.

-78-

- Nem tégl a fejemre.

- Hát mi?

- Bor van benne és pálinka, az egész szoba tele van a gőzével.

- Ja úgy!...

Tóni elröstelte magát, de nem nagyon. Hidegvízborogatást rakatott a tarkójára s mikor annyira jutott, hogy úgy ahogy engedelmeskedett neki a feje, kimászott az ágyából és beleállván a fürdőkádba, addig zuhanyozta magát, míg végrevalahára megindultak agyának kerekei. Emlékezni kezdett a versenyivásra s undorral telt meg a lelke.

Különben is hadilábon állott önmagával. Nem bírt a természetével. Szíve tele volt érzéssel, lelke csupa eszményi vággyal, de forró, féktelen szenvedéllyel is. S ez uralkodott rajta. Összekülönbözött szüleivel, akiket pedig a rajongásig szeretett, nekiment legjobb barátjainak, párbajt vívott velük, s elidegenítette magától a menyasszonyát is. Hajszálon mult, hogy vissza nem kérte tőle jegygyűrűjét. A társaságban az volt a híre, hogy haszontalan, szívtelen, tivornyahős, lelketlen szoknyavadász.

-79-

II.

Morvay Tóni kártyás is volt egyebek között. De annyira mégis uralkodott magán, hogy csak addig kártyázott, ameddig pénzzel bírta. Nem csinált adósságot. Igaz, hogy atyja havi ötszáz forint zsebpénzt adott neki. Ennyiből szépen megélhet egy magános fiatalember. De a büszkesége is visszatartotta Tónit attól, hogy másra szoruljon. Nemhogy pénzt, de még szívességet sem kért soha senkitől. Pénzét megszámlolta minden reggel s ahhoz képest költött. A versenyívási kampányt követő reggelen is az volt az első dolga, hogy felöltözködve, belenézzen a tárcájába.

Elképzelhetetlenül kínos meglepetés érte. Üres volt a tárcája, egyetlen bankót sem talált benne. Elsápadt. Biztosan emlékezett rá, hogy a bálban még négyszáz forintja volt, a költsége legföljebb annyira rúghatott, amennyit Tormásytól fogadásban nyert; - hová lehetett tehát a pénze? Kártyázott volna részeg fejjel? Akárhogy erőltette az agyát: erre nem emlékezett... Meglopta volna valaki? Talán a kocsis, aki hazaszállította? Vagy Kaláné?

Ez az utolsó csúnya gyanuja észretéritette. Keresztet vetett a pénzére, hogy elkerülje azokat az apró piszkosságokat, amelyekbe ilyes nyomozatoknál könnyen beletévedhet a jóhiszemű ember is. Nincs, hát nincs. Ergo, szerezni kell, hogy legyen.

-80-

Miután sem atyjához folyamodni, sem adósságot csinálni nem akart, egyéb választása nem volt Tóninak, minthogy eladjon vagy elzálogosítson valamit. Az utóbbira határozta el magát. Rengeteg küzködése volt az élszemérmével, jó egy óráig kerülgette a zálogház környékét, míg le tudta győzni hiúságát. Feltúrta kabátja gallérját, szemébe húzta puha kalapját, még egy utolsó pillantást vetett az utcára, nem látja-e meg valaki ismerőse: úgy osont be a hátsó kis ajtón, mint egy betörő.

Sokáig kellett várakoznia, míg rákerült a sor. Arca lángolt, homlokán kicsapott a hideg verejték. Olyan volt, mint a hideglelős. Szeme nyugtalanul cikázott a részint könnyelmű, részint szerencsétlen kliensek tömegén, míg végre egy fiatal leány csodálatosképen úgy megragadta a figyelmét, hogy nem nézett többé máshová, szinte azt is elfelejtette, hogy hol van.

Tizennyolc évesnek látszó, nagy, lázas szemű s végtelenül finom arcélú leányka volt. Ruhája fekete, arca hófehér. Kivételesen pazar és jól gondozott hajkoronájára fekete bársonycsokor volt tűzve. Egy vékony kis csomagot szorongatott a hóna alatt. Türelmesen, szinte ijedten várta a sort. Egyszer egy sűrű könnyecsepp szivárgott a szemébe, de nem törülte le, csak előre hajlott kissé s a könny a földre hullott.

-81-

A földre hullott a leányka könnye, de nem vezett ott el nyomtalanul. A lelke (igen: van lelke a könnynek) megszállotta a Tóni szívet és jobban meghatotta, mintha fuldokló zokogásba tört volna ki a zálogháznak valamennyi egyéb látogatója.

Már nem szégyelte magát a nyegle világfi. Egy különös, mondhatni rejtelmes érzés azt szuggerálta beléje, hogy nincs joga pirulni ott, ahol egy nálánál sokkal tisztább, nemesebb lény nem röstelli a szomorúságát. Logika persze nem volt az érzésében, de hát ki is keresne következetességet ott, ahol a lelki változásokat nem az értelem provokálja, hanem az a titokzatos, megmagyarázhatatlan ösztön vagy sejtelem, aminek sem oka, sem eredete nincs s nem egyszer mégis okozatává, végzetévé lesz lelki világunknak.

Mikor a feketeruhás leányka átnyújtotta csomagját a korláton, egyszeribe oly kíváncsiság vett Tónin erőt, hogy nem állhatta meg: szinte öntudatlanul félrelökött egypár szegény asszonyt és a leány mellé állott. Tudni akarta, mi van a csomagjában.

Hát biz abban igen prózai tárgyak voltak: két pár hímzett hófehér alsó nadrág s egy ugyanolyan ing.

-82-

Ám az, aki a dolgok lényegét nem azok használati értéke szerint ítéli meg, akár sírva fakadhatott volna a leányka fehérmeműinek láttán. A lelkek ismerőjének sok mindent elárul néha egy darabka vászon is.

A szomorú kis teremtesnek két kis nadrágja és ingecskeje nagyon is ékesen beszélt. A finom hímzett csipke rajtuk elmondta, hogy még nem is régiben jómódban élt az ő tulajdonosuk, hófehérségük, selyempapírbélésük megsúgta, hogy egy széplelkű, házias leányka viselte gondjukat. A zálogházi hivatalnok brutális kezébe vette a finom fehérmeműt, széjjelbontotta a nadrágokat, kíméletlenül, mindenki szemeláttára, azután odaszólt a leánynak hivatalos hangon, szárazon:

- Négy korona... Tetszik? Nem tetszik?...

Vérbeborult a leányka sápadt arca. Egy pillanatra eltakarta szemét a kezével, de hamarosan megerősítette szívet.

- Igen szépen kérem, - szólalt meg halk, reszketeg hangon, két nagy fényes szemét a

hivatalnokra emelve, – szíveskedjék hat koronát adni: annyi kell.

– Nem lehet.

A leány gondolkozott egy pillanatig, aztán visszakérte a holmiját.

– Megpróbálom másutt, meg kell próbálnom, – mondta s átvevén a fehérneműt, egy asztalhoz támolgott vele, hogy ismét összecsomagolja.

-83-

Tóni, aki végignézte, szinte végigszenvedte az egész jelenetet, utána akart rohanni, hogy felajánlja neki a segítségét. Az utolsó pillanatban jutott az eszébe, hogy egy krajcárja sincs... Hirtelen kikapta nyakkendőjéből a tűt és odadobta a hivatalnoknak.

– Siessen kérem, igen sürgős dolgom akadt.

És szívszorongva tekintgetett vissza a leánykára. Attól félt, hogy az hamarabb kész lesz a csomagolással, mint ő a maga dolgával s akkor el fog távozni és nem fogja többé látni soha.

Mély lélegzetet vett, midőn megkapta a kölcsönösszeget. Százhusz forintot adtak a melltűjére. A leányka éppen akkor nyitotta ki az ajtót, Tóni utána sietett azzal a szándékkal, hogy azonnal megszólítja. Nem talált abban semmi tiszteletlenséget. Hiszen úgy fog vele beszélni, mint egy grófkisasszonnyal... És még sem merte megszólítani. Pedig, szégyenére legyen mondva, nagy gyakorlata volt az ilyesmiben: nem egyszer vetemedett életében aszfaltbetyárkodásra is.

Egyszóval nem mert Tóni a leánykához közeledni. Csak követte őt, mint az árnyék öt-tíz lépésnyire.

-84-

Az útbaeső legközelebbi zálogházba betért a leány. Tóni az ajtóban leste. Tíz perc múlva kijött. A csomag ott volt a hóna alatt.

Igy járt a leányka a harmadik zálogházban is. Arca mind haloványabb lett, járása mind ingatagabb. Igen betegnek, igen nyomorultnak látszott.

Az is volt. Egyszer el is szédült s hogy el ne essék, egy lámpásba kapaszkodott.

A szájalom végre elhatározásra bírta Tónit. A beteg leányhoz ugrott, hogy támogassa.

– Kisasszony – hebegte zavartan. – Kegyed rosszul lett, engedje meg...

Nem folytatta. Zavarba hozta a leány rajta csüggő, csodálkozó szeme. De még jobban a szava.

– Igenis, – mondta, – ha tetszik, én követni fogom önt.

Tóni majd leesett a lábáról.

– Hová? – kérdezte bambán.

– Ahová akarja – válaszolt a leány végtelen szomorúsággal. – Ne féljen, tudom én azt, hogy mit jelent, ha egy ilyen előkelő úr egy magamfajta szegény leányt az utcán megszólít.

– Tudja?!

– Tudom. És bele kell nyugodnom. Isten látja lelkemet, hogy megpróbáltam mindent, de a sors nem akarja, hogy tiszta maradjak. Nem kellek munkába senkinek. Gyengéllenek. A szemem elromlott, nem látok vele hímezni, varrni se. Nem tudok fizetni a háziasszonyomnak. Azt mondta, hogy ha hat koronát nem hozok neki ma, kitesz az utcára. Már mindent eladtam, nincs egyebem, csak ez a kis fehérneműm, de nem adnak rá, csak négy koronát. Gondoltam én arra is, hogy a Dunába ugorjam. De nem merem megtenni. Félek, hogy nagyon megbüntetne érte az Isten, pedig a másvilágon boldog szeretnék lenni.

-85-

Heves fájdalom nyilallott a Tóni szívébe, hallatán ennek a tragédiának, amellyel a könyörtelen Élet összetörte egy gyenge, szíves lénynek utolsó eszményét, kétségbevonta annak legősibb, legszentebb jogát. S az a hősiesség, amellyel az utolsó ingecskéjéig kitartott női becsülete megvédelmezésében, sőt ha nem félt volna Isten büntetésétől, a halálba menekült volna a bukása elől: egész valóját mélységes szégyenérzéssel töltötte el... De a leány előtt nem árulta el lelke háborgását. Megállított egy üres bérkocsit.

– Tessék fölszállani, mert messze lakom.

A leány szó nélkül engedelmeskedett. Bent a kocsiban illedelmesen felelt a fiatalember kérdéseire, nem mutatott sem dacot, sem gyűlöletet, csak reszketett egy kicsit. El volt szánva.

-86-

III.

– Kaláné, a maga gondjaira bízom a kisasszonyt. Hívjon hozzá orvost és ápolja, mint a saját gyermekét. A holmimat meg pakkolja össze, s küldje a Hungáriába...

Kaláné egy szót sem értett az ura beszédjéből.

– Hogyan? Hát a nagyságos úr elmegy és maga helyett a kisasszonyt hagyja itt? Nem lenne egyszerűbb, ha más lakást bérelne a kisasszonynak, ha már erővel segíteni akar rajta.

– Nem, édes Kaláné, – vágta el Tóni a jó asszony szavát, – én ezentúl nem fogok a magam kényelmére cselédet tartani, majd ha találni fogok kedvemre való egyszerű hónaposszobát,

odaköltözködöm.

A hűséges vén gazdasszony sírva fakadt.

- Hát elcsap a nagyságos úr?

Tóni megsimogatta ősz haját.

- Dehogyan csapom el, lelkem, csak az állásán változtatok. Idáig az én cselédem volt, ezentúl a kisasszony anyja lesz.

Mondván, tiszteletteljesen meghajtotta magát a szép, tizennyolc éves leánykának, akinek a rajta lévő ruháján kívül két pár alsónadrág és egy ingecske volt mindene; - meghajolt a tivornyahős, kártyás, szoknyavadász világfi a koldusleány szűzies fensége előtt, s anélkül, hogy csak egy ujjal is érintette volna, távozni akart.

-87-

De nem engedte a leány, míg meg nem köszönte a nagylelkűségét. Úgy köszönte meg, hogy térdre vetette magát megmentője előtt, megragadta mind a két kezét és addig csókolta, görcsösen, míg el nem vesztette az eszméletét.

Szerencsére nem öl az öröm. Erzsike, - ez volt a leányka neve, - hamarosan kiheverte lelki válsága gyötrelmeit. Kipirosodott, megerősödött. Tünelmes szépséggé fejlődött a jólétben és lelki békében.

De Tónit soha még csak egy pillanatra se hozta kísértetbe a szépsége. A hajdani híres szoknyahóstit komoly, szigorú erkölcsű férfit változtatta egyetlen ragyogó könnycsepp, ami egy veszendő koldusleányka bánatos szeméből kihullott.

Az úri társaság csodálkozott e hírheft gavallér átlényegülésén. De annak okát sohasem tudta meg.

A SEB.

-88-

I.

Bilicky Pál báró, egy kedves, incifinci gavallér, belépett az orvos előszobájába és megcsípte az ajtónálló szobacicus állát.

- Itthon a doktor úr, pipus?

- Tessék bemenni, a fogdosást azonban elhagyhatja.

- Pardon, nassám, nem tudtam, hogy babája van - élcelt és nevetett hozzá a báró. - Egyedül van az orvos úr?

- Az a rendelőórak alatt többnyire egyedül van.

- Hahaha... akkor jó helyen járok... Majd csinálom én neki reklámot.

Mondván, betolta a kis karikalábú gavallér a fogadószoza ajtaját...

- Szervusz, doktorkám, hogy vág a bajusz?

Az orvos, Béla Sándor doktor, óriási bőrszékben ült és aludt. A feje újságlappal volt leborítva a legyek ellen, lábán vörös posztópapucs díszelgett. Nem ébredt fel a báró üdvözlétére. Nyilván holtbiztosra vette, hogy semmiféle páciens nem fogja háborgatni a rendelőóra alatt.

-89-

Bilicky levette fejéről az újságlapot és belefújt a kitért szájába.

- Hé, doktor!

De erre már fölébredt az orvos és önkénytelenül pofonra kanyarította a karját.

A báró hátra ugrott és kacagott, mint egy vásott gyermek.

Béla doktor, bár vagy tíz éve nem látta, azonnal fölismerte benne régi iskolatársát.

- Te vagy, Pali, azaz pardon: méltóságos uram.

A báró pózba vágta magát.

- Parfaitemant. Io sono liber baro Bilitzky de Bilitz et Biala, a piaristák régi növendéke, jelenleg járdataposó és bundatulajdonos.

- Ej-ej, - s mosolygott az orvos, - úgy látszik, nem hagyott el a régi istenadta jókedved.

- Mondd - javította ki a báró - úgy, ahogy érzed: még se jött meg az eszed?

- Igaz, - vallotta be az orvos joviálisan, - úgy értettem, csak nem mertem őszintén lenni, mert azt hittem, hogy adsz valamit a rangodra.

- Mi hasznom lenne belőle, drágám, - kérdezte a báró kórikus síránkozó hangon, - mikor a

-90-

zsidó egy garast sem ad rá? Plü vagyok, cimborám, a potykának is több vagyona van, mint nekem. Hiszen azért jöttem hozzád, hogy segíts a bajomon...

Az orvos megjíjedd kissé. Biztosra vette, hogy ilyen előljáró beszédnek csak szivattyúzás lehet a folytatása. Magára rántotta a vértet.

- Hja, fiam, sajnálom, de én se vagyok gazdagabb a csukánál.

- Hisz - vigasztalta meg a cinegelábú báró - azért jöttem hozzád, hogy segítsek a bajodon.

- Az imént mintha megfordítva beszéltél volna.

- Jól mondod: beszéltem én amúgy is s mindenkép jól beszéltem. A mi érdekeinket ugyanis összemadzagolta a sors.

- Összemadzagolta?!

- Igen, én belőled híres operatőrt fogok csinálni, te meg belőlem milliomos férjet.

- Én? Férjet?! Belőled?!!

- Hát ülj le és hallgass meg.

- Hisz ülök.

- Akkor állj fel, mert úgyis le fogsz fordulni a székedről... Lyukat fogsz fúrni az oldalamba...

- Lyukat? Én?!

- Ne ijedj meg előre, először megrendelem a lyukat, aztán ítéld meg a józan eszemről.

-91-

- Igazán kíváncsi vagyok...

- Hát - kezdte a báró a megrendelését - olyan lyukat fogsz az oldalamba fúrni, mint amelyet a pisztolygolyó szokott csinálni. Csak ne legyen egészen olyan mély, a nemes testrészekig ne érjen, mert igen sokat tartok a nemes testrészeimről.

Az orvos csak ámult-bámult.

- Mire kell neked ez a lyuk?

- Mondtam, hogy házasodni akarok s anélkül nem jön hozzám a *babám*.

- Lyuk nélkül?!...

- Igen, - válaszolt a bárócska holtkomolyan, - ő olyan természetű. Csupa romantika és nem hisz semminek sem. Mindig azt hajtogatja, hogy a pénzéért keltek neki, hát nem jön hozzám, pedig megtenné, ha az ellenkezőjét be tudnám neki bizonyítani... Hát erre kell nekem a lyuk, megmutatom neki, hogy szíven tudom lőni magamat érte.

De erre már elnevette magát az orvos.

- És te azt gondold, hogy belemegyek ebbe a svindlibe?

A bárócska kihúzta magát.

- De bele ám, különben kénytelen vagyok a lyukat magam megcsinálni, még pedig igazi pisztollyal. - S jeléül annak, hogy nem tréfál, kivette zsebéből az idézett fegyvernemet s szívének irányította csövét.

-92-

A doktor ijedten kapott a keze után, de a báró elugrott tőle.

- Úri becsületszavamra mondom, hogy megteszem - kiabálta rikácsolva.

Az orvos elsápadt. Ismerte a bárót annyira, hogy képesnek higgye fenyegetése beváltására. Gondolkozott egy pillanatig.

- Vetkőzz, - mondta aztán, - eleget teszek a kívánságodnak.

A bárócska zsebetette a pisztolyt és szivarkára gyújtott.

- Köszönöm, pajtás - hálálkodott régi tanuló társának. - Nem csalódtam benned. Csakhogy - tette hozzá - nem itt fogod nyélbe ütni az operációt. Majd otthon, a lakásomon. Ügyesen kell beállítani a komédiát, hogy hatása legyen... Egy óra múlva feljössz hozzám a bicskáddal, mintha véletlenül kukkannál be régi pajtásodhoz... Én lesni foglak az ablakból, s abban a pillanatban, amelyben megnyomod a csöngettyűt, elsütöm a pisztolyt. Te berohansz és a többi magától adódik: megoperálsz, összekötözöl nyakig, belefektetsz az ágyamba, ápolót rendelsz stb. A többi már az én gondom. Míg előkerítéd az apácát, megszerkesztem a riportot: »Egy szerelmes báró öngyilkossági kísérlete...« »Gondviselés egy zseniális fiatal műtő személyében...« Hahaha! Rövid időn belül olyan praxisod lesz, hogy csuda...

-93-

II.

... Bilicky Pál, a milliomos Dóci Kata férje, belépett a Béla Sándor dr. előszobájába. De most nem csípte meg az ajtónálló szobaleányt, mint ezelőtt két évvel, először, mert azóta fölvitte

Isten a doktor sorát: inast tartott szobaleány helyett, másodsor, mert a báró is megváltozott két év alatt: abbahagyta a bolondozást és méltósággal folytatta a rangját...

- Fogad a nagyságos úr? - kérdezte Bilicky az inastól s átadta neki a névjegyét.

- Bejelentem méltóságodat...

Egy perc mulva nyílt a fogadószoba ajtaja. Bilicky belépett. Az orvos tárt karral eléje sietett.

- Isten hozott, édes báróm, drága cinkosom!

A báró megrázta barátja kezét, de örömeinek kitörését nem tudta viszonzni: szomorúan mosolygott s fáradtan lógázta a fejét...

- Tehát - mondta, miközben egy karosszékbe ereszkedett - híres orvossá tettelek csakugyan!...

- Igen, neked köszönhetem a karriéremet - hálálkodott az orvos. - Igaz, hogy svindli révén, de hát mundus vult decipi... Ilyen a világ!...

-94-

- Igazad van, barátom, - hagyta helyben Bilicky, - bár csak végig megmaradtam volna emellett az igazság mellett.

- Hogy érted?

- Meggyóntam a feleségemnek, hogy becsaptam, - vallotta be a báró, miközben fájdalmas sóhaj tört ki a kebléből, - meggyóntam neki s ezzel tönkretettem a boldogságomat.

Az orvos meghökkent.

- Szerencsétlen, hogy lehettél olyan könnyelmű, ha tudtad, hogy szüksége van arra az - illuzióra?

- Nagyon megszerettem, - válaszolt Bilicky, - nem bírtam tovább a rút képmutatást... Mindig azt az átkozott sebhelyet csókolgatta... Egyszóval, végét vetettem a hazugságnak, azt hittem, annyira megszeretett, hogy meg fog bocsátani...

- És?...

- És csalódtam. Az az asszony nem magamért szeretett engem: az érette halálra kész férfit szeretete bennem csupán... Kiábrándult belőlem, beadta ellenem a válópört.

Egy könnycsepp gördült ki a szegény báró szeméből. Az orvos joviálisan kezelte a lelki beteget.

- Ha csak olyan asszony, - vigasztalta őt, - nem érdemes utána búsulnod.

De az csak rázta a fejét.

-95-

- Nem tudod te, mi a szerelem?!

Csütörtököt mondott az orvos minden egyéb igyekezete is: a bárót nem lehetett megvigasztalni. Fogta is a kalapját, hogy búcsúzzék, mikor a doktornak az utolsó pillanatban új ötlete kerekedett.

- Várj csak, - s szelíd erőszakkal leültette barátját, - egy eszmém támadt... Még ki lehet reparálni a dolgot. Egyszerűen azt mondd a feleségednek, hogy nem mondtál neki igazat: csak a szerelmét akartad próbára tenni, s még ma is benned van a golyó.

- Hogy-hogy? - álmélkodott Bilicky. - Azt ő úgyse hinné el.

- Majd elhiszi, ha látni fogja.

- Nem értelek...

- Becsempészem én azt a golyót az oldalbordád közé s egy hónap mulva kiveszem a feleséged szemeláttára...

- Vagy úgy!

A bárócska elsuhintott a füle mellett, majd így folytatta:

- Köszönöm, pajtás, többet nem csalogok. Tudod, - tette hozzá fájó gúnnyal, - mióta *folytatom* a rangomat, igen komoly és korrekt ember lett belőlem... Aztán meg, mit ér nekem most már a feleségem szerelme, mikor tudom, hogy csak azért a *golyóért* szeretett. Nem tudnék vele élni. Imádom és mégis idegen nekem! Tragikus dilemma ez, amit csak egyféleképpen lehet megoldani...

-96-

Mondván, elbúcsúzott a kis Bilicky báró régi barátjától, hazament és megoldotta a dilemmát: szívenlőtte magát.

Az asszony, a szegény, beteglelkű milliomos Dóci Kata most már megint szeretheti őt.

Katalin letette a megrakott ezüstit a levendulaillatos abrosszal leterített diófaasztalra, aztán kiosztotta a reggelit. Borbála kisasszony kávét kapott, piritott zsemlyével, Leona kisasszony teát tejszínnel és mandulaperecet. Maga Katalin nem evett; ő már kora reggel elköltötte köménymagos-leves reggelijét.

A márványarcú, ezüsthajú vénleányok hallgatagon ettek, negédesen, finom hajlású ujjal emelték szájukhoz a csészét, igen előkelőek voltak és ildomosak. Csak Leona szürcsölt egy kicsit. Ezt nem is állotta meg Katalin szó nélkül.

- Miért szürcsölsz, oh, Leona?

Katalin volt a jellem a három leány között, az egyéniség, a családfő. A másik két leánynak akarata végkép beleolvadt az övébe. Ők nem kezdeményeztek, csak engedelmeskedtek.

Leona elpirult és abbahagyta a szürcsölést.

Katalin megsimította hófehér kötényét s helyet foglalt a biedermeier-kanapén.

- Borbála, te körtét és diót fogsz befőzni; Leona, te a mákszárításra fogsz felügyelni, én meg majd kimegyek a tanyára a csépléshez.

Leona szeretett jól enni.

- Ki fog főzni? - kérdezte bátortalanul.

Katalin nem válaszolt a kérdésre.

- Sok dolgom van, beszélnem kell Meyerrel is az eladó búza végett. A Gyszi száz forintját elsejéig elő kell teremtenünk.

Oh, a Gyszi havi gázsija, a száz forint! Ez csakugyan komoly dolog. Leona elszégyelte magát.

- Katám, drága Katám, bocsáss meg, én oly önző vagyok.

Katalin, a feketeszemű, fehérhajú szűz fölkel s a Leona vállára hajolt.

- Jó vagy, mint egy angyal, csak gyerek.

Kisietett a bolthajtásos ebédlőből, karjára fűzve kulcsos kosarát. Égszínkék perkálsruhája hangosan suhogott büszke tartású, csontos termetén.

- Hova lennének nélküle! - szólalt meg rövid szünet után Borbála. - Ő a mi Gondviselésünk.

- Meg a Gyszié - tódította Leona és sírvafakadt.

Borbála fejére tette kezét.

- Miért sírsz, Leona, te kis csacsi?

- Csak eszembe jutott valami.

- Mi?

- Az, hogy miért is vagyok a világon? Mi szükség reám!

Borbála kacagni akart, de csak turbékolt, mint a fáradt galamb.

- Lám, milyen fantasztá vagy te, Leonka! Azt se tudod mi az élet. Nem tudod, hogy az élet nem kényszerűség, sem nem szükségszerűség.

- Hát mi? - vágott Borbála szavába Leona.

- Kötelesség, büntetés vagy álom... akármi, csak nem az, aminek te gondolod.

- Én hivatásnak gondolom.

- De nem az, nem az, - állította Borbála fanatikusan, - senkire sincs szükség ezen a földön, mindenki pótolható, még Katalin, sőt még Gyszi is.

- Oh, Borbála!

- Tudom, hogy rossz vagyok, - folytatta a vén leány, - de az igazságot úgy sem lehet jóssággal megcáfolni. Én nem vagyok senki, te sem vagy senki, Katalin is csak úgy lóg a földi létben, Gyszi is, de ez a tudat nem fáj nekem. Mert nem mink vagyunk a hibások, hanem a Sors. Az akarta így. Hogy fölösleges vénleányok maradjunk, ahelyett, hogy...

Borbála nem folytatta, elpirult. Leona úgy is kitalálta a gondolatát. Neki is volt vőlegénye, ezelőtt húsz esztendővel, Katalinnak is, nemcsak Borbálának. Ő is gondolt arra nem egyszer, sejtelmes, forró vágyakat keltő éjtszakákon, szűz ágyában: mily dicső sora lehet a hitvesnek, a férfiboldogítónak, az anyának, aki az örökkévaló természetnek teremteni segít! Csakhogy ő képtelen volt bölcséleti magasságokba emelkedni, mint nénjei.

- Hiába áltatod magadat, Borbála - jegyezte meg, zsebkendőjével fölszárítva könnyeit. - Azért, mert nem úgy alakult az életünk, mint szeretnénk volna, még nem háríthatunk minden felelősséget a Sorsra. A mi hibánk, ha nem vagyunk megelégedettek. Megelégedettek lennének, ha alkalmazkodnánk a viszonyokhoz... Az a mi bűnünk, hogy nem tudunk beletörődni a

megváltozhatatlanba. Csak Katalin... Mi epedünk, sóvárgunk, ábrándozunk... A jövő életéről gondolkozunk... Holott itt van nekünk Gyszi... Dolgoznunk kellene...

Borbála kétségbeesést kifejező kézmozdulatot tett.

- Nem tudunk dolgozni!

- Nem tudunk - ismételte szomorúan Leona.

Egy óriás angóramacska kikelt valahonnan a kanapé selyempárnái közül, s körüldorombolván az asztalt, némi habozás után beleugrott a Leona ölébe.

A két vénleány egészen fölvidult a kényes kandúr merész udvarlásán. Megfogták Buksit, meghempergették, meggyomrozták a kanapén s kacagtak hozzá üdén, dallamosan, mint két szeles felsőleány.

- Buksi, te édes, Buksi, te haszontalan csirkefogó!

Kint az ősparkban csattogni kezdett egy fülemüle. A leányok ismergették a hangját.

- Ez a Sándor - vélte Borbála.

- Nem, - állította Leona, - ez a Gábor, csak ő tud olyan hosszú pianós trillát.

- A Sándor!

- A Gábor!

Csaknem összevesztek. A másik pillanatban összecsókolódtak s kéz kézben kihopkáztak a kertbe. Virágot szedtek, Borbála piros rózsát tűzött ősz hajába, Leona fonnyadt keblét muskátlibokrétával ékesítette fel.

- Milyen pompás földszaga van a muskátlinak!...

- Nem vagyok nevetséges ezzel a rózsával, Leona?

- Nem, pompásan illik neked. Ninon de L'Enclos is rózsát tűzött az ősz hajába.

- Oh, Ninon de L'Enclos!...

A két leány elgondolkozott... Ninon de L'Enclos... Az mindig szeretett. S mindenki szerette őt. Nem törődött az erénnyel. S máig fönmaradt a neve. Sugárzik, mint a dicsőség... Ők is szépek voltak. Ők is szerettek... Őket is szerette mindenki... De erényesek voltak. S még életükben elmúlt az emlékük... Vajjon melyiküknek volt igaza? Ki volt az okosabb? Az emberebb? Az igazabb? A bátrabb?

Leona elröstellte *tisztátalan* gondolatait.

- Jobb szeretem, hogy az vagyok, aki vagyok.

Fölemelte fejét, kék mártír-szeme fájó mosollyal, révetegen kalandozott szerteszt az égen.

Borbála összeharapta ajkát. Hallgatott. Eszébe jutott, hogy körtét és diót kellene befőznie.

- Leonka, mikor fogsz hozzá a mákszárításhoz?

- Majd ha te befőzted a körtéidet.

A két leány szinte ellenséges indulattal vált el egymástól. Borbála a konyhába ment, feltűzte ruháját egész térdig (nem volt a háznál tíz év óta férficseléd), blúza ujját könyökig s hozzáfogott a munkához. De csak úgy, mint Ostoba Ágoston. Mindenbe beleártotta magát és semmit sem csinált. Azért kipirult az arca a tenniakarástól is. Az is szokatlan volt idegeinek.

Leonka meg épen tragikusan fogta fel a mákszárítást. Egy üres zsákot akasztott a nyakába kötény helyett. És maga gereblyézte a ponyvákra szórt mákot, hozzá se engedte nyúltni Veront, a szolgát, aki neki segíteni akart.

- Nem értesz hozzá, Veronka... Elrontod, Veronka, erigy a dolgodra.

Félóra alatt úgy kimerült, hogy finom, ápolt kezéből kiesett a gereblye. Leült a ponyva szélére pihenni. Elaludt. Egy kósza darázs belegabalyodott összekuszált hajába, s rengeteg zenebonát csinált. Egy csúnya zöld dongó összemáskálta az ajkát... Erre sem ébredt fel Leona. Csak akkor nyitotta fel szemét, midőn Sánta Palya, a falusi levélhordó, póstatáskával a nyakában, beballagott a galambdúcos kastélykapun s tanácstalanul megállott a fejénél.

Leona felriant s fülig pirulva igazított szoknyáján és haján. A férfi közellétét megérezte álmában is.

- Mit hozott, Palya?

Palya nem igen volt beszédre berendezve. A kisasszony markába nyomta azt, amit hozott. Egy újságot és egy levelet.

- Ehun...

- Gyszi! - kiáltotta Leona, miután egy pillantást vetett a levélre. - Gyszi!

Borbála egy rófös fakanállal a kezében kiszaladt a konyhából.

- Gysuzi? - kérdezte s hugához szaladt lelkendezve, kikapva kezéből a levelet.

A két leány összeveszett a Gysuzi levelén. Azon, hogy melyikök bontsa fel. Végre is abban állapodtak meg, hogy megvárják Katalint, hiszen neki szól a levél. A nagy esemény azonban annyira elővette idegeiket, hogy otthagytak mákot, befőttes s szobájukba siettek toalettet csinálni. Megmosakodtak tetőtől talpig, két óra hosszat öltözködtek. Parádét csaptak a Gysuzi levelének. És elfelejtettek ebédelni, mindössze egy darab kalácsot evett meg Borbála, Leonka meg egy falat piskótát.

-104-

Lélekszakadva rohantak az udvarra, mikor meghallották a kocsi bűgását, amely Katalint hozta a tanyáról.

- Levél Gysuzitól! Gysuzi írt!

Katalin vévén a hírt, meg sem várta, míg megáll a kocsija, kiugrott belőle. Megbotlott a ruhájában. Elbukott. Semmi. Véresre horzsolta kezét. Semmi.

- Hol a levél?

- Itt a levél!...

Ők hárman vénleányok, fiatal pirossággal arcukon, rohantak a nagy ebédlőbe, hogy elolvassák a Gysuzi levelét. A Gysuziét, aki utolsó sarjadéka volt a Samarjay-családnak, akit rájuk bíztak elhunyt szülei; aki jogász volt Budapesten, hogy majdan miniszter lehessen belőle, méltó utódja elődeinek, akik főispánok, híres táblabírák, hadvezérek voltak, s akiért szívesen kiontották volna szűz vérüket.

-105-

- Gysuzi. Oh Gysuzink! Egyetlen drága emberünk!

Sikongtak, pityeregtek, óbégattak, míg remegő kezükben végre kinyílt a levél.

Katalin olvasott:

»Édes kis nénikéim!

Több egy hónapjánál, hogy nem írtam nektek, de amilyen jók vagytok, hiszem, megbocsáttok nekem. Rengeteg a dolgom. Belegurultam a társaság legeslegközepébe, ami sok mindenre kötelez. Különösen hogy nem hagynak békét az asszonyok. Mintha csak én lennék az egyedüli férfi a világon. Különösen Mimi komtesz bomlik utánam, meg Bébi baronesz, meg Lilli, meg Tuska... jóformán a nevüket sem tudom.

Szerelemmel csak győzném a jeut, *motosz* elég van bennem, csak a bugyellárisom lapos. Beláthatjátok, hogy az utolsó Samarjay nem alázhatja meg magát. Nem ihatik a más pezsgőjéből, nem autózhatik idegen autón. Virágra is sok pénz kell s méregdrága a koszt is a kaszinóban. Mit tettem! Megpuffoltam egy uzsorást ezer korona erejéig. Most követeli a pénzét. Azzal fenyeget, hogy kiír a lapokba.

Drága nénikéim, küldjétek meg nekem póstafordultával ezt a rongyos ezer kroncsit. Akadályozzátok meg, hogy az utolsó Samarjay, mint valami borbélylegény, főbelőjje magát. Mindháromtoknak számtalan puszit küld a ti

-106-

Gysuzitok.«

Katalinnak, míg olvasott, gyakran megcsuklott a torka, de mindannyiszor erőt vett magán, még mosolyogni is próbált azokon a brutalitásokon, amelyek a levélből arcába csapódtak, megalázva női méltóságát, amely ellen gondolatban sem vétett soha.

A másik két leányasszony már nem volt képes így magán uralkodni. Az ő szemükből legyőzhetetlenül meredt ki a fájdalom, szégyenkezés, rémület öccsük közönséges, szemérmetlen levelén. Lesütötték szemüket, nem mertek egymásra nézni. Izgatottan lesték a Katalin szavát. Nem volt bátorságuk hozzányúlni, hogy fölemeljék, a szemük láttára sárba zuhant aranybálványhoz... Majd Katalin.

Hát Katalin meg is tette a magáét. Hihetetlen energiával rátámadt öreg hugaira.

- Mit rémüldöztök? Mi történt? Semmi sem. Gysuzi az, aki volt. Gysuzi férfi, ura tetteinek. Gysuzi él s ez a fő. A mi kötelességünk neki szolgálni. Egyéb kötelességünk nincs is. Ő az egyedüli hajtása a család korhadt fájának, mi a kertészek vagyunk.

- Honnan vesszük az ezer koronát? - kérdezte Borbála gyáván.

-107-

Katalin szemrehányással vegyes kicsinyléssel nézett le Borbálára.

- Oh, be lassan működik az eszed, nekem már a zsebemben van az a hitvány ezer korona.

- Óh! - csodálkozott Leona.

- Annyi, mintha a zsebemben volna - magyarázta ki magát Katalin. - Ide figyeljétek. Eladjuk a lovakat, a Sárkányt meg a Bosztont, ez hatszáz korona, édesanyánk menyasszonyi ruháját zálogba tesszük, bizonyosan kapunk rá négyszáz koronát. Hatszáz és négyszáz: az ezer.

- Oh, a Sárkány és a Boszton! - sírándozott Borbála, aki igen szeretett kocsikázni.

- Jaj, az anyánk menyasszonyi ruhája! - sápadzott Leona. - Megver az Isten!

Reszketett hozzá, mintha máris utólérte volna Isten csapása.

Katalin is belesápadt kegyeletsértő szándékába, de azért erős maradt.

- A mi anyánk az égben meg fog nekünk bocsátani, hiszen unokájának megmentéséről van szó...

Másnap bekocsizott a vármegye székhelyére s elzalogosította a szentemlékű aranybrokát ruhát. Harmadnap eladta Sárkányt és Bosztont féláron s táviratilag elküldte Gyuszinak a pénzt.

Aztán elkezdtek takarékoskodni, nélkülözni ők hárman, fehérhajú vén leányok, akik szépek, előkelők és menyasszonyok voltak nem is olyan régen, harminc-negyven évvel ezelőtt.

-108-

És Gyuszi, az aranynek nézett sárbálvány ott főtt a rothadt fővárosi levegőn térdig gázolt a rózsában és posványban. Váltig csinálta az uzsoraadósságot, amit mindig kifizettek a *három leányok*, szenvedésre született aggszüzek, valameddig egy szál fa maradt a híres somorjai parkban, egy valamirevaló bútor a kastélyban, egy ép cserépszindely a francia tetőn.

Akkor aztán, miután úgy sem vehette volna több hasznukat, elbúcsúztak ők hárman fehér szentek Gyuszitól, a fekete embertől, szép sorjában, egymásután. Először Leonka halt meg. Március végén megcsapta a hűvös, részegítő tavaszi szellő és elesett. Április közepén követte Borbála. Borbála egy székben aludt el a kastélyterraszon. A napba nézett és elaludt.

Katalin utolsónak maradt. Közeledni érezvén halálát, magához hívatta az egyedüli férfit, aki házukba járt, a papot.

- Főtisztelendő szent atyám, ha majd eljön Gyuszi az én temetésemre, mondja meg neki, hogy érette mondtam utolsó imádságomat s az ő nevével ajkamon tértem Istenemhez. Vegye át a kulcsokat és adja át neki... És most gyóntasson meg, főtisztelendő szent atyám.

* * *

-109-

A három aggszűz az égben tovább őrködött Gyuszi fölött. Gyuszi megundorodott magától s még mielőtt kompromittálhatta volna a Samarjay nevet, főbelötte magát.

És így együtt vannak most már mind a nemes Samarjayak.

A HASZONTALAN LEÁNY.

-110-

I.

Turay Sándor káromkodott, mint a sakál, óméltósága, a felesége, született Vandrák bárónő, meg sírt, mint a krokodilus. Leányuk, Luci, szomorúan hallgatta az izgató hangversenyt és elkíváncozott messzire, valahová a felhők közé.

A családi élet napi mozgófényképének két és három óra között lejátszódó eme jelenete naponként megismétlődött (mert hozzátartozott az emésztéshez), legföljebb csak akkor változott, ha vendég tért be a házba.

Akkor a következő vígjátéki cselekmények léptek a stereotíp drámai szituáció helyébe: A báróné kiszaladt a budoárjába, kiáztatta vörös szemét és berizporozta magát; Turay szintén kiszaladt, de a vendége elé, leölelte őt a kocsiból és ragyogott a jókedvtől; Luci megbújt a szobácskájába és olvasott... A vendég, ha férfi volt, bunkósvégű havanna-szivart kapott az agyarára, ha nő, rózsát, vagy télvíz idején bókot, nem egyet, de tizenhatot. Az anyabáróné ezenkívül ugyanannyit cuppantott a szájára.

-111-

Aki következtetni tud, annak elég ennyicske kép is annak a konstatálásához, hogy Turayék komédiások voltak. Nem a maguk kedvéért játszottak, hanem a publikumnak. Négy szemközt mosták egymást, a nyilvánosság előtt összecsókolódtak, ha úgy kívánta a szerepük.

Mert jól kellett játszaniok Luci miatt. Érezték ők, hogy különben sohasem kerül főkéntő alá egyetlen leányuk. Ripacsok gyermekeiben nem igen bíznak a férfiak...

Luci húszéves, fehérarcú, rozsdaszín hajú szép leány volt. Fehér és szép volt annak a lelke is valamikor, de arról apránként leörölte a szüziesség zománcát a szülők örökös civakodása. Annál jobban kiéleződött az esze. Tudta, hogy abban a miljöben, melyben élt, nem engedheti meg magának a szerelem luxusát: hát elzárta a szívét. Belenyugodott, hogy szülei üzletnek tekintsék férjhezmenetelét és anyja utasításai értelmében mindent megtett a kiszemelt férjkandidátus behálózására. Kacér volt, mint a kakadú, és merész, mint egy kötél táncosnő. Szégyelte magát, gyűlölte a komizságait, de szüleivel szemben nem mert a sarkára állani. Pedig látta, érezte hogy kárba veszt minden erőlködése. A férfiak megcsókolták, szerelmesek voltak a szép hajába, de oltár elé nem merték vinni a mamája miatt. Mert annak olyan kezdetleges volt a férjfogdosási technikája, hogy mindenki szégyenlett a hálójába beleugrani, még az is, aki különben szívesen megfogatta volna magát.

-112-

Pedig nagyon szeretett volna már férjhez menni a szegény kis Luci. Ha nem is szerelemből.

Csak állapotot akart cserélni. Arra vágyott, amiben otthon soha sem volt része: nyugalomra, őszinteségre, békére, egyetértésre. Azonkívül vérig sértette szüleinek rengeteg erőlködése is, amellyel túl akartak rajta adni s a mi örökös civakodásuk főforrása volt.

És még sem mert Luci ujját húzni szüleivel. Mindaddig, amíg egy férfi ki nem nyitotta a szemét. Szerény, de bátor fiú volt az illető, Karsay István volt a neve. Nem tartozott a mama jelöltjei közé, mert csak albíró volt, holott az anyabáróné mágnást akart Lucinak. De családra, kiállásra nézve sem volt István valami különös legény. Lucinak sem tetszett.

Luci először egy államtitkár zsúrfixjén vette észre az albírót, aki a haját nézte, kábitó lángbakapó haját. Néma csodálattal, önfeledt áhitattal. Luci szinte megszánta és alamizsnaképen egy finom kacsintással jutalmazta hódolatát.

-113-

Mindössze ennyi volt a kezdet, mert Karsay röstelt beállani a leány udvarába: érezte, hogy a mókás Mukik és Gekszik között neveltségessé válnék az ő akkurátus komolyságával. Hát egy szót sem váltott Lucival a zsúrfixen, inkább a saját fészkeben kereste fel őt a következő napon.

Az anyabáróné csudálkozó tekintettel fogadta. (Mit keres nála ez a közönséges beamter?) De mézes szavaival kijavította a görbe tekintetét. Luci pedig folytatta vele a kacérkodást és odaigért neki a kaszinói piknik második négyesét, amiért nagyralátó mamájától kemény leckét kapott:

- Micsoda képtelenül könnyelmű leány vagy te, Luci! Ezreket és ezreket költünk rád, hogy alkalmat adjunk neked rangosan férjhez menned és te holmi utolsó beamterrel adod össze magadat a második négyesre!... Hát mulatni jöttünk mi fel Pestre, te hallatlan leány!... Előre is kijelentem, - végezte szavait sziszegve, - hogy ez az utolsó farsangod, hát vagy kihasználod az időt, vagy örökre otthon maradsz vénleánynak...

A leány elnevette magát kényszeredetten, szinte keserűen.

- Oh, oh, mama, - mondta nem minden gúny nélkül, - az eset nem oly súlyos, mint gondolod. Ha akarod, visszaszívhatom azt az ostoba négyest.

-114-

Az anyabáróné legott átcsapott a másik szélsőségbe. Megölelte leányát és elkezdett sírni. Csak úgy szokásból, mert igen megszerette a mártírszerepet.

- Tedd azt, - zokogta, - te édes, te drága!

- Megteszem...

II.

Beharangoztak a második négyesre... Karsay István meghajtotta magát Luci előtt.

- Szabad kérnem...

A szép, vöröshajú leány ráemelte csodálkozó, nedves fényű szemét.

- Hogyan, Karsay?... Nem értem...

- Kezdődik a második négyes - világosította fel a fiatalember gyanutlanul mosolyogva. - Úgy örülök neki, hogy magával táncolom.

- Velem??...

Az albíró elsápadt.

- Igen, - mondta vontatottan, - csak nem felejtette el!

- De, - hazudta a leány vakmerően, de édesen mosolyogva, - elfelejtettem... Úgy-e nem haragszik, hogy odaigértem Sipickynek, majd kárpótolom...

- Sipickynek? - fakadt ki az önérzetében megsértett albíró gúnyos hangon. - Persze, az gróf!

-115-

- Az, - verte vissza a leány a gúnyt góggel, - gróf, s ez meg is látszik a modorán.

Karsay állotta a leány góggjét és a sebet, amit az a szívéen ejtett.

- Nekem, - jelentette ki dacosan, - elsőbbségi jussom van a négyeshez, ragaszkodom hozzá egy gróffal szemben is.

- De én - vágott vissza Luci - ezek után nem táncolok magával... Épp itt jön a táncosom.

Karsay nem mozdult a helyéből. Sipicky kénytelen volt megszólítani.

- Pardon, engedj a táncosnőmhöz...

Az albíró egy pillanatig farkasszemet nézett a gróffal. De az csak nevetett rajta.

- Nos, - kérdezte inkább csodálkozva, mint fenyegetve, - mi lesz?

- Mindjárt, - válaszolt Karsay, - csak még egy szavam lenne őnagyságához.

Azzal lehajolt a szép leány bódítóan fehér, illatos vállára.

- Nagysád, - súgta a fülébe, - ön *haszontalan leány*.

Elsápadt az ünnevelt zsúrleány. Még sohase hallott ő ilyet. Felszökött székéből és összerázkódva, mint egy lázbeteg, a Sipicky gróf karjába kapaszkodott.

- Menjünk innen...

-116-

Sipicky nem hallotta az albíró sértő szavait, de a leány elváltozott lényéből azonnal megsejtette, hogy nem lehettek közömbös szavak...

... A párok föllálltak a négyeshez. Luci forró, minden ízében remegő testéhez ölelte táncosa karját. Mint egy asszony, aki ismeretlen veszedelmektől való félelmében vakon rábízta magát az ura erejére.

A grófot végkép elbódította a női gyöngeségnek ez a spontán, szinte önfeladt meghódolása.

- Luci, én Lucim - küzködött gyönyörtől vonagló ajkán a szerelmi vallomása. - Luci, én...

A döntő szó beleveszett a táncfigurába. A vizavi odakorcsolyázott Lucihoz és elkapta a kezét.

- Chassez-croisez! - hangzott fel a rendező szava energikusan, mert összevissza gubancolódtak a szórakozott párok.

... Sipicky föllélekzett. Hiszen eszeágában sem volt, hogy feleségül vegye Lucit. Pénz kellett neki, sok sok pénz, nem vörös haj és hóváll... Áldotta sorsát, hogy az utolsó pillanatban visszaadta rendes hideg eszét. Hiszen, - ötlött az agyába, - az is lehetséges, hogy nem szerelem volt, ami a szép leány testében reszketett, lángolt, hanem valami egyéb érzés, indiszpozíció, aminek hozzá semmi köze... Hátha éppen az albíró zaklatta fel az idegeit!?

-117-

Ezen a nyomon folytatta a társalgást, mikor Luci visszakerült hozzá a tánc forgatagából...

- Mit mondott magának Karsay?

Hangja már közömbös volt, szinte kíváncsi, mint egy borbélyinasé.

Lucit vérig sértette, szinte meglökte táncosának ez a hirtelen, durva elváltozása.

- Semmit - mondta fagyosan.

Ám az egyszer (nyilván szerencsétlen napja volt) ügyet se vetett Sipicky a leány rideg, elutasító válaszára. Tovább faggatta, szinte ingerkedett vele, mint otthon a Zsán a Juci szobaleánnyal.

- Ugyan, Lucika, - elméskedett, - csak nem gondolja, hogy olyan fiatal és pepita vagyok!... Úgy-e, szerelmet vallott magának?

- Nem!...

- Akkor miért sápadt el? És miért reszketett?

A leány összeharapta ajakát. Alig állott a lábán. Szeme égett és küzködött a könnyeivel.

Sipicky erre észrevette magát.

- Pardon, Lucika, nem szekírozom többet.

Ezt az újabb tapintatlanságot már nem bírta ki Luci. Szeme megcsurrant, elszédült. Nem maradhatott tovább a teremben: kitámolygott a büffébe...

-118-

És Sipicky erre másodszor is elvesztette a hideg eszét. Most már szentül meg volt róla győződve hogy halálosan szereti a leány. Érette reszketett, miatta hullatta könnyeit... Követte Lucit a büffébe és segítségére siető anyja jelenlétében megkérte a kezét.

- Lucika, szeretem magát, legyen a feleségem.

Az anyabáróné vad örömében alig tudott hova lenni. Biztosra vette, hogy az értékes szerelmi nyilatkozatot Luci taktikázta ki. Arra vallott a leány aléltása, könnye, a büffébe való menekülése. Micsoda zseniális teremtés! Nem hiába, hogy az ő vére. Most már vakon bízott leánya ügyességében. Csaknem szétpattant, de nem mutatta örömét. Hadd tegye fel a koronát maga Luci a saját művére...

Hát föltette Luci a koronát, de nem oda, ahová az anyja szánta. Így felelt Sipickynek, most már higgadtan, fagyosan:

- Köszönöm, Sipicky gróf, de tévedett: én nem szeretem magát.

A gróf elképedve távozott.

Az anyabáróné elájult. Leánya belediktált egy adag fagyaltot, míg végre visszanyerte teljes eszméletét. De még akkor sem tudott józanul beszélni, csak hápogott.

- Mit tettél, te leány?... Megöltél! Tönkretettél!! Megástad az anyád sírját!...

-119-

- Ne félj, mama, - vigasztalta Luci, - ígérem neked, hogy még ma menyasszony leszek.

- Kivel, óh kivel?

A leány nem felelt. Éppen meglátta Karsayt, a bántalmazóját, amint az ajtófélfához támaszkodva, mereven, sápadtan nézte őt. Meglátszott arcán a szenvedés. Durvaságát bánta meg, avagy egyéb fájdalom dült-e a szívében, azt nehéz lett volna megállapítani.

Azt csak Luci tudta. Tudnia kellett, mert ösztöne csálhatatlanságában vetett hite merészségével az albíró felé suhogott. Megállott előtte és egész hosszában feléje nyújtotta meztelen karját.

- Bocsásson meg - mondta szinte alázatosan. - Igaza van, - folytatta, - én haszontalan leány vagyok, de más leszek ezentúl, ha az oltalmába fogad.

Az albíró nem értette meg a leány szavait. Csak dadogott.

- Hogy érti... hogy?

- Úgy, - válaszolt a leány, - hogy jó asszony lesz belőlem, ha maga lesz az uram.

A kis Karsay csaknem elesett érzései súlya alatt. Megfogta a leány kezét, de annyi ereje már nem volt, hogy az ajkához emelje. Csupa lehellet volt a szava is:

- Szeretem, óh, szeretem!...

- Tudom, - suttogta. Luci bizalommal, szerelmesen, - különben miért *szidott* volna ki.

Azzal karonfogta vőlegényét és anyja elé lépett vele.

- Mama, én szeretem Karsayt, a menyasszonya vagyok.

Az anyabáróné elájult, még pedig ezúttal becsületesen. Tíz percbe került, amíg föltekolozták.

-120-

A MÉHEK MENYASSZONYA.

-121-

I.

A Jánoky-nemzetség arról volt nevezetes, hogy száz esztendő óta valamennyi tagjának volt valami bogara. III. Menyhért a mult század elején kezdte a sort. A dédapa földöntúli szellemekkel barátkozott, ismerte azok egész hierarchiáját. Láthatlan tárgyakat érzékelt s lemérhetlen erőket fedezett fel a természet titkos műhelyében.

Két fia közül az egyik azt képzelte, hogy üvegből van az orra, a másik halálba menekült saját maga elől. Nem fért el a társadalom keretei között, pusztító lángelme volt, csak rombolni tudott.

Ennek a fia költő lett, a megfoghatatlanért rajongott, csak a dalnak élt. Tehát bizonyos tekintetben őt is beszámíthatatlannak lehetett mondani.

A következő generációból Pétert a haza sorsáért való aggodalom sorvasztotta halálba, Gábor az emberektől rugaszkodott el s az állatvilág kultuszában kereste lelke egyensúlyát. Megtalálta, a méhek bolondja lett. Sokáig élt visszavonultan kúriáján, felesége lemenői kihaltak mellőle, csak egy unokája maradt: Zsuzsika.

-122-

Az öreg úr egész különös nevelést adott a leánykának. Teljesen szabadjára hagyta a lelkét: fejlődjék önmaga eredendő isteni gyökeréből, - a természet legyen a nevelője, hogy szervesen illeszkedhessék bele a világ rendjébe, nem úgy, mint ők, a többi Jánoky, akik nem találták meg helyüket és örömeiket a földön.

Halálos ágyán így búcsúzott el Gábor úr kis unokájától:

- Menj szíved után. Nyomd el az eszedet, ha lelkeddel szembe kerül. Szeress mindenkit, ne csak az embert, az állatot is. De bízni inkább csak az utóbbiban bízzál, tanulni inkább csak az állattól tanulj. Az ösztön sohasem téveszti el a helyes nyomot, az ész félrevezethet. Légy víg, mint a madár, hű, erős, szorgalmas, mint a méh. Különösen a méhet szeresd és kövesd. Ha sokat foglalkozol velük, apránként meg fogod érteni ami az ő nyelvük: szárnyuk zenéjét is, rájössz, hogy a méhnek lelke van, szeretni, gyűlölni tud. Ha szomorú vagy, a méhesbe menj és megvigasztalódol; ha öröm ér, ott megtanulod megbecsülni örömid értékét s megsokszorozod lelked kincseit; ha kételkedel, fordulj a méhekhez, azok jó tanácsot fognak neked adni. Ha bánt a lelkiismeret: csak velük beszélj, ők leveszik lelkedről a terhet. A méhek tökéletesek, jók, kötelességtudók, szorgalmasok, erősek, művészek, szépek, a természet legremekebb, csálhatatlan apró teremtményei. Az ember ellenben csupa hézag...

-123-

Az öreg úrnak az utolsó szónál megcsuklott a torka, álla leesett. És egyet se lélezett többet. Meghalt.

És a Zsuzsika szűz lelkébe belevésődtek a különködő aggastyán utolsó szavai. A méhek kultuszát saját, főségesen zord szívéből a harmattestű rózsás leányka buzgó vérébe oltotta az élettől búcsúzó nagyapa. Örök időkre. Kiirthatatlanul.

II.

Mindössze tizennégy éves volt Zsuzsika, midőn nagyapja itthagya őt.

Stanci néni a halott utolsó akaratához képest elfoglalta helyét a gazdag nemesi kúrián s a leányka nevelését illetőleg szorosan annak utasításaihoz tartotta magát. A Zsuzsika lelke szabadon fejlődhetett tőle, vérének friss sarjadzását, természeti erőinek szerves gyarapodását, érzéseinek, vágyainak szárnyalását nem korlátozta emberi mesterkedéssel. Nem nevelte, csak szerette kis hugát.

-124-

Különös nő volt ez a Stanci néni is.

Elvei voltak s azoktól nem tágított. Tőle haladhatott a világ amerre akart, ő harminc évvel ezelőtt utolsó boldogtalan szerelme bánatában leszögezte a zászlaját s megvédte azt az egész haladó társadalommal szemben, mint egy katona. Ott maradt, ahol szülei hagyták, a negyvenes évek közepén, mert azok se vettek tudomást arról, ami negyvennyolc óta történt.

Midőn átvette a Jánoky-porta kormányzását, első dolga volt Stanci néninek, hogy új rendet teremtsen a házban. Hófehér batiszt függönyöket tétetett az ablakokra a régi porfogó s nem mosható szövetek helyébe. Legyalultatta az olajfestékes pádimentumot és bemeszeltette a pingált falakat; csak a nagy ebédlő mennyezet-freskóit hagyta meg. A férficselédet száműzte a háztól, útilaput kötött a pesti szobaleány talpára is, ahelyett három cifra mezítlábas szolgálót drillirozott be magának a háztartás céljaira. Erős, szép, talpas, verespapucsos leányokat, akik reggeltől estig viháncoltak jó kedvükben s fel se vették az egreciroztatást s az azzal járó apróbb szidásokat...

Ime ilyen környezetben és levegőben nőtt nagygyá Zsuzsika. Stanci néni mindent elkövetett, hogy hugocskáját is visszacsábítsa a jelen korból a negyvenes évek közepébe.

-125-

És Zsuzsika szívesen követte oda Stanci nénit. A két leány igen jól megfért egymással.

Zsuzsika szinte minden szabadidejét a méhesben töltötte. Sejtelmes áhitattal lépett be a kis sárga munkások zümmögő műhelyébe. Váltig fülébe csengtek a nagyapa búcsúszavai... Tanulj a méhtől; a méh csalhatatlan, tökéletes.

A leányka egész lelkével azon volt, hogy behatoljon a méhek életének csudálatos rejtelmébe. Megfigyelte viselkedésüket, mimódon szedik meg a virág édességét s raktározzák el sejtváraikban, hogy osztják meg egymás között a munkát; megleste őket örömeikben, indulataikban, hovatovább szinte tudni vélte, mikor haragszik, minek örül a méh. Szárnyuk zenéjéből természetrajzi törvényeket vont le. Megkülönböztette a döngécselést a dünnögéstől, a zsongást a zümmögéstől. Meg mást jelentett neki a zizzenésük, bűgásuk, éneklésük. A méh Zsuzsika szerint nem ok nélkül változtatta a hangját. Úgy vélte a leányka, hogy az ő kis kedvencei egész másképp viselkednek, mikor betér a méhesbe, mint mikor távozik onnan. Ha figyelte őket a kaptár ablakán át, szorgalmasabbaknak tetszetek, mintha csak a kedvébe akartak volna járni...

Nem lehet tudni, hitelesek voltak-e a leányka megfigyelései, - az azonban bizonyos (az udvar népe nem egyszer megcsudálta), hogy a méhek ismerték a Zsuzsika hangját, megértették némely szavát s teljesítették akaratát.

-126-

- Jertek méhecskék hozzám és daloljatok nekem.

S a méhek lágyan zsongva, döngicsélve gyülekeztek, apró rajokban körülrepdesték a leány fejét, cifra vonalakat rajzoltak a levegőbe, a bátrabbja megült pihenni a Zsuzsika kezén vagy arcán, különösen a száját szerették. Lehet, hogy virágkehelynek nézték s csakugyan édesnek érezték kedvencük ajakát... Megegett néha, hogy egy-egy ügyetlen állatka belegabalyodott a Zsuzsika hajába s vészes zizegéssel segítségért kiabált.

Ezeket a kis élehetetleneket leszidta Zsuzsika, miután nagy ügyel-bajjal kiszabadította őket haja hullámaiból.

... Beszél a méhekkal, mintha csak lelkük és értelmük lett volna, nevetett rajtuk ha megcsiklandozták a fülét s szomorkodott, ha egy-egy kis védenca - gyakran megtörtént - megsebesülve, tört szárnyakkal vergődött haza s mintegy segítséget keresve nála, ölébe ejtette magát.

Egyszóval szerette a leány a méheket, együtt érzett velük s biztosan tudni vélte, hogy azok viszontszeretik őt.

-127-

III.

Egy szép májusi napon megrövidítette Zsuzsika az ő méhecskéit. Nem töltött közöttük csak egy pár percet, csalogatta a verőfény és a természet üde illata az erdő felé.

Már vagy száz lépésnyire haladt a méhestől, amikor észrevette, hogy három méh ott kóvályog a feje fölött. Élesen, veszekedésszerűen zizegtek, tehát haragudtak.

Mit akarhatnak tőle? Miért neheztelnek?...

A kisleány átmászta a parkot szegélyező árkot s nekivágott a rétnak, amelyen túl az erdő terpeszkedett.

- Szedjete mézet kis bolondok, ne kavargjatok a fejem felett, mikor csupa édes virág a rét.

A méhek nem szálltak le a virágra, követték a leánykát, lépést sem tágítva tőle. Zsuzsika

nagyon csodálkozott rajtuk. Eleinte csodálkozott, később meg is haragudott rájuk, hogy alkalmatlankodtak neki.

- Hess méhecskék, ne zúgjatok most a fülemben, menjetek haza, csendet akarok.

A méhek följebb röppentek, de csak nem hagyták ott Zsuzsikát. Beszállottak vele az erdőbe...

A leány virágot szedett. Egy fiatal bokor árnyékában egész csokorra való ibolyát fedezett fel. Leguggolt s szorgalmasan aratta a bokoralji kék virágot. Arca kigyúlt. A föld és virágillat megrészegítette, keble gyorsan pihegett, mint két fáradt fehér galamb. Melege lett. Kikapcsolta blúzát.

-128-

Egyszerre megrebbent a leány. Valami nesz csapódott a füléhez. Felszökött térdéről, hogy kikémlelje a száraz gallyak reccsenésének az okát. Ő-e vagy ember? Mindenesetre visszakapcsolta blúzát, szégyelte volna meztelen nyakát talán az őztől is...

Zsuzsika szempillantás alatt felfedezte, amit keresett. Alig tíz lépésnyire tőle, egy magas nyulánk férfi vált ki egy hatalmas tölgy törzse mögül. Mosolygott.

A leány fülig pirult. (Most meglátta az a rút férfi az ő meztelen vállát! Megleste őt.) Zsuzsika nem tudott szóba kapni, olyan gyáva volt. Pedig haragudni akart, de nem tudott.

Helyette a kísérete haragudott, a három kis méh. Egész észrevehető volt a zúgolódásuk. Nekivágtak a férfi arcának egy arasznyira, aztán visszaröpültek kis gazdájukhoz szilajon, dérről-dérről szelve a levegőt.

Zsuzsika most nem hallotta őket, csak bámult. Tágranyilt őzszemének teljes tekintete a férfira riadt. Egy pillanat alatt egész szűz lényé megtelt a képével... Nem volt az a férfi egy csöppet sem csúnya, sőt igen szép volt. Erős és barna, szeme áttetsző mint a kristály, éles mint a sasé. Egész különös lenyűgöző tekintete volt...

-129-

Nagysokára vége lett a néma igézetnek. Megszólalt a férfi.

- Jó reggelt kis kisasszony. Ibolyát szedett?

- Igen...

- Segíthetek magának?

- Nem...

- Bizonyára, mert nem tudja ki vagyok. Bemutatom magamat.

A férfi gyors lépésben közeledett a leányhoz.

- Zombory Ervin gróf vagyok... Kihez legyen szerencsém? - Kezét nyújtotta s gyönyörködő mosollyal nézett le a leányra.

A három méh keresztül-kasul cikkázta a meg fogyott teret a leány és a férfi között.

Zsuzsika megmondta a nevét.

- Jánoky Zsuzsánna a nevem.

- Ah!

Csalódottság, illetve sajnálkozás sötétlett a férfi arcán.

A leánynak erre föltámadt eredendő faji büszkesége. Gyönyörű tündérfeje hátracsuklott, úgy kérdezte fenn:

- Nem tetszik magának a nevem? Pedig van olyan hangzása, mint a magáénak.

A férfi belesuhintott a levegőbe. Kelletlenül mondta:

- Hisz épen ez az... Jobb szerettem volna, ha nem az, aki.

Ezen már csudálkozni kellett, olyan furcsa volt. Egyszeribe visszazökkent istenadta egyensúlyába a természet egyszerű gyermeke. Elkacagta magát.

- Hát kinek szeretett volna? - kérdezte gúnyosan.

- Kevésbé előkelőnek... Egyszerűen Varga vagy Kovács Zsuzsikának.

- De mért? De mért? - S folyvást kacagott a leány. Gerlicetorkából üdén csengett a szíve zenéje s kacagásra bírta az elszontyolodott férfit is. Kettesben nevettek. Egymásnak és egymáson. Közös összeölelkező jókedvük végkép megszüntette a köztük fennálló távolságokat.

- Azt kérdezi miért? - mondta a férfi, miután nagysokára elkomolyodott. - Hát csak azért, mert szerettem volna magának valamit mondani.

- Mit?

- Olyasmit, amit rögtön megmondhattam volna Varga Zsuzsikának, de egy Jánoky-leánynak nem igen mondhatok el.

- De miért, miért?

-130-

A kíváncsiság szinte plasztikusan domborodott ki a leány érzékeny, minden benyomást apróra visszatükröző arcvonásain.

A leányka megvonogatta gömbölyű vállát. A természetet imádó nagypapa unokája a maga tökéletes eredetiségében tündökölt most a nagyúr előtt.

- Nem tud világosabban és okosabban beszélni?

A büszke hang és a ragyogó gyermek szépsége mellbelökte a majoreskót. Hisz ez valóságos tünemény, ez a leány! Ennek semmi sem imponál, konvenciók ezt nem nyűgözik. Milyen csuda, milyen édes egy ilyen szűz lélek! Beh szép volna egy hosszú, hosszú séta, egy élethossziglani mulatozás ilyen nevetlen tündér oldalán!

Csak gondolkozott a férfi, de gondolatának egy szilánkja azért szóra vált az ajakán.

- Zsuzsika - kezdte merészen.

A leány csöppet sem sértődött meg a bizalmas megszólítástól.

- Nos? - kérdezte pajkos hangon.

- Zsuzsika, én meglátogatom magukat.

- Éljen - örvendezett a leányka. - Stanci néni, tekintve, hogy gróf, tizenkét tál étel helyett huszonötöt fog magába tömni.

- Hohó...

- Ne hohózzon, mert az ellen hiába evickél.

A férfi egész odalett a gyönyörűségtől.

- Zsuzsika, Zsuzsika, Zsuzsika! - kacagta ki a leányka nevét háromszorosan csak úgy értelem nélkül, mert minden értelme belefult fiatal lelke őszinte érzéseibe. Világéletében sem volt neki ilyen tiszta öröme.

A leány versenyt nevetett vele.

- Miért mondja a nevemet háromszor? - kérdezte. - Most már meg olyan nagyon tetszik a nevem?

- Nagyon tetszik.

- Stanci néni - csacsogta a leány - néha Zsuzsellának szólít, de ezt megtiltom magának, kikérem magamnak e bizalmaskodást.

- Zsuzsella, - ingerkedett a férfi, - Zsuzsella, Zsuzsella!

A leányka haragra lobbant. Földhöz vágta nagy fáradsággal összeszedett ibolyacsokrát.

- Hallja, nem ért magyarul?!

Zombory észretért. Letérdelt a fűbe s összeszedte a kis leány szétszórta ibolyáit.

- Zsuzsika, megfeledeztem magamról, bocsásson meg nekem.

Zsuzsika kacagva fogadta a virágot.

- Hiszen jó, nem haragszom. Mikor jön el?

- Mikor jöjtek?

- Most.

A férfi gyáván mosolygott.

- Mit fognak otthon szólni, hogyha így állítunk be kettesben? Zsuzsika, - folytatta a férfi, - én azt javaslom: szabályszerű statsvizitet csapok maguknál, tegyünk akkor úgy, mintha sohase láttuk volna egymást.

- Oh?...

- Nos?...

Zsuzsika ismét a fűbe vágta az ibolyáját.

- Hogy tételezhet fel rólam ilyet?...

- Milyet?

- Hogy én alakoskodjam? Mit gondol maga?

A férfi elszégyelte magát.

- Menjünk!...

A majoresko képtelen volt az akaratával szembeszállani. Mint egy jámbor ló, hűségesen kocogott a leány mellett s teleszitta lelkét annak rapszódikusan csapongó, édes csicsergésével,

hogy egész valója csupa zenével telt meg, mire a szögleteskezű, csontos Stanci néni elé került...

- Zombory Ervin vagyok, kezét csókolom a nagyságos kisasszonynak.

Stanci néninek mind a húsz ujja kétfelé kívánczolt, meglátván a gondjaira bízott leányt a csélcsep híru szomszéd nagyúr társaságában. Kihegyesedett a nyelve, mint a tör, hogy belevágja a majoresko szíve közepébe, - de mégse szúrta le nyelvével a délceg nagyurat, - utolsó pillanatban megjelent előtte a nagyapa szelleme s ködújját intőleg ráemelte:

- Ne bántsd a gyermeket! Ne neveld le lelkéről a zománcot...

-134-

Csak akkor jutott eszébe, mikor a híres vendég eltávozott volt, hogy nini, még mindig kurta szoknyát visel az ő Zsuzsellája, holott egy leány, aki ismeretségeket köt az erdőkön szép majoreskókkal. bőven megérdemli a hosszú ruhát.

IV.

Zsuzsikát körülvették Stanci néni, Lóri, a varróné, Szidi a szobaleány és elkezdtek nyaggatni. Mindenekelőtt egy páncélkeménységű vállfűzőbe szorították bele ruganyos karcsú derekát. Zsuzsika felfujta magát, meghiusítandó a paraszt komorna azon való igyekezetét, hogy máját és veséjét kiszorítsa a rendes helyéből. Sikerült a huncutság. Stanci néni csalódottan csapta össze kezét.

- Jé, te leány, megesküdtem volna, hogy karcsú vagy és íme mit mond a míder!...

Bánta is Zsuzsika akármit mond is a míder, csak rajta ne fogjon ki. Stanci néni a vállfűző után kék selyem harisnyát nyomott a Szidi kezébe.

Zsuzsikának ez már jobban tetszett, mint a vállfűző, patyolat bőrét kellemesen csiklandozta az új harisnya meleg puhasága.

Szidi elkészülvén feladatával, tenyerébe vette kis úrnője lába fejét s gyönyörködve nézte karcsú bokáját.

-135-

- Jé de gyönyörű! - mondta. - Olyan, mint egy csecsebecse, szinte belekívánczik a tokba!

Ezután következett a leghistórikusabb momentuma a nagyleánnyá való avatás szertartásának: a hosszú ruhába való bujtatás művelete. Az öltöztetést roppant érdeklődés előzte meg, de még belterjesebb volt az eredményen való közbámulat.

Szidi összecsapta tenyerét a feje felett:

- Jérum Mária, olyan a kisasszonyka, mint egy királyné, pedig gyerek vót még ezelőtt pár perccel is.

Stanci néni is őserővel adott kifejezést a csudálkozásának.

- Rettenetes, te leány! Olyan gyönyörű vagy, mint egy mese... Csak össze ne gyúrd a ruhádat, - tette hozzá, - míg megérkezik.

Zomboryról volt szó. A majoresko ebédre volt hivatalos.

Zsuzsika nem tartotta magát mesebeli királynénak, de a ruhájánál azért többre tartotta a becses énjét.

- Ne figurázzon, Stanci néni, gyűrött ruhában is tetszem én annak a Zombory-gyerekeknek.

A nénike elképedt. Öt perce nagyleány a leány s máris ekkora önbizalom!

- Gyerekeknek nevezed azt a harmincéves urat, akinek kétszázezer forint jövedelme van.

-136-

Stanci néninek eszébe jutott, hogy Jánoky-leány létére talán még sem illik valakiért azért lelkesednie, mert nagy vagyona és grófi rangja van.

- Hiszen csak úgy mondom, - javította ki magát, - igazad van, Zsuzsellám, ő csinálja a nagyobb szerencsét, ha elvesz.

A leányka hirtelen elkomolyodott.

- Még nem lehet tudni, megkér-e, sőt azt sem lehet tudni, hozzá megyek-e.

- Oh! És miért ne mennél hozzá, ha tetszik?

- Tetszik, mert szép fiú, de még nem tudom, hogy belül milyen.

- Belül?... Hát azt meg honnan tudod meg?...

- Megkérdezem a méheimtől.

- A méhektől?... Oh!

A hóbort, a rajongás, a beteges képzelődés. A Jánoky-bogár! Szinte szemrehányást tett Stanci néni gondolatban a bátyjának, hogy szertelen méhkultuszával így megbabonázta unokáját...

V.

Zombory megebédelte a Stanci néni pogányverő ebédjét elejétől végig. A feketekávénál a különböző színű házi snapszok között így szólott Stanci néninek:

- Nagysád, én a világ legboldogabb embere vagyok.

-137-

Stanci néni intelligens aggszűz volt, megértette, hogy neki most mennie kell. Kiment. A selyem uszálya, - (talán az egyedüli kétméteres »slepp«, amelyet leány valaha viselt,) - a slepp így susogott.

- Ne kérsd magadat, Zsuzsella, ne okoskodj a méhekkal, add oda neki, ha megkéri, a kezedet.

Majoresko és Zsuzsika magukra maradtak...

Aztán megszólalt a férfi:

- Zsuzsika, én szeretem magát.

A leány lehajtotta fejét. Piros és fehér volt, lágyan, ezüstösen csillogott a szeme:

- Én is szeretem magát.

A férfi kezébe vette a karcsú leánykezet.

- Legyen az enyém.

Könnybelábadt a leány szeme.

- Szívesen, csak előbb megkérdezem a méheimet. A méhek jók, azok nem fogják magát bántani, mert magának is jónak kell lennie: úgy érzem, mert szeretem... Jöjjön velem a méhesbe.

A szerelmes férfi tágranyította szemét.

- A méheket akarja megkérdezni?

- Igen. Azok az én tanácsosaim.

Kézen fogta a férfit... Az engedelmesen, mint egy álomjáró, szinte akarát nélkül követte a leányt...

Leültek a méhesben. Egymás mellé, szorosan. Lélegzetük egybe vegyült... Szívük hangosan kopogott... Lángoló érzéseikben felolvadt a gondolatuk... Valami nagyot, hihetetlenül szépet, fenségeset éreztek. Földöntúli káprázatok cikáztak a szemük előtt.

-138-

A méhecskék lágyan zsongtak körülöttük, nászdalokat döngicséltek, zsolozsmákat énekeltek. A leány nemes kis feje a férfi keblére esett.

- Zsuzsika, én megcsókolom magát? Megengedi?

- Meg...

Odanyújtotta a férfinak nedves, izzó ajakát a leány.

A férfi átölelte a derekát. A szűz test égette kezét a fűzön keresztül is.

A leány lehúnyta szemét. A férfi ajkára tapasztotta ajakát. Szívta róla a mézet méhszorgalommal, önfeláldozóan, mámorosan. Zsuzsika pedig nem igen tudta hol van, mi történik vele.

Ekkor kivált az egyik kaptárból három méh s végig süvöltve a méhest, egyenesen nekirontott a tilosban mézrabló férfinak.

Három fájdalmas csípés. A férfi feljajdult és eleresztette a leányt.

Az fölneézett s a mesehangulatos levegőbe meredt... Mi történt?!

Három kis méh a porba esett.

A férfi dagadt szemhéjára tapasztotta kezét...

-139-

Oh most már kitalálta Zsuzsika a többit is, elszibbadt érzékei ködén áttört értelme sugara s a maga teljes valóságában megvilágította a férfi merényletét.

Valami borzasztó, előtte idáig teljesen ismeretlen sérelem esett rajta, valami szédületes halálos örvénybe sodorta őt egy férfi.

A leány agyán pillantás alatt villámlott át a valóság tudata, a másik pillanatban felugrott s homlokához kapott. Két karját a levegőbe emelte s elkezdett szaladni, miközben visszavissza nézett, nem követi-e a *rém*...

Nem követte...

A gróf megkerülte az udvarházat, megszökött búcsúzás nélkül.

VI.

Másnap reggelig egy szót sem lehetett Zsuzsikából kicsalni. Stanci néni oda volt. Nem értett semmit sem. Miért szökött meg a vendégük s miért oly merev a leány? Mi történhetett közöttük?

A reggelinél végre válaszolt Zsuzsika nénje egynémely kérdésére.

- Megsértetted?

- Nem.

- Akkor miért tűnt el búcsúzás nélkül?

- Megcsípték a méheim.

- Oh azok a csúnya állatok! - fakadt ki az öreg leány...

Zsuzsika az asztalra csapott:

- Az én méheimet ne bántsa Stanci néni, a méhek nem tévednek soha.

De az egyszer megmaradt Stanci néni a véleménye mellett.

- Oh a te méheid! Most bizonyára azt hiszed, hogy rossz ember a kérőd, mert megcsípték azok az irigy állatok. Egy üres, nem is komoly közmondás képes megtéveszteni az agyadat! Tudtam, - siránkozta, - hogy baj lesz ebből a hóbortos rajongásból, - ha így folytatod, még áldozata leszel a méheidnek...

- Azoknak soha, Stanci néni - jegyezte meg Zsuzsika komolyan. - A méhek csalhatatlanok.

- De hát mi történt közöttetek? Végkép szakítottatok?

- Örökre...

Stanci néni csendesen sírdogált:

- Hát ne menj hozzá, fiam, ha nem bízol benne s nem szereted, akad neked vőlegényed elég.

- Köszöm, - mondta a leány lemondó mosollyal, - ezentúl a méhek menyasszonya leszek...

Stanci néni most már hangosan felzokogott.

A hóbort! A Jánoky-terheltség íme ezt a gyönyörű, egészséges leánykát sem kerülte ki.

-140-

-141-

VII.

A méhek három álló napig haragudtak Zsuzsikára. Nem rajzoltak hozzá hívó szavára, mintha ott se lett volna, közömbösen végezték a dolgukat. Avagy úgy megcsuklott a leányka hangja csalódása óta, hogy nem ismertek rá a méhikék? Érintetlen teste illata változott meg a férfi csókjától?

Lehet, hogy csakugyan haragudtak, féltékenyek voltak az ő kedves patrónájukra a méhikék.

De nem tartottak vele sokáig haragot. Harmadnapra megbocsátottak neki, igaz, hogy egész szépen kérlelte őket a leányka.

- Gyertek hozzám kis népem, ezentúl nem fogok mást szeretni, a tietek leszek.

A kis sárga munkások erre kirajzoltak kasjaikból, tizen, százan, ezren, - ennyien sohase voltak - s ujjongva körülrepdesték a leánykát, megszállották vállát, kezét, arcát, hízelegtek, muzsikáltak, nászdalokat énekeltek a feje fölött.

... És Zsuzsika megtartotta szavát. Haláláig a méhek menyasszonya maradt, pedig nem egy kérője volt.

Különben korán húnyt el a kis Zsuzsika, utolsó hajtása a vén korhadt Jánoky-törzsfának. Csak húszéves volt, mikor a temetőbe vitték.

A temetésen valóságos csuda történt. Az utolsó Jánoky-leány halálát legendává avatták a méhek. Koporsóját kikísérték a temetőbe mind, valamennyien ott voltak: negyven kas népe hagyta abba a munkát, hogy az ő menyasszonyuknak megadják az utolsó tiszteletet.

Ott kovályogtak a halottas gyülekezet feje felett s mialatt a pap búcsúztatót mondott, zsolozsmákat zengedeztek a magasban, majd versenyre keltek a zoltáréneklőkkel, csak akkor hallgattak el, mikor széjjeloszlott a gyülekezet.

Aztán még megszállották a kripta oldalát, egy órával tovább gyászolták a méhek az ő halottjukat, mint az emberek, addig nem hagyták őt ott, míg végkép meg nem győződtek róla, hogy nem fogják többé az ő kedvencük hangját hallani.

A méhről csudákat mondanak a természettudósok...

Ez a történet nem tudomány; okokat, megfejtéseket senki sem talál benne, - de megtörtént. Olyan ember mesélte el nekem, aki ismerte és szerette a méhek menyasszonyát.

-142-

-143-

I.

Kasi György is paraszt, Csóri János is paraszt. Gatyában jár mind a kettő, pacskadohányt szí ez is, az is. És mégis mekkora közöttük a rangbéli különbség!

A nadrágban járók között koránt sincsenek akkora távolságok. Széchenyi Pál gróf, ha igen éhes és nincs üres asztala, letelepszik a Hungáriában Szécsényi Alfréd mellé, holott emez Alfréd csak éjjel gróf (nappal róföt kezel), amíg ama Pál éjjel-nappal, sőt a pokolban is az. De Kasi Györggyel ilyes dolog meg nem történhetik. Ő inkább eleped étlen-szomjan, mint hogy sem Csóri Jánossal, ezzel a hacuka kódissal egy tálból egyék.

- A disznó, meg a bürge nem egy ólba való - szokta mondani. De hogy a kettő közül melyik klasszisba sorozza magát: azt már nem mondta meg.

Nyilván bürgének tetszik neki lenni, következésképpen Csóri disznó.

-144-

Disznó is, mert aki árva zsellérember létére szemet mer vetni egy hatókrös gazda gyönyörű leányára: az Kasi György szerint csak tévedésből kétágú, az olyannak igazság szerint rőfögnie kellének.

Onnan a György kemény ítélezése, mert hogy éppen az ő leánya volt az a bizonyos szép Eszter, aki után a János szíve fájt. Igazán a szíve, nem a foga. Ki is jelentette a kevély apának:

- Egy kósza garas se köll a gazdagságából, adja kend oda mind a férfigyerekeinek - nékem csak a jány köll egymagába, tehén se köll véle, de még láda se.

Kasi György kövér magyar volt, tehát nem volt szenvedélyes. A tolakodást nem bottal verte vissza, de még szót se igen pazarolt rá. Egyszerűen átnézett a kolduskérő feje fölött és érdemleges válasz helyett ilyesformán szólott hozzája:

- Mán megin piszkos a hód környéke, - alighanem eső kerekedik.

Azzal, vévén a kostököt, leereszkedőleg odaszólt Jánosnak:

- Itt vagon e: tölts, tölthetsz.

János töltött. György is töltött. Aztán csiholtak a kovából és elhelyezték a szagos taplót a kupak alá. A száraz pacska tüzet fogott. Pipáztak. György jobbra fujt, János balra. Így lépegettek szóltanul az egymás oldalán, de nem sokáig. György megunta a komisz társaságot, rászólt Jánosra:

-145-

- Mehetnél mán... El is mehetsz, ha akarsz.

Jánost vérig sértette ez a gőg. Bár erősen föltette magában, hogy türtőzteti magát: végkép elvesztette ereje érzetén épült klasszikus nyugalmát. Tüzes vére végignyargalt ereiben, szikrák pattogtak szemeiből, ajkáról pedig eme kemény szavak:

- Hát penig hiába nyelt kend vasvesszőt, hogy úgy igenyekedik: úgy meghajlítom én kendet, hogy behorpad a véknya, - engem úgy segéljen!

Kasi György szájából ettől a vakmerőségtől kiesett a pipa. János ellenben sarkon fordult s ment be egyenesen a Kasi fényes cserepesházába.

Eszter a szép szobában éppen pántlikát vasalt.

Igy szólt János Eszterhez:

- Tudod-e aztat Eszter, hogy te vagy az én mindenségem?

Lángbaborult a szép leány rózsás arca, meg belesápadt az izzó szavakba.

- Tudom - susogta és gyönyörében behúnyta a szemét.

- Vársz-e rám?

- Várok.

- Mindétig?

- Mindétig.

- A síron túl is?

- ... Túl is.

- Akkor ölelj meg, Eszter.

A leány a legény keblére hanyatlott, de megölelni már nem bírta. Minden erejét elvette szerelme extázisa.

A Jánosé azonban megkétszereződött. Ölbekapta szerelmesét s mint kicsi gyermeket megringatta izmos karjaiban. És megcsókolta. Csak egyszer. Igen félénken, szemérmatosan. Azt is talán csak azért, hogy elmondhassa néki:

- Most mán ezentúl a párom vagy nékem, Eszter, mert megcsókoltalak. El ne felejtse ezt,

-146-

II.

Négy esztendeig volt oda Csóri János. Odaát Amerikában, ahol az erőnek és szorgalomnak szerencsével bő gyümölcse terem.

A szerelem nyomában szerencse az akaratében siker: négy év alatt húszezer forintot szerzett János, egy majdnem kétakkora vagyont, mint a Kasié. Lóval kereskedett.

... Az első emberi lény, akivel János szülőfalujában találkozott, éppen Eszter volt. A temetőből jött, a megboldogult édesanyjától. Szébb volt, mint valaha. Jánosnak láttán összeszorult a szíve, mert ha szébb volt is, de igen halavány vala...

- Eszter!

A szűzies tartással lesütött szemmel haladó leány rákapta a tekintetét.

- János! - És elkezdett zokogni.

- Ne sírj, Eszter; hisz látom a szemedből, hogy hívséges voltál hozzám, hát ne sírj.

Egy boldog mosoly ragyogott át az Eszter könnyein.

- Csak örömben sírok, - mondta, - mert mán azt hittem, örökre elhagyott.

- Hát most mán, hogy itt vagyok, - szólt János áhitatos ünnepiességgel, - visszakérem tüled azt a csókot, amit ma négy éve itt felejtettem az ajkadon... Visszaadod-e?...

Bíborrá vált a leány halavány arca. Reszketett. Félt. A legény észrevette: megfájult a szíve.

- Félsz tőlem, Eszter?

- Nem tudom...

- Hát nem akarsz megcsókolni?

A leány nem tudott felelni; csak reszketett váltig mint a nyárfalevél. A legény félreértette remegését: szenvedélyes szívébe belenyilallott a féltés őrző indulata.

- Eszter, te mást szeretsz!

E szivettépő vád ellenében már megtalálta a leány a szót.

- Álló négy esztendeig nem láttam férfit az apámon kívül; senki legény szeméig nem ért fel a nézésesem...

- Osztán? - kérdi János és megfényesedik a szeme.

- Hát - folytatta Eszter - ne kívánja, hogy egyszeribe rám szakadjon az egész mennyország, mert igen sokáig vártam kigyelmedre, még gyenge vagyok.

A legény szívét mély áhitat szállotta meg.

- Eddig csak a voltál neköm, ami másnak a szeretője, de mostantúl mán a vagy, ami a Szűz Mária Isten.

Azzal elváltak. Az egyszerű szívektől kevés szó telik és igen kevéssel megelégszenek az egyszerű szívek. A tökéletes boldogsághoz elég egy könny, egy mosoly is, csak a túlraffinált ember hiszi, hogy a gyönyör és kéj is belétartozik. Nem. A gyönyör és kéj a virág hullása, a virágfakadás a szűzies szerelem...

III.

Eszter szót se szólt apjának a János megjöttéről. De elárulta azt a magaviselete: szeme ragyogott, szíve dalra fakadt. Először négy év óta.

A gőgös apa erein végigfutott a rossz sejtelem hidege. De ezt nem árulta el, inkább enyelgésre biztatta magát.

- Jaj, szógám, de meggyütt a kedved egyszeribe!

Még egyebet is akart mondani: valami negédes tréfát, de csak nem állt rá a szája sehogy. Két éve, hogy meghalt egyetlen fia, nevének örököse: azóta befagyott a Kasi György humora... Mitől örüljön? Idegenre marad a nagy vagyon: nem Kasi-nemzetség fényét fogja hirdetni. És ez még a jobbik eset. Mert hiába tapossák háza küszöbét falkástól a kérők: a leánya megkötötte magát, a koldus szeretőjét várja. Pedig tudja, tudhatja, hogy amíg ő él, nem lehet az övé... Nyilván halálát lesi a tulajdon leánya.

Elgondolkozván ezen a szomorú soron: mély bánat szállotta meg a vén paraszt szívét. Csak nézett maga elé, olyan mereven, mintha fejébe fagyott volna a szeme. Aztán mégis megmozdult s nagylassan és kínos küzködéssel szóba kapott.

- Fiamat elvette Isten, mán csak te maradtál neköm, Eszter, hát el ne hagyj... az ő kedviért.

- Soha! - mondta a leány lelkes szeretettel. - Se édes apámat, se - őt.

A Kasi arca vérbeborult.

- A mán meg nem lehet. Vagy én, vagy ő? Válassz.

Csend. A leány kezét tördéli.

- Hát melyikünk? - kérdezte szinte könnyörögve az apa.

- Nem megyek férjhez - mondta szaggatottan a leány. - Eltemetkezem elevenen, ha úgy kívánja édesapám.

Nem volt ez gúnynak szánva, de az volt azért. És megmarta a kevély ember lelkét.

- Inkább is lássalak a koporsóban, - kiabálta, - mint annak a koldusnak a nyoszolyájában!

Azzal, mintha a saját kegyetlen szavaitól menekülne, lihegve csörtetett ki a szobából.

A pitvarban éppen hogy bele nem ütődött Csóri Jánosba. Majd leesett a lábáról, de egy pillanat alatt összeszedte magát.

- Adj' Isten, gazduram! - köszöntötte János.

- Fogadj' Isten! - viszonzta György a köszöntést. - Minek erányában tisztölhetem?

Úgy tett, mintha rá nem ösmert volna Jánosra.

- Hát nem ösmér, gazduram?

Kasi György felnézett a János hajára, onnan le a cipője hegyére (urias ruha volt Jánoson), ami közbül esett, kihagyta, úgy mondta:

- Nem ösmérem - nem...

- Én vagyok Csóri János.

- Csóri? Csóri János? - komédiázott a vén paraszt. - Hagy lám csak... Nono, emlékszek mán, emlékszek...

János világgjártában kitanulta az embert: legott észrevette, hogy hazudik a György magaviselkedése. Egy fájó, de gúnyos mosoly vonult el az ajaka szélén.

- Hát csak nem akart megösmérni?! Igaz, - folytatta, - nem tudja még, hogy gazdag ember lettem. S hogy nem szólt rá Kasi, még hozzátette: - Húszezer forintot szereztem pengőbe.

Elhallgatott; várta a hatást. Úgy számította ki, hogy a vagyoni különbség megszűntével önmagától megszűnik a nagy paraszt gőgje is. Mert mi egyéb különbség lehetne még közöttük ezenkívül? Rosszul számított...

Kasi Györgynek még csak a szempillája se rezzent meg a legény gazdagsága hallatán; közönyösen, unottan mondotta:

- Nohát a jó lesz kendnek, az a pénz.

- Neköm nem igen köll - jegyezte meg János csendesen. - Az Eszter miatt szereztem.

György úgy tett, mintha nem értette volna. Meg is mondta:

- Nem igen értem, nem. - És fölnézett az égre.

János hevessége igen sokat okosodott a négy idegen év alatt, de ez a tettetés csak mégis kihozta a sodrából. Összeráncolta homlokát, úgy vágta ki:

- Ne sokat parádézzunk gazduram. Jól tudja, mi járatban vagyok: feleségnek kérem a lányját, az esküdt mátkásomat.

Kasi György legjobb szerette volna a faképnél hagyni Jánost, de csak nem tette. Meggondolta, hogy gőgjének az a fegyvere, ami jó volt a koldus János ellen, a gazdag Jánossal szemben visszafelé sülne; az ő méltóságán ejtene sebet. Hát válaszolt Jánosnak és nem nézett el a feje felett, hanem egyenesen bele a szemébe. Fagyosan, mint az acél.

- Az nem lehet, - mondta, - kendnek az én lányom nem vót mátkása sohanap.

- Az Isten előtt!...

- És nem is lesz - folytatta György megrázva üstökét. - Ha kódisnak nem adtam, világgjáró jöttmentnek még úgy sem adom.

Most vette csak János igazában hasznát a nagyvilág zűrzavarában szerzett önuralmának. Még csak az arca sem torzult el, egész nyugodtan válaszolt.

- Ha világot jártam, csak kend miatt jártam. Én magamtul elvettem vóna Esztert szegényen is. Kend nem adta, mivelhogy koldus voltam... Hát most mán nem vagyok az...

- Még annál is rosszabb...

- Tudjam: mért?

Györgynek kidagadt a halántékere, hátracsapta fejét.

- Hát hol a hazád? A hazád? Melyik faluba való vagy? Kié vagy - mi vagy?... Míg kódis vótál, - folytatta tompán, - ha csak zsellérház is vót: vót hova tenned a fejedet. Földecskéd is vót, ha nem is a tied, de jussal vágtad a kapádat bele. Vót falud, komád, cimborád... vót törvényed, Istened!... Mid van most?... Lelketlen lelked és ebül szerzett húszezer forintod!... Hogy merészelsz hát az én lányomra szemet vetni?!...

-153-

Csóri János elsápadt. Szívén találta az öreg paraszt szava. Föld- és fajimádó lelkén végigvonaglott a szégyenkezés kínja. Igaz, igaz! Senkije, semmije! Lelke se. Különben nem felejtette volna el a távol idegenben, hogy a koldusnál is koldusabb, hiába van pénze garmadával, akinek hajléka, hazája nincs.

- Végképen igazat mondott, gazduram, - jelentette ki pirulva, - de majd kijavítom a vétket...

IV.

A vétket Csóri János úgy javította ki, hogy megvette az Italos-árvák telkét. Tizennégyezer forintot fizetett érte és a rajta találdott állatokért. Volt már gyönyörű cserepes háza, áldott fekete földje, selymes rétszőnyege. Övé lett a haza egy része: just formálhatott a közös édesanya szívéhez. De egyébként is engesztelgette megtévedését: harangot vett a toronyba, kitataroztatta a régi becsurgó paplakot, székét a templomban ezer forinton váltotta meg. Csupa látható erkölcsi kötelék, amikkel lelkét szülőföldjéhez kívánta rögzíteni: a harang, a paplak, a templom...

Kevély Kasi jól tudta hová vág Jánosnak mindez a cselekedete: az ő lelkét akarja velük a sarkából kiemelni... Holott azt nem lehet! Mert hozzá van növe az élete éréhez. Az, ami még él, a helyéből ki nem mozdítható... Miért? Csak jöjjön János, majd megmondja néki.

-154-

Jött János. Se kevélyen, se alázatosan, erkölcsi győzelmétől és szerelemtől ittasan.

- Eljöttem a lányért - mond. - Van hazám, hajlékom, földem, van egyházam, Istenem, hát mán most senki jámbor hívó lélek nem tagadhatja meg tülem istenes kérésemet...

- Ha nem én! - vágta el szavát Kasi György és farkasszemet nézett a makacs kérővel.

Az elsápadt.

- Miért tenné? - hebegte, de egyben villámlott a szeme.

A vén parasztnak tarkóba csuklott gögös, kemény feje, apró, szúrós szemét végigjártatta az ég boltozatján, mintha keresne ott valamit.

Mert nem vagy az, aki én. A te fajtádnak még a mennyországban is lentebb a helye.

- Mibe különb kend nálamnál?

- Mibe?! - (Mint a csökönyös ló, haragosan megrázta a fejét.) - Mibe?!... Eredj a temetőbe. Olvasd végig a fejfák írását: abbul megtudod... Ott pihen a hitestársam, - folytatta szinte grandiózus szenvedelemmel, - édesanyám, édesapám, az öregszülém, meg annak az öregszüléje, mind valamennyi. Három gyermekemet temettem magam is abba a szentelt földbe... Most számolj be te a nemzetségeddel. Miféle földben aluszik az öregapád apja? Hol a fejfája? Melyik templomban imádkozott?... Felelj hát: hagy tudjam, ki ija-fija vagy?

-155-

János nem tudott mindjárt felelni. Ismét szíven találta a szó, de ezúttal sebtlen lepattant róla.

- Én becsületes ember vagyok, - mondta némi szünet után, - az volt a szülőapám is. Nem tehetek róla, hogy elárvultam korán és nem akadtam a sírja nyomára. Szegény ember kenyér után jár... ott a sírja, ahol elfogy a kenyere.

Kasi bevette az okos szép szót.

- Nem is csúfollak érte, - mondta lentebb hangon, - de te se csúfoly meg engem azzal, hogy vélem egy sorba kérezedjél... Itt a kezem, - folytatta, - derék legény vagy, de a lányom nem néked termett.

János visszautasította a Kasi jobbját. A gazda utolsó szavaiból már nem az igazság érce csengett ki, gonosz önzés duhogott belőlük. Az ellen pedig föllázadt a János jogérzete.

- Ha nem adja kend szívvél, viszem erővel. Jussom a leány! Négy évig küzdöttem érte, megszereztem, enyém.

Mondván, ment a házba a leányhoz. Kasi utána kiáltott:

- Vidd. Ha megy, elviheted erő nélkül is.

-156-

Bizott a leánya adott szavában, szűzies szemérmességében, bizott a vérkötelék bűvös erejében. Be se ment János után a házba. Leült a tornác elé és várt. Arca nyugodt volt, bár némi szorongást érzett a szíve körül. Nem csuda. Most fog elválni a leánya sorsa, ami egy az övével, egy az egész Kasi-nemzetség sorsával, mert ők ketten az utolsó Kasiak...

... Megkattant a pitvarajtó závarzatja... A vén parasztnak elállt a lélekzete. Szeme kidülledt:

úgy nézett a pitvarajtó felé... Kordul sarkában az ajtó... No most! Egymaga lép-e ki rajta a legény, vagy a leányával együtt?...

Kasi György a szívéhez kapott. Jött Csóri feléje, kezén a leány.

- El kell mennem véle, édesapám, - rebegette Eszter, - mert szeretem, megesküdtem véle...

Kevély Kasi György emelte volna kezét a szívről, de már nem volt hozzá ereje. Leesett a keze. És utána bukott az egész hatalmas testével.

... Gőgje össze volt nőve az élete erével.

Megtört a gőgje: megpattant az életere.

A SIRATÓ ASSZONYOK ÉS A HALÁL.

-157-

Sügér János bácsinak igazság szerint már ezelőtt tíz esztendővel kellett volna az árnyékvilágból a fényesbe átköltözködni. Am nincs teljes igazság, ma is itt lent dőzsöl az öreg kopott szűrében, hála a sirató vénasszonyok fölös buzgalmának.

Az eset úgy kezdődött, hogy János bácsi egy kiadós disznótor után lefeküdvén, egyéb kellemetlenségek között azt álmodta, hogy megjelent neki a Halál angyala a kaszás ember kíséretében.

- Igazítsa el földi dolgait, János bácsi, - így szólt az angyal, - mert holnap estére érte gyüvök.

A kaszás nem szólt semmit, csak a kaszáját fente.

János bácsi sokkal jobban hitt az álomban, mint akár a keresztkomája esküvésében: rendtartó keresztény-katolikus emberhez illően már kora reggel hozzáfogott a munkához, egyrészt, hogy tiszta állapotokat és emlékeket hagyjon maga után, másrészt hogy megkönnyítse magának az előtte álló iromba hosszú utat, ami alighanem csak a poklok tornáca előtt fog véget érni.

-158-

Kikásmálván ágyból, egyenesen nekiment a ládafiának s kiemelte belőle azt a bizonyos *acskót*, ami hatvan évi földi tartózkodása gyümölcset tartalmazta és elballagott vele a jegyzőhöz.

- Tekintetes uram, ügyes-bajos dologba gyüttem, megfizetném, ha eligazítaná.

A jegyző bólintott.

- Beszéljen, János bácsi.

Az öreg paraszt körülnézett a hivatalos szobában.

- Tanu kék, - mondta, - tesszen valakiket beparancsolni, addig nem beszélhetek.

A kövérbajszú falusi tisztviselő elnevette magát.

- Tán testamentomot akar kend mondani, hogy a dolgának ilyen nagy feneket kerít?

- Aztat, ippeg hogy aztat...

A szükséges három ember (a segédjegyző, a harangozó és egy vénasszony) egy kettőre előkerült valahonnan. János az asztalra tette a pénzes zacskót.

- Négyszázharminchat forint hetven krajcár van benne, olvassa meg a tekintetes úr.

A pénz megolvastatott a tanuk előtt, meg volt az utolsó garasig. Most már bemondhatta János a testamentumot is a segédjegyző tolla alá. Úgy intézkedett, hogy apró zsellérportáját a hozzátartozó három köblös földdel öccse örökölje, a testvérbátyja korhely fia. A drága készpénzt ellenben mind szent célokra hagyta: szétosztotta az eklézsia, a pap, a kántor, a harangozó és a sirató asszonyok között. Különösen eme fehérszemélyekről gondoskodott nagylelkűen, tíz-tíz pengőforintokat ígért nekik hatuknak, ha buzgón végzik kötelességüket. Végére járván a végrendekezésnek, el is lépegetett hozzájuk, hogy külön-külön lelkükre kösse a mennybéli üdvössége iránti érdeklődést.

-159-

- Csak estvére halok meg, - mondta nekik, - de azért nem árt, ha helyben lesznek napszállat előtt.

A vénasszonyok a dús hagyomány tudatában fűt-fát ígértek Jánosnak. Hogy olyan parádés jajveszékeltést rendeznek a tiszteletére, amitől megesik az ördögök szíve is. Felöltöztetik patyolatfehérbe, lábát kinyújtóztatják, kezét keresztbe teszik a mellén, szemehéjját lecsukják, egyszóval semmiről sem fognak megfélemedezni, krajcárt is tesznek a feje alá, hogy a föltámadás ne találja egészen pénztelenül.

János bácsi boldog megnyugvással állított be a paphoz:

- Főtisztelendő, érdemes uram, én ma estére elköltözködök, arra kérem, ha meg nem sérteném, tisztölje meg szegény házamat napszállat előtt, hogy fölvehessem az utolsó kenetet.

-160-

A szentatya nagyot nézett.

- De hiszen kutyabaja kendnek.

János helybenhagyta.

- Nincs. Egészséges vagyok, mint a makk, de estére möglesz a baj, - állította, - biztosan möglesz.

Vévén a pap ígérését, hazafelé bandukolt János bácsi. Megtisztogatta ócska puskáját, megkente a csizmáját, aztán lefeküdt az ágyba. Oda citálta maga mellé a vén Julist, aki tízévi özvegyiségében gondot viselt és mosott rá.

- Imádkozzál, Julis, mert én elmenek.

- Há mén kend? - kérdezte ijedten az asszony.

- Mán - humorizált János - vagy a poklokba, vagy a mennyországba, biztosat nem tudhatok.

- Tán meggárgyult kend! - korholta Julis. - A sóre se lehet jobb színben kendnél.

János ráhujjantott.

- Ne zavardzálj bele az én dógomba. Megmondtam, hát elpatkolok.

- Van lelke kendnek! - siránkozott a vénasszony. - Így magamra hagyni engemet!

János bácsi dühbe gurult.

- A kiskésit, hisz nem magamtul menek, ha' visznek!

Julis leült embere lábánál egy székre és hozzáfogott az imádkozáshoz. Pörgette az olvasót s halkán duruzsolt hozzá. Nem hitt gazdája elkövetkezendő halálában, az volt a meggyőződése, hogy *megveszlett* az öreg. A ráimádkozás jó orvosság lehet ez ellen is.

-161-

János gazda szinte mozdulatlanul feküdt az ágyban, csak a szeme sugara sétált fel s alá a gerendákon s gondolatai kóboroltak szerteszét a világban a gazdag múlt s a szűkös jövő sikátorai között... Már neki befellegzett. Csak azt kellene kitalálnia, hogy mikép tehetné legalkalmasabban jóvá az alatt a pár óra alatt, ami számára az életből még hátra van, azt a tömérdek istentelenséget, amit életében elkövetett... Ha valaki azt neki biztosra meg tudná mondani. Bizony ráhagyná tajtékipipáját, a szűrét, sőt még egyebet, talán a szekerét is. Dehát - vélte János bácsi - olyan okos ember talán nincs is a világon. Annyit meg ő is tud, hogy a Halál szomszédságában csöndesen viselkedjék az emberfia, illedelmesen beszélgesse embertársaival, nem úgy cifrásan, káromkodással vegyest, mint ahogy szokta, mikor jó dolga van. Az is bizonyos, hogy bűnbánást kellene mutatnia, bocsánatot kellene kérnie azoktól, akiket valaha is megbántott vagy megkárosított.

Már nyelven volt a szó, hogy Julist Kovács Mátyásért küldje, aki neki legfőbb haragosa volt (méltán pedig, mert kehes lovat adott el Mátyás gazdának egészséges helyett). Ám lenyelte a szót János bácsi: jobban megfontolván jámbor szándékát, rájött, hogy hiába jönne el hozzá Kovács Mátyás, úgy se tudná megkövetni. Ahhoz ő nem ért, azt a mennyországban is aligha fogja megtanulni.

-162-

Hát csak feküdt János. Hanyatt és mereven. Elvetvén gondját a földieknek, közömbös lélekkel várta a Halált. Hovatovább beszűntette agya működését is. Minek gondolkodjék, mikor gondja nincs. Szeme kifáradt az egyhelybe nézéstől: karikákat vetett a levegőbe, színes vízhólyagokat vetített a szoba falára. Megunta a karikákat s a bugyborékot, lehúnyta szemét... A derékalj nyomta a derekát. Jobb oldalára akart fordulni, de benneszakadt az akarata. Minek erőlködjék erre a rövid időre! Majd eljönnek a sirató asszonyok, vesződjenek azok vele, nem ingyen teszik... Roppant fáradtságot érzett. Alig eszmélt. Mintha már csakugyan körülötte ólálkodott volna a kaszás ember, akit megálmódott.

Pedig csak álmos volt János bácsi. Érzékei összetévesztették az örök elmúlás jelenségeit az álom előtűneteivel. Az autoszuggesztívó titokzatos ereje nyügében elpetyhüdt a teste, idegei nem reagáltak, szíve verése szinte elállott... Csak Julis duruzsolását hallotta. Az is összefolyt a fülében. Valami óriás földöntúli dongó dűnnyögésének hallotta az ájtatos, imádságos hangokat.

Öt óra tájban, mikor megjöttek a sirató vénasszonyok, már alig hápogott János bácsi. Kapkodott a levegő után. Halántékerei kidagadtak. Unta a halódást szörnyen: kergette az egyik sirató asszonyt, menne a papért.

-163-

A többi és Julis néni hozzálátott a munkához. Szakértő tapintattal teljesítették hivatásukat. Vigasztaltak, siránkoztak, egy-egy égő gyertyát tartottak kezükben.

János bácsi igen izzadt. A gyertyák bosszantották a szemét, a siránkozás belenyilallott a veséjébe.

- Vigyenek ki a tornácra, - nyögte, - Isten szabad ege alatt szeretnék meghalni.

Az asszonyok teljesítették kérését. Megragadták az ágyát és szaporán karatyolások között kitaszigálták valahogy a tornácra. János úgy érezte, hogy eme művelet közben apró darabokra töredezték a csontjai. Nem bánta a csontokat, a túlvilágon úgy se veszi többé hasznukat... Csak jönne már a pap, hogy hozzáfoghatna végre a meghaláshoz.

De csak nem jött a pap. Igen késett. János elvesztette türelmét. Elkáromkodta magát:

- Az áldóját, mér nem iparkodik jobban a főtisztelendő úr, mikor az embernek sietős útja van.
A sirató asszonyok elszörnyülködtek a pogány kifakadáson.
- Jaj, János bácsi, most elkárhozik kigyelmed, ha ki nem engeszteljük a szenteket.
A halódó magába szállott.
- Hásze arra valók vagytok, hogy kiengeszteljétek, nem ingyen teszitek.
És szörnyen nagy bűnbánatot érzett...
Az egyik asszony a János nyaka alá nyúlt, felültette a beteget az ágyban.
- Mondja kend, János bácsi, hogy: Jézus!
- Jézus! - nyögte az öreg.
Most a másik vénasszony szólalt meg.
- Mondja kend, János bácsi, a lelke üdvösségéért mégegyszer, hogy: Jézus.
- Jézus! - hápogta János.
Az asszonyok hókuszpókuszokat csináltak az égő gyertyákkal s helyeslőleg bólogattak.
A harmadik asszonyra került a sor.
- Mondja kend, János bácsi, hogy könnyű legyen kendnek a föld, harmadszor is, hogy: Jézus.
De ezt már megsokallta a halódó.
- Nem mondom - jelentette ki határozottan. - Kéccer mondtam a Fiúisten nevét, hiába fel nem veszem harmaccor is.
- De csak mondja kend, - ijjegették a szakavatott asszonyok áldozatukat, - mondja kend, mert elkárhozik.

-164-

- Ne izéjjetek velem, nem vagyok tán se bolond, se gyerek!...
János bácsi meglepően egészséges hangon tiltakozott lelki nyugalmának megháborítása ellen.
Ám az asszonyok nem hagyták magukat. Meglóbálták gyertyájukat, sápítóztak, szörnyülködtek.
- Mondja kend!... Mondja kend!
- Azért se mondom!
- A pokolba kerül kend!
- Micsoda? A pokolba! Én? Tán mert oda kívántok?

-165-

János bácsi kiugrott az ágyából, úgy folytatta:
- Hát azért sem! Megmutatom néktek, adta boszorkányjai, hogy egy fitying sem üti az én halálomból a markotokat... Megmutatom, hogy túléllek mindnyájatokat...
Az asszonyok ijedten rebbentek széjjel. János még utánuk kiáltott.
- Engem senki se kunérozson, mikor meg akarok halni. Azér se halok meg a kedvetekért...
Negyedóra mulva végre megjött a pap. De már nem volt szükség rá. János elébe ment s tiszteletteljesen kezet csókolt neki.
- Engedelmet istállók, főtisztelendő érdemes uram, hogy idebolondítottam, de már elment a kedvem a haláltól, elvették a vénasszonyok. Furt ijjegették, - panaszolta, - az orrom körül legyeskedtek a gyertyákkal, mintha már nem is lennék az élők között, összepörkölték a bajszomat is.

Az okos, humoros szentatya elmosolyodott.
- Mondtam kendnek, János, hogy nincs semmi baja.
- Lett vóna, - állította János, - mán itt is vót a Halál az ágyam fejinél, de szerencsére megkegyelmezett, beérte azzal a kínzással, amit az asszonyoktól kellett elszenvednem...
És megmaradt János emellett az igazsága mellett. Ma is váltig azt hajtja, hogy végérvényesen meghalt volna ezelőtt tíz esztendővel, ha életre nem bosszantják vala a sirató vénasszonyok.

-166-

HATTYÚDAL.

-167-

I.

Az árverés csak tíz órakor kezdődött, de már kilenckor mind együtt voltak a felek. Tele volt

velük a községháza és udvara.

A házban a hivatalos közegek pipáztak. Bíró uram a kisbíró szidta, jegyző uram ellenben a miniszterelnököt. A végrehajtó megbotránkozott ezen a merészségen, de a fiskális leszidta érte.

- Micsoda hazafi maga, - rivallt rá, - hogy egy hazaáruló kormányt védelmébe vesz?!
- A kormány az én uram: hűséget esküdtem neki.
- Eb ura fakó!...

Biztosan összekaptak volna, ha nem jön közbe semmi. De éppen belépett egy szikár, ötvenes ember s kísértetiesen fakó arcát magasra emelve, réveteg szemmel körülnézett a gyülekezeten.

Csend lett...

Volt a jövevény megjelenésében valami, amitől megdöbbenek a szívek. Valami könnyfacsaró, valami félelmetes.

-168-

Először a bíró elé lépett a zord alak.

- Meglesz, bíró uram?

A vén harcsabajuszos bíró lehorgasztotta fejét.

- Meg, öcsém, meg.

Aztán az ügyvédtől kérdezte:

- Nem várnak, tekintetes uram?
- Nem lehet, atyámfia, már igen soká vártunk.

Bódi Mátyás gondolkodott egy pillanatig, aztán ütött a fejével.

- Úgy is jól van - mondta s azzal, ahogy jött, csendesen eltávozott.

Az emberek részvétellel néztek utána és tárgyalni kezdték az esetét.

- Kár érte! - sóhajtott fel a bíró, - a legtisztább ember volt a faluban.
- Akkor hogy mehetett tönkre? - kérdezte a fiskális.
- Kevély vót...

A további magyarázat benne maradt a bíróban, ki kellett neki mennie rendet csinálni, mert az udvaron kirekedt venni szándékozók verekedni kezdtek. Egy malacon vesztek össze, amit Bódi egy irtózatosan vén cigánynak oda akart ajándékozni. Ezt elleneztek a kapzsi hiénák: hogy nincs többé jussa Bódinak a malachoz, minden a tömegé. A jobbérzésű emberek ellenben pártját fogták.

-169-

Hát ebből származott a verekedés.

Bíró uram botjával kettévágta a háborút és kioktatta Bódit:

- Dejszen, komám, a *zálogot* nem szabad odaadni, röstellem, de nem szabad.
- Ennek a vén embernek! - háborgott Bódi a cigányra mutatva.

A bíró megcsóválta a fejét.

- Törvény, hát törvény...
- Úgy is jól van - mondta az elesett ember és intett a cigánynak, hogy eressze hát el a malacot.

A vén pikulás engedelmeskedett és földre tette a visító állatkát. A tömeg utat nyitott neki (mert egy fürge malac futtában könnyen leveszi lábáról az embert), de - csudák csudája! - amint a földhöz ért, mintha villám érte volna, egyet sem moccant a malac.

Az emberek elképedve néztek egymás szemébe. Isten ujját sejtették a csudában. Legjobban Bódi maga. És most már nem kért, de parancsolt.

- Isten is úgy akarja, ahogy én akarom! - mondta szemét égnek emelve, azzal lekutyorodott a kimult állatkaért és visszatette a vén cigány ölébe.

Fia lélek sem mert fölszólalni ellene. A tömeg megnyilt előtte; sarkában a cigánnyal, kilépett a kapun.

-170-

II.

A bírósági végrehajtó felolvassa az árverési feltételeket.

Az ügyvéd ösztönszerűleg belehepciáskodik és bár most már nem segíthet rajta, kifogásokat tesz a bírói végzés ellen.

A végrehajtó kineveti és elkönyveli a bánatpénzeket... Tizen árvereztek a Bódi portájára.

- Négyszázötven forint! - kiáltja az első ajánlattevő.

- Ezer! - hurrogya le a második.

- Ezerötszáz! - rikkantja egy éles hang és az első sorba tolakodik.

Egy ideig e között a három ember között folyik a versenyfutás. Kétezer forintnál azonban már megszaporodnak a pályázók. Egy félcsipejű apró emberke kivételével mindenki licitál. Az arcokra ráül az izgalom és kapzsiság pirossága, kidüllednek a szemek. Egy mérges árverező oldalba löki szomszédját (mert többet ajánlott), egy másik kiköp maga elé. Egyiknek keze reszket, másiknak a hangja. Gyűlöli egymást valamennyi.

A ködmönökből kiáradó avas zsírszag összevegyül az emberek pálinkás lehelletével: fojtó gőzzel telik meg a szoba.

A bíró kinyitja az ajtót. A beáradó friss levegő megcsapja az arcokat és kissé lehűti a szenvedélyeket.

Egy percig senki sem árverez... Mindenki kifigyel az udvarra...

Valami végtelen keserves, szívettépő muzsika hallatszik be onnan. Olyan csodás, olyan új! Senki sem ismeri a dallamát. Azt sem igen tudják kitalálni: mifajta muzsika.

Nem sokáig kellett az embereknek találgatniok. Mind közelebb és közelebb hangzott a szomorú nóta. Telezúgta a pitvart... belejajongott a tárgyalási terembe... s megreszkettette a szíveket...

... Belépett Bódi. Nyomában a vén cigány, szájában magasra emelt pikula. Arca átszellemült, kidülledt a szeme. Rongyos kalapja lecsúszott fejről, mintha égnek álló gyér, ősz haja emelte volna le... és fujta, fujta szívettépőn, keservesen.

Senki se moccant.

A szenvedély elült az arcokról, lecsuklottak a fejek... Az emberek kalapjukat forgatták a kezükben, vagy a ködmönükön babráltak.

... Kvik! Hrrrrr!...

A pikula egy utolsót nyikkant, a vén cigány egyet hördült, s mint valami szennyes rongy összeesett.

Bódi felemelte, mint egy kis gyermeket és vitte ki.

Az árverezők utána bámultak és nem tudtak szólni. A végrehajtónak megcsurrant a szeme...

Ekkor elé állott az apró, félcsipejű emberke s egy forinttal többet ajánlott, mint a legutolsó árverező.

- Kétezerhétsházahárom.

Az emberek összenéztek. A vénebbje megcsóválta fejét, a tüzesebbje görcsbe szorította öklét.

- Kétezerhétsházahárom! - ismételte a kis ember és a végrehajtó írásába hajolt, hogy megnézze: bejegyezte-e ajánlatát.

Ekkor egy bikanyakú tömzsi ember kiugrott a szoba sarkából és magasra emelvén öklét, irtóztató csapást mért az ajánlattevő fejére.

A kis ember összeesett.

A végrehajtó felállott és összehajtotta az írását.

- Az árverést beszüntetem... Érvénytelen.

*

A Bódi portájára még kétszer tűzött ki a bíróság árverést. De eredmény nélkül folyt le mind a kettő. A Bódi portájára árverezni többé nem mert emberfia.

CSIKASZ.

Praha Samu kitántorgott a kórházból és miután megrészegedett az éles, friss levegőtől, belekapaszkodott egy ákácába... A kórházi urak azt írták ugyan egy nagy könyvbe, hogy egészségesen bocsáttatott el, de ebből egy szó sem volt igaz. Ha véletlenül fejedelem Samu, a tudós orvosok napjában három bulletint állítottak volna ki köz- és mellékérzéseiről, nemhogy egészségesnek nyilvánították volna.

Azonban nem ez az igazságtalanság bántotta Praha Samut, hanem a sorsé. A kórházban leamputálták jobb karját könyökben: hát mihez fogjon most már?

... Régi mesterségét nem folytathatta, abba biztosan belesült volna az első alkalommal. Nem

volt ő olyan elsőrendű tolvaj, hogy a balkeze is be lett volna gyakorolva a zsebekre, mint egynémely kartársáé... Utólagosan elsajátíthatná ugyan a balog-tempót is – hanem addig!... Akár éhen halhat, míg valamelyes ügyességre tesz szert. Mert nem olyan könnyű és nyugodalmas mesterség ám a zsebmetszés, mint például a kefekötés. Ész, kitartás és kemény szív kell hozzá. Az sem igaz, hogy nem jár munkával: a favágás is könnyebb...

-174-

Életében először elmélkedett Praha Samu ilyenformán, mialatt az ákácát ölelte, hogy a földre ne essék. Addig nem igen feszegette életmódja minéműségét: lopott, mert élni muszáj. Ez egy olyan emberi törvény volt szerinte, amit józan ésszel nem lehetett megdönteni. Bezzeg ő is jobb szeretett volna úgy élni, mint a bankárok, de hát mindenki nem lehet bankár. De még becsületes mesterember sem. Hiszen ő maga is kitanult lakatos volt, de nem kellett a munkája senkinek. Fölös volt... A világnak csak egy bizonyos számú lakatosra és becsületes emberre van szüksége, a többinek egyebet kell próbálnia, ha koldulni nem akar. Már pedig odáig nem sülyedt volna Samu, nem, a föld minden kincséért sem. Inkább minduntalan kockára tette szabadságát, ami pedig a legdrágább kincs a földön...

A Samu lelkét, midőn elmélkedése fonalán ehhez a ponthoz jutott: rettenetes harag szállotta meg.

... Micsoda?!... Hogy ő kolduljon? Azért, mert nincs jobb keze? Mert beteg és alig áll a lábán?!... Soha! Inkább beleugrik a Dunába... Hanem persze nem mindjárt. Ostobaság lenne tőle elhamarkodni a dolgot. Nem egyszer volt már olyan soron, hogy három napig nem evett és Isten mégis megsegítette az utolsó pillanatban...

-175-

Hogy ajkára jött Isten szent neve: egy kimondhatatlan áhitatos érzés szállotta meg a nyomorék ember lelkét. Összetette volna kezét, de miután az egyik hiányzott, azt gondolta, hogy betér a Rókuskápolnába: ott térdre veti magát. A Miatyánkot tudta gyermekkorra óta: azt majd elmondja Istennek... Összeszedte minden erejét és bevánszorgott a templomba. Az ajtóban egy olvasós koldusasszony ült, régi jó ismerőse, még abból az időből, amikor nem koldult, hanem céhbeli orgazda volt.

Samu menten ráismert, de nem állott vele szóba: egy megvető pillantást vetett rá és befordult a templomba. A vénasszonyt sérthette a gőgje, mert utána kiáltott:

- Kár kényeskedni, még kend is kikerülhet a sarokra...

... Praha Samu nem egyszer, de tízszer is elmondta a Miatyánkot. S mintha az áhitat erőt szított volna beteg tagjaiba: már egész bátor lépésben jött ki a kápolnából. Befordult a Rákóczi-, onnan ki a Thököly-útra. Ennek egy mellékutcájában, a Lupi kocsmájában szokott tanyázni, ha pénze volt, az ő hú cimborája, Ruzsi, a betörő... Hát odamegy... Ha csakugyan ott lesz Ruzsi, iszik a borából és tör a kenyeréből. Az nem koldulás. Nem egyszer traktálta meg ő is Ruzsit.

-176-

Amint így csoszogna, ösztönszerűleg jobbra-balra pislogatva az óraláncok felé, egyszerre csak a vállára csap valaki. Egy kuszahajú, múmiaképzű csavargó volt. Igen megörült Samunak.

- Upra, te! Hát mi mász?...

- Nini, Csikas! Kint vagy?...

- Kint...

Nézték egymást és fénylett a szemük.

- Jól megy most neked? - kérdezte Samu.

- Jól... Van három bikám... Hát te mikor *fogtál?*

- Én, - mondta szégyenkezve Samu, - régen. A kórházban voltam öt hétig. - És megbillentette csonka karját a kabátja alatt.

Csikasz rábámult és szótlánul megcsóválta fejét. Jó sokáig állott a két ember így egymással szemben. Samu szemlesütve, Csikasz gondolkozva, hallgatagon.

- Akkor te igen kutyávu vagy - törte meg az utóbbi a csendet. - Mért nem vigyáztál jobban?

- Vigyáztam, - válaszolt Samu, - csak hogy rozsdás volt a ráspoly, megszórtam az ujjamat. Vérmérgezést kaptam, hát levágták a kezemet...

- Hm... *Nyitni* akartál?

- Nyitni. A *grájfolás* igen szűkösen adta...

Csikasz újra megcsóválta fejét.

- Nem tudsz te nyitni - korholta Samut. - Mit fuserálsz a más mesterségébe?... Most itt van, ni!

-177-

Samu olyan képet vágott, mint a megdorgált gyermek, midőn magába száll, de mégsem enged az igazságból.

- Hásze - dohogta - most már én is tudom...

... Mozogni kezdtek. Egy darabig szótlánul csoszogtak egymás mellett, aztán a lóversenyter környékén megszólalt Csikasz:

- Mán most mi lesz veled?

- Tudom is én...

- Tudsz balkézzeled?...

- Nem tudok.

- Tanuld meg.

Samu rossz néven vette a gyámkodást.

- Mi közöd hozzá!...

Csikasz dühbe gurult.

- Ejnye, az istállóját, hogy mi közöm-e?! Hát nem vagyok a cimborád?

- Hásze, az vagy, - mondta Samu szégyenkezve, - hogy ne vónál az...

- Nohát!... Gyere a Lupihoz, ott majd kigondolunk valamit...

Mentek a Lupihoz, de ahogy a lebúj közelébe értek, megtorpant Samu.

- Csikasz!

- No?

- Bent van Ruzsi?

- Mit tudom! Csak gyere.

Samu habozott.

- Először nézd meg: bent van-e Ruzsi?

- Minek?

- Félek tüle.

- MÉR'? Tán becsaptad?

Samu megharagudott.

- Ijnye, az áldóját! - förmedt rá Csikaszra. - Hát mit gondusz te rulam?

- Nono, - kérlelte Csikasz, - tudom én, hogy becsületes ember vagy... Hát mér' félsz tüle?...

Samu igen restelhetette, amit mondandó volt, mert elpirult.

- Összeszid - mondta csendesken.

A múmiaképu gúnyosan nevetett.

- Pfu! - mondta. - Mit bánod? Aztán - folytatta - meg is érdemled, a mér' szamar voltál.

- No, csak nézd meg - kérte Samu újból. - És ha bent lesz, mondd, hogy ne szidjon.

Csikasz most már nem ellenkezett, befordult a kocsmába, de menten visszajött.

- Begyühetsz. Nincs bent.

Betértek az ivóba.

Csikasz disznósajtot és egy üveg pálinkát rendelt... Eszegettek és iszogattak. A Samu vértelen arca kigyúlt lassacsán, szeme villogni kezdett.

- Hej, - sóhajtott fel, - mégis csak szép az élet...

- A Práter-utcában van egy házam, - mesélte Csikasz, - már egy hete vigyázom, hogy el ne szaladjon.

- Jó ház? - kérdezte Samu pislogva.

- Jó. Csak egy süket vénasszony lakik benne.

- Akkor az nagyon jó, - lelkesedett Samu, - először nékem is olyan helyet kellett vóna próbálni.

- Még ma éjjel *kihurcolkodok belőle* - folytatta Csikasz. - Azt hiszem, kerülni fog egy kis aprópénz is.

- Ijnye!...

- Jó is lesz, mert köll lesz...

- A péz mindig köll - jegyezte meg Samu kijelentésszerűen.

- Hásze mindig köll, de most még több köll lesz a köllnél - játszott a szóval Csikasz.

- MÉR'? - kérdezte Samu kíváncsian.

Csikasz nem válaszolt. Lenyelt egy jókora darab disznósajtot és leöntötte egy pohár pálinkával.

- MÉR'?' - ismételte a kérdést Samu.

Csikasz leszidta a kíváncsiságáért.

- De nehéz fejed van! - mondta. - Hásze nem élhetsz levegőből, amíg meg nem tanulod a balkezeszt!

Praha Samu jó ideig nem szólt semmit. Úgy elérzékenyült, hogy a könny is kicsordult a szeméből.

- Cimborá! - szólalt meg nagysokára mégis.

- No?

- Jó ember vagy te nagyon!...

- Szamárr!...

- Tán még a püspöknek sincs olyan jó szíve, mint neked.

- Ej, fogd be a szád'?

- Nem fogom én be. Mert én ezt sose felejttem el neked.

Erre már Csikasz is elérzékenyedett.

- Nojszen csak becsületes ember vónék én is, vagy mi - mondta. - Te se hagynál engem, ha bajba vónék.

Samu megesküdt rá, hogy bizony nem hagyná az ő édes cimboráját, inkább beleugornék a tűzbe is érte.

És hangja ércéből, szeme tüzéből, egész remegő valójából ki lehetett érezni, hogy amit mond, nem üres beszéd.

Röstellte is Csikasz nagyon. Ki nem állhatta az érzelgősséget. Úgy érezte magát, mint a paraszt a cifra szalonban. Alig várta, hogy szabadulhasson a cimborája hálája elől...

- Samu!...

- No?

- Hol hálsz?

- Hát a ligetben.

- Eredj a Zsufa nenőhöz, gyenge vagy.

- Nem a. Kiállom a ligetben.

- Ne okoskodj - szidta Csikasz Samut. - Itt van a pénz, fizesd ki a cekket, mert én sietek.

Mondta s ellentmondást nem tűrve, az asztalra dobta utolsó három forintját Samu elé. Azzal kisietett az ivóból.

Samu ott maradt, amíg meggyöngült szervezete fel nem mondta a szolgálatot... Lefordult a székről és meghalt...

Csikasznak éppen kapóra jött a práter-utcai siket asszony pénze. Koporsóra és temetésre kellett az utolsó garasig.

... Éhesen követte cimboráját a temetőbe, éhesen és egyedül. Mikor az utolsó göröngyöt is eligazították a Samu sírhantján, egy nagyot sóhajtott Csikasz.

- Szamárr! - kiáltott fel s keserűen felkacagott. - *Nyitni* akart, mikor *fogni* se tudott!...

A PINKÁSZ CSODÁJA.

Pinkász az ortodoxok közé tartozott, azaz pájeszt és kaftánt viselt. A többi nem biztos, mert a lelkekbe és gyomrokba belelátani nem lehet. Valószínű, hogy Pinkász belül is époly korrekt volt, mint kívül, de az is lehet, hogy suttyomban megette a kolbászt.

Ezt különben nem érdemes firtatni. Az embert olybá kell venni, mint amilyennek látszik. Már pedig Pinkász olyan jehovás zsidónak látszott, hogy inkább össze lehetett volna téveszteni egy úrúval, mint egy keresztény katolikus emberrel.

Ám egyébként is becsületes ember volt Pinkász, amit az a tény bizonyít legjobban, hogy, bár soha életében tévedésből sem mondott igazat (úgy kívánta üzlete szelleme), egy csöpp vagyonna sem tudott szert tenni. Igaz, hogy ennek egyrészt felesége, a Rébi, másrészt a Pinkász mestersége volt az oka.

Mert olyan asszony volt a Rébi, hogy alig kapart össze a férje egy maroknyi kis tőkét: legott megterhelte egy új göndör babával. És olyan volt a Pinkász mestersége, hogy bár háromezer percentre dolgozott, nem tudott a tőkéje megnőni szűk forgalmi köre miatt.

Nevezetesen gyűrűs volt Pinkász. Tehát nem vitt kettős könyvvitelt, inkább cserekereskedést űzött, mint az afrikai vadak. Már pedig ezzel nem lehet háromemeletes házat szerezni. Magyarországon époly kevésbé, mint Afrikában. Azaz még kevésbé. Mert Afrikában az asszony legyen bármily szapora, nem tartozik a C. lapra. Se cipő, se ruha nem kell a gyerekeknek s ha éhesek, egyszerűen fölkergeti őket az apjuk egy datolya- vagy kenyérfára: ott nyugodtan leülhetnek...

Egy szó, mint száz, bolond egy pályát választott Pinkász. Csupa kín és kötelesség volt az élete. Minden érzése a csont és a gyűrű körül forgott, azt, ami ezen kívül esett, nem igen ismerte, hiszen még a saját gyermekei nevének megtanulására sem maradt ideje. Mire tizennégyre szaporodott a számuk, már nem is igen tartotta őket evidenciában. Bánta is ő, hogy melyik az Abi, melyik a Lajos a tizennégy közül. Melyik született előbb: a Száli-e, a Régi-e? Nem tökéletesen mindegy az, mikor egyiknek sem vehetett cipőt...

-184-

Egyszóval mestersége nyügében és a szapora családi örömök súlya alatt úgy tönkreapult a Pinkász életkedve, mint a filozófiától a Schoppenhaueré. Azt tartotta szegény: semmi sem érdekes, ami az élethez tartozik; még legérdekesebb lenne agyonütni az összes állatokat és embereket, a bennük levő csont miatt. Bár ez sem érne semmit. Legjobb lenne mingyárt a pokolba sülyedni (úgyis az lesz a vége), ott talán vigabban lehet *exisztálni*, mint a földön.

Pinkásznak ez a rengeteg apátíája akkor hágott a tetőpontjára, mikor egy gyászos napon egyet gondolt Pinkászné és magára hagyta férjét és a gyermekeket.

Még csak nem is sírt a zsidócska. Fölállította a mérleget.

- Meghaltál, Rébi: az tiszta haszon lenne, mert nem lesz több gyereked; de mit ér most már a haszon, mikor több kárral jár, mint amennyit ér. Mert mit kezdjek én tizennégy gyermekkel? Az üzletet nem folytathatom.

Csakugyan nem folytathatta. Legidősebb fia tizenöt, leánya tizenhárom éves volt. Ezek csak érezték a nyomort, de ahhoz, hogy meg is értsék, tizennégy egyenlő részre osszák, alkudjanak, gazdálkodjanak vele: még igen fiatalok voltak. Egy-egy kevésbé élelmes testvérkéjük még éhen találna veszni a kezük alatt.

-185-

Denikve otthon maradt Pinkász. Lovát, talyigáját eladta és egynapi gondolkodás után beállított az urasági udvarba.

- Nadságos úr, éhes a tizennégy árvám és én most már nem mehetek nekik kenyeret keresni... Én lehozom a nadságos úrnak a kéket az égből: tessék engem a gazdaságban használni valamire.

A földesúr szánakozva bár, de elmosolyodott.

- Mire Pinkász? Mihez ért maga?

- Mindent megtanulok; *megfogom a nyulat* is.

- Hát előbb fogja meg a nyulat, - tréfált a nagyságos úr, - akkor majd beszélhetünk.

Pinkász szót sem szólt a kegyetlen, cinikus tréfára; kiszédült az udvarház kapuján, végigtántorgott az utca során. De midőn már majdnem a viskójához ért, hirtelen visszafordult. Józan, praktikus fejébe valami fény villant bele. A Gondviselésbe vetett ortodox, fanatikus hite, avagy őrület gyújtotta-e: nem tudni, csak annyi bizonyos, hogy csudálatosan felrázta apatikus lelkét. Fölkapta kaftánját és visszaszaladt a kastélyba.

Az úr éppen vadászatra indult. Vállán fegyver, mögötte vagy tíz hajtó és egy vadász.

Pinkász megállította.

- Nadságos úr, - kiabálta szinte fenyegető hangon, - mi lesz, ha megfogom a nyulat?!

A földesúr nagyot nézett, de humorát nem veszítette el.

- Akkor - mondta - megfogadom erdőcsősznek dupla kommencióra.

-186-

Pinkász sarkon fordult, a legközelebbi közön betért és átcsapott a mezőkre. Sietett, amennyire csak nyúlt, gyöngye tüdejétől tellett s egy kukoricatábla szélében lihegve megállott... Körülnézett: nem látja-e senki, aztán lekutyorodott... Újra szétnézett... Fülelt...

Kaszát fent valaki a délibábos távolban... Fönt, éppen a Pinkász feje fölött, egy pacsirta trillázva uszkált a levegőégben... Különben semmi nesz...

De ezt is sokallta Pinkász. Azaz csak a kaszapengést, mert embertől jött. Holott egyedül szeretett volna lenni Istennel: titokzatos bizalmasságban, távol emberi zajtól, végkép egyedül...

A kaszapengés megszűnt... Pinkász föllélekzett. Aztán felgombolta kaftánját és döngetni kezdte csupasz mellét. Jajgatott is hozzá és egy szívbekapó keserves imádságot sírt el... Majd végigterült a földön és a porba ütögette fejét...

... Durr! - Egy lövés dördült el alig száz lépésnyire tőle.

Az imádságos zsidó rá se hederített: folytatta fakírmunkáját, míg a végire nem ért...

... Durr! - Egy újabb lövés...

-187-

Erre már összerezzenett Pinkász, mert golyó ellen nem védte az imádság; fölállott, hogy kiabáljon, de gyöngé, rekedt hangja beleveszett egy távoli kúrtriadásba.

Pinkász nem erőlködött tovább. Tudta már hányadán van. A kukoricaföldön vadászott a földesúr. A vadászkiürt a kopókat hitta. Nyilván egy új terület meghajtására került a sor...

Miután mindezt konstataálta: egy éles kaffantás ütötte meg a Pinkász fülét. Még sohasem vadászott, hát csak sejtette, hogy nyulat űz a kopó. Ösztönszerűleg lekuporodott és belenezett a tengeribe.

... Csakugyan!... Egy jámbor südő bujkált előtte, alig húsz lépésnyire; meglapult; ugrott egyet, aztán egy óvatos szökéssel kint termett a mesgyén s jött egyenesen szembe vele. A kutya, úgy látszik, nyomot tévesztett, nem volt sehol.

A penészes kis zsidó égnek emelte szemét és visszafojtotta lélekzetét. Egy bokor guggolt előtte... óvatosan és nesztelenül a tövébe kuporodott és nézte a nyulat: nézte merőn és mozdulatlanul.

A riadt állatka nyilván csak a hátulról fenyegető kutyaveszedelemre figyelt: kitáncolt a kukoricából és egyenesen a Pinkász bokrának tartott. Nagyon meg lehetett ijedve, mert mintha vak lett volna, nem vette észre Pinkászt, pedig a kaftánját is surolta, midőn elhelyezkedett.

-188-

A kis zsidó azt hitte, hogy menten elájul. De csak hitte, mert éppen az ellenkezője történt. A galambra lecsapó kánya, a skatulyából kipattanó krampusz, sőt maga a villám sem lehetett volna fürgébb, mint amilyen ő lett egyszeribe. Fölugrott, ráhasalt a nyúlra, görcsösen átölelte a remegő állatkát és...

- Adonáj, Adonáj! - őrzöngött fanatikusan, mialatt minden erejével meztelen kebléhez szorította a kapálódzó nyulat. - Áldott légy, Isten, zsidók Istene!

Kiffkaff! Nyiffnyaff!...

Az üldöző kopó felhajtotta a nyúl nyomát és dühösen kironzott a kukoricásból. Amint azonban meglátta a Pinkász keblén rugdalózó állatot: úgy megdöbbsent, hogy menten befogta a száját; aztán - alló! - lába közé csapta a farkát és éktelenül visitva, elinalt.

Pinkász tovább jajgatta a háláját:

- Adonáj! Adonáj!...

A vadászok azt hitték, hogy valami szerencsétlenség érte: abba hagyták a hajást és élükön a földesúrral segítségére siettek a jajveszékelés nyomán...

- Pinkász!...

A földesúrnak torkán akadt a szava... Pinkász megfogta a nyulat!... Hát lehetséges ez?... Nem a képzelet őrült játéka csak?...

-189-

A zehernyés kis zsidó fölvetette fejét és bátran, szinte kihívóan hozzálépett.

- Nadságos úr, - kiabálta átszellemülve, - megfogtam a nyulat!

A földesúr lesütötte szemét.

- Úgy látszik, - mondta halkán, s hogy van Gondviselés.

- Van Isten - javította ki Pinkász. - Isten, aki nem hagyja el az ő gyermekeit!

A földesúr átadta fegyverét egy hajtónak és intett Pinkásznak, hogy eressze el a nyulat. Aztán kivett a zsebéből egy tizforintost és átadta Pinkásznak.

- Vegyen rajta ruhát a gyerekeknek... Ezt a pénzt a dupla komencióba nem számítom bele...

AZ ANYAJEGY.

-190-

I.

Kótaj Maris a Rába Mihály felesége lett. Holott lehetett volna a Csuka Jánosé is. Ő is kérte Marist. A leány nem igen tudta, melyik legényt szereti jobban: édesanyjára bízta a választást.

De az sem igen tudott határozni. Igen egyformás volt a két legény úgy módra, mint kiállásra. Tehát legfőképen azt kellett volna tudnia, melyik a jámborabbik. Bár az sem egész alapos mérték, mert igen sok előnye van a hamisságnak is. A huncut ember mindig többre viszi, mint a jámbor, legalább *itt helyben a földön*, holott mégis csak az az irányadó, mert azt úgy se lehet tudni, miképen lesz a túlvilágon és egyáltalában lesz-e ott bármiképen is?

Özvegy Kótaj Andrásnének addig főtt a feje, míg megunta a dolgot: lerázta válláról a

ráruházott felelősség terhét.

- Verjen meg a ragya, - korholta leányát, - neked kell tudni, melyik a jobbik, te liba!

-191-

A liba azonban csak nem tudta.

- Tudja a frász...

- Hát melyik kedvel jobban? - faggatta az anyja.

- Azt se tudom. A Mihály aszondi, hogy aszongya: sejembe járatna, a János meg mög azt, hogy szógálónk is lesz.

- Minek néked a szolgáló? - zsörtölt az özvegy. - Inkább azt mondd meg, hogy megöleltek-e mán?

- Mög.

- Mind a kettő?

- Mind a kettő. János a derekamat, Mihály a vállamat.

Kótajné megcsóválta fejét. Igen röstellte leánya gyámoltalanságát.

- Hát minek esett jobban az ölelésük: a válladnak-i, vagy a derekadnak-i? - kérdezte aztán türelmetlenül.

- Hát, - válaszolt a leány rövid gondolkodás után, - a vállamnak tán jobban esett.

- Akkor, - tanácsolta az anya, - a Mihályt válasszad...

... Az esküvő megtörtént. Mihály hazavitte Marist. János látszólag belenyugodott a megváltoztathatatlanba, egyszóval símán ment minden. Csak az volt a különös, hogy János *árva* legény léteire egy egész évig sem nézett más asszony után. Váltig azon tépelődött, miért nem őt választotta a leány, miért éppen Mihályt? Persze azt nem is sejtette, min fordult meg a sora: hogy nem jó helyen ölelte meg a kibazsolt párját. Ő csak azt érezte, hogy igen szereti s azt hitte, hogy a szíve jussán ő érdemelte meg a leányt...

-192-

Hovatovább egész mániájává lett ez a hite, azzal együtt, hogy Mihály nem is szereti a feleségét, Maris sem az urát, az ördög bujt beléjük, hogy mégis egy pár lettek.

Semmi alapja sem volt a föltevésének, mert teljes egyetértésben élt a fiatal pár egymással, de hát olyan makacs volt a János feje: a legzöldebb gyanut is bizonyossággá érlelte.

Ha egy csökönyös parasztember fejébe belemászik a bogár, nem marad az ottan, hogy bánattá erjedjen: átmege a vérbe, az izmokba; tervvé tömörül, tetté izmosodik. János egy év letelte után elhatározta, hogy helyreüti a Maris tévedését: elválasztja őt Mihálytól a maga javára. Nem közönséges csábításon járt az esze, - ilyen alávalósággal nem igen foglalkozik egy előkelő parasztleány, - hozzá se fog nyúlni Marishoz, míg a Mihály felesége, csak észre fogja őt téríteni. Ahhoz semmi oka nem volt, hogy bujdossék Mihály elől: a nagykapun át lépett be a portájára, hogy beszélne a feleségével. Mindössze, hogy nem a jelenlétében tárgyalt vele, megvárta, míg Mihálynak valami dolga került. Csak akkor fogott hozzá a Maris kiokosításához...

-193-

- Maris!...

- Ej, - tiltakozott a menyecske, - kendnek nem vagyok én már Maris.

- Hát mi egyéb vónál?

- A Mihályé vagyok.

- Igen, de - okoskodott János - megbántad.

Az asszony haragra lobbant. Föllázadt a hiúsága.

- Bánta a fene, igen jó dógom van.

- Jaj de, - okvetetlenkedett a makacs legény, - nem az az igazi.

- Hát mi?

- Nekem van jussom hozzád, mert én szeretlek...

János jól tudta, hogy ilyen ajtóstól való megrohanást egy becsületes asszony szemérme nem igen állja ki: kifordult hát a pitvarból még mielőtt kikapta volna a magáét. Azaz ennyit mégis utána kiáltott az asszony:

- Beárurom kendet az uramnak, csak ne hagyjon békét.

A legény csöppet sem ijedt volna meg attól sem, ha az asszony beváltja szavát. Holott biztosra vette, hogy hallgatni fog. Annyira, hogy másnap ismét befordult a Mihály portájára, olyan időben pedig, mikor egyedül tudta a menyecskét. Az éppen kenyeret dagasztott: ingujja fel volt túrva a hóna aljáig, fehér nyaka is fel volt szabadítva ingválla nyüge alól: körülményes munka a dagasztás nagyon.

-194-

János nem vett tudomást sem az asszony neglizsájáról, sem a szégyenlős arcáról, leült a

padkára s hogy a menyecskének ne kelljen előtte röstelkednie, lesütötte szemét.

Marisnak már a nyelve hegyén volt a »mit keres itt kend?«, de tapintata lefegyverezte. Tovább gyúrta a tésztát, mindössze, hogy kissé feljebb kapcsolta az ingét.

- Aggyon Isten! - szólalt meg a legény, miután elhelyezkedett a padkán. - Elgyüttem megest.
- Hásze látom - mondta a menyecske kelletlenül.
- De azt még nem tudod, - folytatta János, - hogy mindennap elgyüvök ezután is.

Az asszony abbahagyta a dagasztást. Rákapta a legényre ijedt két szemét.

- Megveszett kend?
- Nem veszttem meg, csak a páromnak akarlak.

Olyan egyszerűen ejtette ki János a nagy szót, mintha magától értődött volna...

A menyecske azt se tudta, hányadán áll vele. Zavarának első pillanatában ki akart szaladni az udvarra, de utóbb mégis meggondolta magát... Mi oka lenne félni? Nem bántja őt sem a legény, sem a lelkiismerete. Hát inkább csak megismételte a tegnapi fenyegetést.

- Halli-e kend, János, menjen kend a dógára, mert engem úgyse, szólok az uramnak!

De nem hitt ám a legény neki most sem. Meg is mondta nyiltan.

- Biz nem szólsz te neki semmit, inkább igen is hallgatsz.

Az asszony fülig pirult. Pirulása mintha igazolta volna a legény állítását, különösen, hogy nem vitatkozott többé, inkább sírva fakadt.

János tudta, hogy a lelkiismerete bántja: megszánta.

- Nono, - vigasztalta, - nehéz sor, az igaz: otthagyni a hites uradat, de maj' beleszokol.

Azzal távozott, hogy újra megjelenjék a harmadik napon... a tizediken, huszadikon, ötvenediken.

Apránként egész hozzászokott az asszony, hovatovább már a szemére se hányta udvarlását: belenyugodott. Nem lelkesedett érte, de nem is bánta. Szíve nyugodt volt: lelkiismerete nem bántotta többé... Idővel meg már szinte vágyott a legény után. Hízelt a hiúságának, hogy az oly makacsul ragaszkodik hozzá. Leste a jövetelet. Az is megfordult a fejében, hogy alighanem bolondot cselekedett, mikor a Mihályé lett, János még jobban megbecsülte volna. Arra azonban még csak nem is gondolt, hogy hűtlen legyen az urához, vagy elváljon tőle... Nem vétett az neki semmit, megbüntetné Isten, ha ok nélkül megcsalná.

Ezt meg is mondta Jánosnak egy alkalommal. A legény provokálta rá:

- No, mán megszoktál, hát mikor gyüsz hozzám?
- Sose, - válaszolt a menyecske, - mert nem bántott az uram, hát hogy kössek bele?

Jánosnak tágra nyílt a szeme. Arra bíz ő nem is gondolt, hogy válni csakugyan nem lehet válási ok nélkül... Komoran bandukolt haza s aznap egész éjtszaka be nem húnyta szemét... Gondolkozott. Nem a lemondás gondolata foglalkoztatta (az ismeretlen fogalom volt előtte), válási okot keresett... Nem talált. Mihály még csak nem is verte az asszonyt, józan ember is volt, csapodár se volt: semmi oldalról nem lehetett hozzáférközni...

A János homlokán kicsapzott a hideg veríték. Konok akaratenergiája szembe került a viszonyok hatalmával s minden porcikája harcot vívott vele. De nem támadt csak egy kicsike mentő eszméje sem. Végkép ki volt merülve, midőn hajnal felé végre elnyomta az álom.

Ám mintha azalatt tovább dolgozott volna az agya: (talán az ördög ösztökélésére) mire fölébredt, egy kész ötlet termett meg benne. Ha nincs válási ok, csinálni kell.

Most már csak egy jó tervet kellett az ötletéhez kiszelnie... Azzal hamarosan elkészült János. Nem volt válogatós, képes lett volna az asszonyért gyilkolni is.

II.

János, mielőtt munkához látott volna, még meglátogatta egyszer Marist. Lelke nagy szükségét érezte a biztatásának... Éppen otthon volt az asszony ura is...

Mihálynak bizonyára feltűnt régi vetélytársa gyakori látogatása (a vénasszonyok már szinte suttoztak is róla a faluban), de magabízó és gavallér ember létére holmi alacsony gyanakodással nem akarta megalázni se magát, se az asszonyát. Az ilyeshez bizonyosság szükséges, az pedig nem volt, nem is lehetett... Tehát jó képpel fogadta vendégét. Kezelt vele...

- Adj' Isten! - köszöntött be János. - Én most azér gyüttem: nem-i köll valami, mert a városba megyek?
- A városba?... Akkor, - kérte Mihály rövid gondolkodás után, - vehetnél nekem egy fenőt.
- A kaszához?

- A kaszához.

- Möglesz...

Mihály bement a szobába pénzért. János a pitvarban magára maradt a menyecskeivel.

- Maris!

- Hej?

- Te Maris, - kérdezte halkán a legény, - örülnél-e nagyon, ha kitudódnék, hogy kumisz az urad?

A menyecskét meglepte e különös kérdés: belesápadt.

- Nem kumisz a', - tért ki gyáván az egyenes felelet elől, - mer a' becsületes ember.

Ennyi biztatás untilg elég volt Jánosnak.

- No, - sugta bele az asszony fülébe, - most mán ne félj: nemsokára az enyim leszel.

... A menyecske összerázkódott és hallgatott.

Mihály meghozta a pénzt. János hazament, befogott és elhajtott a város felé.

III.

Másnap reggel csuda esett Mihállyal...

Amint benyitott az istállóba, hogy megvakarja a lovakat, hát mit lát a két eleven szemé? Egy idegen ló volt a jászolhoz bekötve.

Mihály majd hogy le nem esett a lábáról... (Hogy az ördögbe került hozzá a ló? Talán csak nem a sátán maga varázsolta bele az istállójába?)... Megtapogatta az okos állat lapockáját. Azon se csodálkozott volna, ha menten szélyelmálik vala a keze érintésétől. Azonban nem lett annak semmi baja. A helyett két csendőr lépett az istállóba észrevétlenül, mintha csak a földből nőttek volna ki. És úgy látszott, biztosra jöttek, mert még csak egy piculányi kérdéssel se zaklatták meg a gazdát: szó nélkül kezére húzták a vasperecet... Vitték a városba...

Hiába érezte magát Mihály ártatlannak: majd kiégett a szemé. A büntetéstől nem félt, - (van Isten az égben!) - csak a szégyen bántotta... Hogy szurony között kellett végigvonulnia a falun... Mégis csak a sátán műve lehetett az ő megcsúfoltatása!...

... Az egész úton azon gondolkozott, mint fogja bizonyítani az ártatlanságát... Mert, vélte helyesen, alighanem azt hiszik róla, hogy lopta a lovat... Belesápadt abba a föltevésébe, hogy: hátha nem fognak neki a törvényen hinni?... Bár, jutott az eszébe, egész éjjel bent hált egy ágyban a feleségével: az bizonyítani fog mellette.

Erre elapadt kissé a Mihály aggodalma. Nyugodtan haladt a két csendőr között a város felé. Alig értek oda, szembe talákoztak Jánossal, aki nyilván hazatérőben volt.

A régi vetélytárs csudálkozó képet vágott a Mihály láttán: úgy tett, mint aki nem hisz a szemének.

- Te vagy-i, hé?

Mihály felelt volna, de a csendőrök nem engedték meg neki. Löktek rajta egyet...

- Enyim vagy mán Maris - mormogta János a foga között. - Csak oszt meg ne verjen bennünket az Isten!...

IV.

Mihályt, hiába kapálódzott, másfél évi fegyházra ítélte a törvényszék betöréses lopás miatt. Azon fordult meg a keserű sora, hogy Maris, a hitese felesége, nem igazolta az alibijét.

- Tom is én, hunn vót, - válaszolt ez a bírák kérdésére, - hásze furt aludtam.

Becsukatván pedig az ura, azonnal beadta ellene a válópert... Hogy ő egy rablóval egy percig sem él együtt.

A bírák hamarosan végeztek ezzel az üggyel is. Maris egy éven belül a János felesége lett... És igen boldogan élt vele teljes kilenc hónapig. Rájött, hogy csakugyan János az ő igazi párja. Persze nem ingyen jött rá. Lelkiismerete váltig mardosta, mert bár nem volt beleavatva a lódologba, megérezte, hogy új ura a bűnös benne; ő meg ilyenformán az ura cinkosa... Kilencedhónap végre meg is kérdezte Jánost, gyáván, halkán, de mégis:

- Úgy-i, kend lopta Mihálynak a lovat?

A férfi egy pillanatig sem tagadta. Biztos volt az asszonyában.

- Én... Hát osztán?

Maris, bár szép arca fájdalmasan összevonaglott a lelke kínjától, mégis így felelt:

- Jól tette kend...

A férfi széjjeltörölte homloka barázdáit.

- Csak oszt meg ne verjen bennünket az Isten.

V.

De biz az Isten verése el nem maradt...

Mihály kiszabadulván a börtönből, megátkozta hűtelen régi párját.

- Süssön bélyeget a sátán az ivadékodra is, amiért megszegted hitedet!...

... Az átok lelkére szállott a bűnös asszonynak: megfogant...

Kis leánya született Marisnak, ép eleven jószág, de bélyeg volt a homlokán: egy tűzvörös lófej...

Az asszony ijedtében lázba esett, meghalt a gyermekágyban.

Az apa is félt, irtózott a gyermeke homlokán vádaskodó anyajegyétől... Fölakasztotta magát a mestergerejére.

ISTENITÉLET.

-202-

I.

Bercsi Sándor berúgta az ajtót: úgy lépett be a szobába. Arca vörös volt, mint a karmazsin, dagadt a szeme; szüre megtépetten fityegett le válláról. Bár biztosan állott a lábán, első pillanatra meglátszott rajta, hogy ittas. Meghasított parádés szüre szerint alighanem verekedett is valahol...

A legény megtorpant az ajtónál, lerázta válláról a szűrt és sarokba vágta fokosát. Aztán leült a kemence mellé... Szűrét ott hagyta a földön.

Félhomály uralkodott a szobában; csak egy kis mécs pislogott az asztalon. A mécsnek minden fénye egy öreg ember arcára esett, de Sándor még azt sem látta meg... Se látott, se hallott. Azt hitte: egyedül van a szobában. Még arról sem vett tudomást, hogy fölkászkalódott egy öreg ember az asztal mellől és fölemelte földön heverő szűrét: megvizsgálta a hiányosságát és megcsóválta fejét...

-203-

- Sándor!

A részeg legény fölkapta fejét.

- Kend az?...

- Én... Csúffá tették a szűrödet.

- Hát osztán?!... Csak a szűröm.

A kevélyképű vén ember a pökhendi beszédre megszegte nyakát.

- Inkább a bőrödet hasították volna meg - jegyezte meg tompán, de a szégyenkezés és elfojtott harag is ott rezgett a hangjában.

A legény föl pattant a lócáról.

- Kend mondja azt nékem, a tulajdon apám?!

- Én mondom...

Apa és fiú farkasszemet néztek. A vén sasnak volt szívósabb a nézése, a fiú sütötte le a tekintetét. De nem megadásból: szégyenteljes dühében.

- A hét szentséges milliomát, - szitkozódott, - ilyet ne mondjon nekem senki fia!

Bercsi Mihály hátratántorodott. Akárcsak mellbe lökték volna. Alig hitt a fülének... A szűrt az asztalra terítette és mint aki valami irtó nehéz problémán töri a fejét, összeráncolta homlokát. Jó egy pár pillanatig tanácskozott magával, aztán fia elé lépett. Szorosan eléje.

A fiúnak vérbe borult a szeme. Immáron egészen vakká lett.

- Táguljon arrébb, - fenyegette meg a tulajdon szülő apját, - amíg jó dolga van!

-204-

De biz az éppen nem tágult. Hanem az indulata: az egyszeribe lelohadt. A vérbeoltott fajszeretet örök törvénye hatalmába vette szívét. Csak azt érezte, hogy fiát egy fajtalan bűn ösvényére ragadta részeg indulata s hogy neki őt ezen a kárhozatba veszejtő lejtőn okvetlenül meg kell állítania... Egyszeribe szelíd, részvétes lett a hangja: úgy beszélt, mint a betegeknek szokás.

- Hát hiszen, - mondotta csendeskén, - az én édes fiam vagy te nékem, Sándor, én meg a te édes szülőapád vagyok. Igaz-e?

A részeg legény elfordította fejét és makacsul hallgatott.

- Osztán, - folytatta az apa, - azt is tudom én, hogy van Isten az égben. Úgy-e, fiam, te is tudod?...

A szelíd szó hatott. De nem úgy ám, ahogy az öreg Bercsi elgondolta. Megbolygatta a fiú alvó lelkiismeretét s ahelyett, hogy megbánásra bírta volna, daccá csökkönyösítette meghibbant lelke sötét érzéseit...

... - Nincs Isten!

A rettenetes istenkáromlás végignyüzsgött a sűrű levegőjű sötét szoba valamennyi zugában, beleütődött a falakba... azok visszaverték... - Nincs Isten! - zúgta a mestergerenda, a kemence, az almárium. A tányérok a padkán összecsőrrontek, mintha valami láthatatlan erő csapott volna közéjük... Egy üvegkancsó az almárium tetejéről a földre esett és ezer darabra tört... -205-

Bercsi Mihály, mintha Isten haragjától akarná megóvni: önkénytelen heves mozdulattal az ő bűnös vére két vállához kapott.

Az (nyilván félreértette atyja szándékát) magasra emelte összeszorult öklét, majd mégis meggondolta magát: nem sujtott le a szülőjére, csak a mellét ragadta meg. Egyet lökött rajta.

A vén paraszt hanyatt esett... Mire feltápászzkodott, már nem volt Sándor a szobában.

II.

- Tekintetes főbíró úr, megkövetem alásan, tessék eligazítani az én soromat...

Bercsi Sándor sápadt volt, mint a halál: úgy állott a főszolgabíró előtt, földhöz szegezetten, nyugtalanul nézdelve.

A törvény embere ismerte Sándort, nem egyszer volt vele baja, de csak afféle virtuskodásért, ami nem vág a becsületbe, csupán a törvénybe ütközik bele...

- Helyes öcsém, halljuk hát, mi a bajod?

Sándor megfeszengett szűrőbe és állást változtatott. Összeszorult torkán alig fért ki a szó.

- Igen nagy az én sorom, tekintetes uram - motyogta és összedidergett, mint a lázbeteg. -206-

A főbíró szánalommal, vegyes érdeklődéssel nézte a megroggyant legény vergődését...

- Beszélj, fiam és ne hagyj ki semmit. Tudod, hogy a javadat akarom.

- Álgya meg az Isten!... Hát csak arra kérném a tekintetes jó uramat: kemény strófát mérjen a fejemre, mert nagy istentelenséget míveltem.

A főbíró egész ámulatba esett ezen a szokatlan bevezetésén.

- Nem vagy te beteg, Sándor?

- A' vagyok, - ismerte be a bűnös legény, - valami féreg igen rágja a lelkemet.

A legény körülnézett, mint az üldözött dúvad, majd elállotta az ajtót (talán hogy meg ne találja valaki lepni, míg ki nem ejti szörnyű vallomását), csak azután felelt:

- Megsujtottam az édesapámat... Részeg voltam...

- Tovább! - unszolta a főbíró sápadtan, egy szörnyű sejtelem hatása alatt.

- Nincs tovább.

- Nem történt apádnak semmi baja?

- Nem.

- Ennyi az egész?

- Ennyi...

A jólelkű főbíró fellélezett. Majd azt hitte: apagyilkosságot követett el a duhaj legény. -207-

- Hát biz a, - mondotta megkönnyebbülve, - nagy istentelenség volt tőled, de látom, hogy igen megbántad.

Sándor hallgatott; várta a további szót.

- Eredj haza, fiam, - folytatta a szolgabíró, - kövesd meg jó öregapádat és gyónj meg a papnak: egyebet nem tanácsolhatok neked.

Ám a legényt sehogy sem elégítette ki ez a tanács.

- Hát a törvény? - kérdezte.

- Mit akarsz a törvénytől?

- Igazságot!

- Istennél az igazság, fiam, én, ha nem történt az apádnak semmi baja, meg nem büntethetlek.

- Ez nem igazság! - vágta ki a legény dacosan. - A multkoriban hat napot ültem a Vaszily Ferus miatt, pedig ő kötözködött először belém, oszt most, mikor a tulajdon szülőapámat sujtom meg, aki pedig sose vétett nekem, - kieresztenek?!... Tessen megnézni a törvényt: hibázott a tekintetes úr.

A főbíró megrázogatta a fejét.

- Miért akarod okvetetlenül, hogy megbüntesselek?

- Mert, - válaszolt Sándor görnyedten, - addig nem gyógyulok meg... a féreg megesz.

-208-

III.

- Édesapám!...

Bercsi Mihály a tornácon ült és pipázgatott. Fia megszólítására félrekapta fejét.

- Édesapám, - ismételte Sándor, - a törvényen vótam.

A vén paraszt fölállott és elcsoszogott a pitvar felé. Nagy lehetett a bánata, hogy nem állotta a fia szavát.

Az azonban nem engedett: nyomon követte az öreget.

- Édesapám, a főbíró - verje meg az Isten a törvényt - nem akart megbüntetni, aszondta: nem lehet.

Erre már megállott az öreg. A szava is megjött.

- Nem büntetett meg?

- Nem.

Mihály elgondolkozott egy pillanatig.

- No, - mondta aztán, - majd megbüntet téged az Isten maga.

A fiú egy mélyet lélezett.

- Hisz' ép azt akarom én, édesapám: megérdemlem.

Csudálatos jószág az apai szív: Mihályt egyszeribe megvette megtért fia bűnbánata.

- Nojszen, - vigasztalta őt, - nem ippég muszáj, hogy megverjen... Csak gyónj meg, fiam, meglátod: megkegyelmez.

Ám a fiúnak csudálatosképen fájt ez a vigasztalás.

- Nem köll nékem kegyelem, - hebegte reszketegen, - inkább sorvadjon le a kezem.

De erre már valósággal megijedt az apa... Nagy beteg lehet az ő fia lelke, hogy a kegyelmet Istentől sem fogadja el.

- No csak, no - motyogta egyéb gondolat híján, - gyohónj meg fiam, attól majd meggyógyulsz...

- Nem gyógyulok meg, nem gyohonok meg!... Verjen meg az Isten: azt akarom...

-209-

IV.

... Sorvadta a Bercsi fiú, csak sorvadta... Aggodalmas édesapja elment az orvosért.

- Nem tudom, mi baja lehet, - mondta az és tudatlanságában meglóbálta hiábavaló nagy fejét, - szervezetében nincs semmi hiba.

- Nem tudnak az urak semmit, - mondotta a beteg, - a szívembe van a féreg...

- Akkor gyohónj meg mán - kérte az apja századszor is.

- Nem, nem, nem! Nem akarok meggyógyulni! Várom az Isten kezét.

Az orvos és a pap hovatovább arra a meggyőződésre jutott, hogy alighanem meghibult a Sándor esze: attul kéne gyógyítani.

Ám Mihály nem adott nekik hitelt. Különben is, inkább látta volna fiát kiterítve, mintsem a bolondok között.

... Hát bizony a halál meg is környékezte Sándort ugyancsak. Idővel úgy megroggyant acélínú teste, hogy már járni se tudott. Ágyba dőlt. Meghalni. Már el is búcsúzott az édesapjától. Csak még az utolsó kenetet kívánta...

-210-

Eljött a pap. Kezében a feszület...

Sándor mohón ragadta meg Ura Krisztusa vaskeresztre feszített érc-testét és zokogva csókolgatta a lábát... Ezenközben valahogy megsértette a kezét... A rozsdás rozoga feszületből kiállott egy szögecske: mohó áhitatában abba kapott bele a beteg... Egy vércsepp szivárgott ki mutatójja hegyéből. Csak egy pici vércsepp. Az is hozzátapadt a feszülethez, aztán nem látszott többet: elveszett a rozsdá között.

V.

Másnap megdagadt a Sándor ujjá. Az, amelyet megsértett a feszületben. Majd sárgulni kezdett a kezefeje is; estére már kék volt az egész karja.

Az öreg Bercsi csak akkor vette észre a bajt. Mert a fia nem árulta el... Minek is arra a rövid időre? Kár minden zokszóért, kár az orvosságért.

Ám más véleményen volt az apa. Szaladt az orvosért.

Az szempillantás alatt konstataálta a bajt: - vérmérgezés...

A vén paraszt összetette kezét.

- Honnan? Hogyan?! Mitől?!

Azt azonban már a doktor sem tudta megmondani. Csak annyit mondott, hogy azonmód be kell vinni Sándort a városi kórházba és le kell vágni a kezét, különben vége holnapig.

- Irgalmazz Isten!...

Bercsi Mihály még habozott egy ideig. A testcsonkítástól való veleszületett irtózata leszerelte idegeit... Fiára nézett. Szinte biztosra vette, hogy az is tiltakozni fog karjavétele ellen.

Csalódott.

Sándor felült ágyában; szeme elkezdett lángolni, majd könnybe borult. Aztán az égre emelte a Hit fényében úszó homlokát...

- Én szentséges Istenem, Teremtőm, áldott légyen a te szent neved, amiért megbüntettél: elvetted az édesapámat sujtó szentségtelen kezemet... Ámen!

*

A kórházban még aznap levették Sándor kezét. Két hét múlva olyan egészséges volt a csonka fiú, mint a makk. Rejtélyes ős paraszt lelkének megbillent egyensúlyát helyreállította az ő Istene. Megirgalmazott neki: kedve szerint való igazságos büntetés árán kitörölte az utolsó ítélet könyvéből az ő nagy bűnét.

KÉT NEMES EMBER.

I.

Tikkasztó nyári éjtszaka volt. Lengyel András egy ideig hánykolódott az ágyában, de hogy semmiféle helyzetben sem találta el az utat Álomszországba, kapta magát, kifeküdt a tornácra, a kemény pitvarküszöbre hajtván még keményebb fejét. A szabad ég alatt sem volt alacsonyabb a hőmérséklet, mint a szobában, csak több volt a levegő. Aztán aldatnak, ha mereven néz rájuk az ember, az égen reszkető csillagok is.

Lengyel Andrásnak sikerült nagysokára elszenderednie a kemény földön, de nem volt az becsületes alvás: inkább csak afféle bódultság. Szeme csukva volt, azzal nem látott, talán az orrának sem vette hasznát, de egyéb érzékei rendesen teljesítették a szolgálatot. Hallotta a denevér surrogását, a földi béka cuppogó ugrándozását, de különösen a tapintó érzéke volt eleven, váltig sajnálgatta a gazda csontjait a kemény fekhelytől.

Ilyen körülmények között nem igen szokott rendes ember álmodni, de András gazdát meglátogatták az álomlátások néha egész éber állapotában is. Igen játékos feje volt az öregnek, csak öt percig kellett egy helyben ülnie, legott nekirugaszkodott a fantáziája s meg sem állott a poklok fenekéig, vagy a szivárványos egekig.

A kemény küszöbön mindenekeelőtt azt álmodta András, hogy elkezdett a feje dagadni, apránként akkorává gyarapodott, mint egy léghajó; de nem szállott a levegőbe, ellenben szétpukkant, mint az ökörhólyag, amit a falhoz vernek.

A pukkanástól persze fölriadt András, de miután meggyőződött róla, hogy csak álmodott, folytatta az ébrenalvást. Nemsokára valami zörrenést hallott. Agyvelejének egy gondolatfoslánya a ládafia fölé röpült, ahol is száz darab körmöci arany volt az élére verve... Talán csak nem a pénzt lopják? Nem. A gondolatfoslány visszaröpült a gazda fejébe: tolvaj csak az ő testén át juthatott a házba (a pitvarajtón, amit elfeküdt), nem embertől származhatott a zörrenés, alighanem a macska egerészik valahol.

Ezért nem volt érdemes fölébrednie. Szerette volna az aranyokat teljesen elfelejteni, de csak félig sikerült a dolog. Lelkének azt a felét, ami aludt, nem hagyta békén az éber felében megfogant gondolat. Az aranyak összecsörrentek, megelevenedtek a szakajtóban, ami a ládafiában volt elrejtve s mintha eszük lett volna, kikívánczoltak sötét börtönükből, nekirugaszkodtak, föl pattantották a láda fedelét s elkezdtek gurulni, meg sem állottak a szomszéd udvarházig, ahol is tekintetes Pókay Péter uram volt az úr, aki persze nem lökte ki fényes vendégeit, hanem zsebrevágta őket mindközönségesen.

-214-

A dolog kissé bosszantotta András, de még erre sem ébredt fel. Annyi eszmélet, amennyit groteszk álma meghagyott neki, teljesen elegendő volt agyvelejének ahhoz, hogy megkülönböztesse a lehetlentől a lehető. Az aranyak nem szoktak maguktól gurigázni, azok nem élőlények. Attul nyugodtan alhatnak, ha tudna.

De nem lehetett. Ismét beleütődött az András fülébe valami nesz. Olyan nesz pedig, amit a legjobb akarattal sem lehetett a macskára ráfogni, mert a macska nem jár cipőben. Holott ő alighanem cipőnyikorgást hallott. Meg sóhajtozást, meg cuppogást. Ahhoz sem ért a macska. Tehát idegen emberi lénynek kell a házában tartózkodnia (mert a leánya csizmát visel, a szolgálója meg a mezítlábos divatot követi)... Vajjon ki lehet? Mit keres nála? Hogy jutott be a zárt kapun át?...

Most már fölrántotta András a szemét. Úgy se hagyta volna békén a gerincén végigfutó hideg. Azért nem moccan. Nem árulta el, hogy ébren van. Úgy könnyebben megcsípheti az éjjeli vendéget. Annak ugyanis vagy az ajtón kell távoznia, amelynek a küszöbén feküdt, vagy az ablakon. Ha keresztül akar rajta lépni, megfogja a lábát, de az ablakon át sem szökhet meg észrevétlenül, miután házának mindegyik ablaka a tornácra néz.

-215-

Várt András. Várt, gondolkozott és fülelt. Cipőnyikorgást nem hallott többé, de annál szaporább lett a sóhajtozás, suttogás.

A gazda minden vére arcába szökött. Mi történik az ő becsületes, tiszta özvegyi házában, az alatt a fedél alatt, amely az ő istenfélésben nevelt szűz leánya mirtuszkoszorúra váró fejére oltalmazóan borul?! Ki meri az ő hajlékát megszenteltetni?!

Pillanatig sem gyanakodott a leányára... Csak a szolgálója lehet a bűnös. De az is elég volt Andrásnak, hogy elképedjen. Hiszen csupa gyermek volt a Kovácsék Eszterje, fejletlen, tizenöt éves csitri, még nevetett az anyján, midőn az szinte rimánkodva kérte, hogy óvja a legénytől, vigyázzon reá. Lám, tudta az anyja, mit beszél. Szeretőt tart magának a pondró.

Most már nem okoskodott András. Igazságot kell tennie. Azonmód meg kell a házat a salaktól tisztítani. Még az éjjel kiüzi belőle a romlott leányt. Óvatosan föltápaszkodott. Nesztelenül, hogy fel ne ébressze a leányát... Zajtalan lesz az elégtétele is. Szó nélkül ajtót mutat a szemtelen párnak. Az ő tiszta Juliskájának sejtene sem szabad, hogy miféle istentelenség történt a házban... Nyitvahagyott szobájába osont. Gyertyát gyújtott. Két szoba volt a házában és egy kamra. Mindhárom helyiség a pitvarba nyílt. Kovács Eszternek a kamra volt a hálóhelye. András gazda egyenesen oda lopózkodott. Fülét az ajtóra tapasztotta. Hallgatózott... Most már nem hallott semmi gyanusat... Hogy lehet az? Megcsalta volna a füle? Vagy neszt vettek a bűnösök s meglapultak félelmükben?... Mi az igaz most már? S hogy győződjék meg róla?

-216-

András föltátotta az izgalomtól szikkadt száját s tanácstalanul bámult bele a levegőbe. Várt. Várt, nem akart elhirtelenkedni semmit. Mert hiszen a füle nem csalta meg: arra, miután jobban meggondolta, hitet mert volna tenni. Viszont az sem bizonyos, hogy legényt talál a kamrában... De akkor - Teremtő Isten! - kitől származhatott, honnan csapódott a fülébe az a vágykergető buja sóhajtozás... Várt András, várt. Lába gyökeret vert; arca megmerevedett, álla lefittyent. Ott belül a szíve igen dobogott. Szeretett volna imádkozni, de nem tudott. Hallgatózott a szájával is; a bőre égett; talán hallani akart a pórusaival is.

-217-

András félóráig állott így, mint a kőszobor. Nem akart odébb menni egy ajtóval. Nem mert. Érezte, hogy világéletében sem fogja magának megbocsátani, ha az ő édes, szeplőtlen gyermekét meglesi, meggyanusítja csak gondolatban is. Azonban még sem állhat egy helyben reggelig. El kell magát valamire határoznia...

Kivánszorgott a pitvarajtóba, s miután letette a gyertyát, maga is leereszkedett a küszöbre... Kezébe temette arcát... Letargiájából egy tisztán hallható hang rettentette fel. Most már nem kételkedhetett meggyötört, fölcsigázott érzékeiben: egész tisztán hallhatta az éjjeli csendben, honnan jött a hang, nemcsak, de egész bizonyossággal fölismerte benne leánya hangját.

András föl pattant ültő helyéből. Kapta a gyertyát s bevilágított a pitvar egyik sarkába. Ott voltak a szerszámjai. A fejszéje. Fölkapta. Leánya ajtajához rohant. Megrántotta a fakilincset. Nem nyílt az ajtó, zárva volt... Zuhant a fejsze, reccsent az ajtó s két darabban a szobába zuhant.

- Aki moccan, halál fia!

Nem moccan senki se; a szobában talált két élőlény közül az egyik nem is lett volna rá képes, mert azonmód elvesztette eszméletét. Juliska, a szép gazdaleány, akinek fehér homloka mirtuszkoszorúra várt. A másik?

-218-

A másik bátor volt, mint a vas. Az is volt a fajtája. Úr. Gonosz néha, de mindig kevély, magyar. A Pókay-gyerek, a szomszéd tekintetes úr fia állott szemben a meggyalázott apával.

- Végezzen, gazduram, ha az a szándéka, én nem fogok kegyelemért könyörögni.

Lengyel András kezéből kiesett a fejsze. Nem szólt semmit, csak leejtette fejét, majd megmarkolta, hogy utána ne zuhanjon az egész testével, s telezokogta kerges két tenyerét.

Az úrfi megszánta.

- Nagy bűnös vagyok, gazduram, beösmerem, de majd jóvá tesszük a hibát.

Élesztgetni akarta az elcsábított leányt, aki mint egy darab fa, élettelenül terült el a szoba közepén. De az apa nem engedte, némán ajtót mutatott neki.

II.

- Szabad!

András gazda benyitott a kastély-ebédlőbe s megállott az ajtóban.

- Kedves egészségére válják! - köszöntötte a földesurat, aki éppen reggelizett.

- Köszönöm. Mi jót hozott?

- Semmit sem hoztam; az egyszer kérni jöttem, - könyörögni.

Az utolsó megalázó szót kínosan nyögte ki a kevély paraszt, akinek az volt a legfőbb büszkesége, hogy világéletében soha sem szorult rá senki kegyelmére. Torka rekedt volt, lélekezete sípolt.

Pókay nyugodtan megrágta a pirítóst, amit éppen a szájába vett, aztán fölállott s zsebrevágta kezét. Egy ideig hideg szemmel mustrálta szűrös vendégét, de hamarosan belebukott a felsőbbes úri tempóba. Kezeit egymásután kiszedte a nadrágjából. Az öreg paraszt reszkető orozslánfeje s vérbenforgó szeme belecibált idegeibe.

- Isten hozta, András gazda, foglaljon helyet.

- Nem.

- Miért nem?

- Előbb egy kis sorunk lesz egymással.

- Hm...

Az elszánt, szinte fenyegető magatartás nem volt inyére a földesúrnak. Újra fölült a nagy lóra.

- Mi baja velem? Gyorsan ki vele, mert nincs időm a kend számára.

- Lesz. Annyi lesz, amennyi kell.

A hatalmas paraszt nagyot rándított a vállán; egyszeribe megtelt vele a szoba. Forró lehellete a földesúr arcába csapódott. Lärmázott, fenyegetett még a szüre is. Pókay megdőbönt.

- Mi lelte kendet? Azt mondta, könyörögni jön.

András gazda észbekapott.

- Igenis, tekintetes érdemes uram, könyörögni jöttem, mert nagyot fordult a világ. Most már nem szeghetem meg többé a fejemet, arra sem vagyok érdemes, hogy rám süssön a nap.

- De miért?... Miért?...

- Meggyalázták a házamat... Megfujtották a becsületemet. Elvették tülem az eget.

András gazda hangja fuldoklott, hörgött, kín volt hallani.

- Ki bántotta? - kérdezte a földesúr, most már inkább a szájalom, mint az úri góg hangján.

- Az úr - úrfi.

- A fiam? Kendet?

A vén paraszt hátrakapta kemény csikasz fejét.

- Nem éppen engem. Egy kölyök bennem nem tehet kárt... A leányomat piszkolta be a kölyök.

- Válogassa meg a kifejezéseit!...

- Kölyök! Hitvány kölyök!

A fékevesztett őserő dübörgésétől torkába szakadt a földesúrnak minden további tiltakozása. Egy ideig farkasszemet nézett egymással úr és paraszt, aztán nehézkesen, vontatottan megszólalt az úr:

- Megértem a kend fölháborodását s biztosíthatom, hogy fiam meg fogja kapni méltó büntetését.

A nagy paraszt lehiggadt valamennyire.

- Köszönöm a tekintetes úrnak, hogy szóval igazságot ad nekem.

- Tettel is, András, tettel is - fogadta őszinte hangon Pókay.
- Akkor jó, - mondta a megbántott apa, - csak meg tudjunk egyezni.
- Megegyezünk, András. Mi a kívánsága?
- Csak egy kívánságom lehet.
- Mi?
- Az, ami magától értetődik.
- De mi?!
- Az úrfi el fogja venni a leányomat hites feleségül.

A földesúr lenyüggözött úri gőgje egyszeribe fölszabadult.

- Megbolondult?

Az öreg parasztot ellenben nem hagyta többé cserben nehezen magára erőszakolt turáni nyugodalma.

- Nem bolondultam meg - jelentette ki szinte szerényen. - Én csak a jussomat keresem, házam becsületét. Nem is huzakodok tovább a tekintetes úrral, - folytatta, - gondolják meg jól a dolgot. Ha jövő vasárnap isteni tiszteleten nem hallom a pap szájából az úrfi és a leányom nevét, estére nem él az úrfi, Isten engem úgy segítjen!

Mondta és kiment a szobából.

-222-

III.

Az öreg Lengyel András szavának nagy volt a hitele. Oly megrendítően nagy, hogy Pókay kénytelenítve érezte magát az András fenyegetése nyugében beleegyezni fiának a parasztleánnyal kötendő házasságába. Az esküvő megtörtént.

A szent aktussal teljesen beérte Lengyel András, szó szemrehányást sem tett vejének, mikor az atyja parancsára még a templomajtóban elvált fiatal feleségétől.

- Megértem, - mondta a fiatalembernek alázatosan, - fecske nem párosulhatik verébbel egy egész életre, odaadom az úri családnak, aki születni fog: az unokámat is...

Az unoka megszületett. András, ígéretéhez híven, meg is kínálta vele Pókayékat, de azok a paraszt fölmenők nagy öröme, nem fogadták el a gyermeket.

Szépen gyarapodott a Jóska fiú. Eljövén az ideje, nagyapja beiratta a gimnáziumba, tudta, mivel tartozik úri vérbeli unokájának. A költség nem esett terhére! Gazdag ember volt s minden évvel nőtt a vagyona.

A Pókayéké ellenben minden évvel csökkent. Elannyira, hogy egyszer csak végkép elfogyott. Kitűzték rá a licitációt.

-223-

Lengyel András egy hétig egyebet sem csinált, mint a pénzét számolgatta. Kisütötte, hogy megveheti az úri birtokot minden veszedelem nélkül, ami adósság lesz rajta, majd letörleszti lassacskán.

András megvette a Pókay-féle nemesi birtokot és az unokája nevére iratta.

A súlyos csapástól hirtelen elaggott roskatag Pókaynak szívére szállott a vén paraszt nagylelkűsége. Tizenkét évig nem szólt hozzá, most meglátogatta.

- Köszönöm, András, igaz ember kigyelmed.

Lengyel Andrásnak megcsurrant a szeme.

- Visszaadom a birtokot az úri családnak, - mondta szinte szégyenlősen, - én majd csak az ispánjuk leszek...

Az öreg Pókay nem fogadta el a nagylelkű ajándékot, ahelyett a menyét kérte el a fia számára.

- Nemes ember vagy te, András... Most látom csak, hogy nem mindig a kutyaőr teszi.

HERMÁNY.

-224-

I.

Iharos községe Biharországot gazdagítja. Annak is azt a vidékét, ahol a közmondás szerint nem él meg pápista ember, mondják, a vize miatt, amit állítólag csak kálomista gyomor tud megemészteni.

Lehet, hogy ez bolondság, de az már való igaz, hogy Iharos emberemlékezet óta egyetlen

római katolikus polgárt sem tud fölmutatni. Aki nem kálvinista Iharoson, az csak zsidó lehet.

Ám a zsidó sem olyan itt, mint másutt. Rég eltanulta a többség minden virtusát: versenyt iszik, káromkodik és verekszik a többi legénnyel. Egyszóval a századok folyamán végkép leszokott eredendő faji tempóiról. Már még a horgos orra sincs meg. A lába is egyenessé fejlődött, Isten tudja, milyen csuda révén. Bár erről a csudáról lehetne okos szót ejteni. Arról azonban, hogy németül tudna az iharosi zsidók közül csak egy is: szó sem lehet. Negyvenen vannak, de a negyvenben összevéve sem akad húsz-harminc német szónál több idegen tudomány.

-225-

Tehát, mint látszik, nem éppen nagy Iharoson a nyugateurópai civilizáció. De azért csak adjon Isten a magyarnak sok ilyen falut. Attól ugyan semmiféle kára nem kerekedik. Mert ami a finom erkölcsökből hiányzik belőle: azt egyéb értékekben bőven kipótolja Iharos.

Példánakokáért nemcsak a zsidó polgártárs szaporodik itten hatával-tízével. A kálomista, mondhatni, még nálánál is jobban győzi a szaporodást. Sorvadó Jánosné tizenhét évesen eleven gyermeket nevelt föl, áldja meg az Isten, míg Dájcs Abiné (aki a zsidó rikordot tartja) csupán csak tizenötöt vitte fel.

Ilyenformán bőségben élnek az iharosiak, bőségben és példás egyetértésben. Annyira egyetértésben, hogy mint említve volt, a zsidó legények is részt vehetnek a verekezésben, senki sem vonja kétségbe párbajképességüket. Ez pedig faluhelyen ritka demokratikus állapot.

Igaz, hogy tökéletes egyenjogúságukat nem ingyen kapták a zsidók. Ki kellett azt előbb vívniuk. Vezérük egy bizonyos Hermány (Hermann) Ábris nevezetű lakatos volt, aki vére hullatásával szerzett tiszteletet fájának, olyformán, hogy tíz éven át egy csatából sem hiányzott, fejét hét helyen lékelték meg és három oldalbordáját szedték ki a felcserek a gyomrából, ahova is fokossal beütötték ellenfelei. És ami fő, Hermány mindezért nem maradt adósa a legényeknek: pontosan, kamatostól fizette nekik vissza a kapottakat.

-226-

Volt is akkora becsülete Iharoson, hogy jutott belőle bőven az atyafiaknak is. És miután megvolt a becsület, kiki igyekezett azt a Hermány példájára kiérdemelni. Ilyeténképpen az idők folyamán egy egész derék harcias zsidónemzedék kerekedett Iharoson.

Már pedig tudnivaló, hogy semmi sem alkalmasabb az osztálykülönbségek megszüntetésére, mint az ököl. Mert miért legyen Duhaj Marci különb ember, mint például Stark Kóbi, amikor ez a Kóbi inni is jobban tud, káromkodni is cifrábban káromkodik és a bicskát is jobban tudja, mint ama Marci? Kár lenne minden okoskodásért, az a különb ember, aki bírja a másikat.

Hát miután Hermány mindenkit lebírt a faluban: természetes, hogy ő volt Iharoson a legtiszteltebb alak.

Megérdemelte különben is. Mert oly naivan rajongó lokalpatriotizmus és halálmegevető ambíció, mint benne, kevés emberbe szorult a földtekén.

Ha tűz ütött ki a faluban: ő volt első a placcon. Az ő tiszte volt az életmentés, azt a világot sem engedte volna át másnak. De beugrott ő az égő gerendák közé egy zsák lisztért is, nemcsak emberért. Olyan csudálatos könnyelműséggel bánt az életével, mintha halhatatlannak érezte volna magát. A nép hovatovább szentül hitte, hogy tűzmentes a bőre, nem fogja a láng.

-227-

Pedig csak a lelkét nem fogta a tűzvész; bőrét bizony úgy összepörkölte sokszor, hogy hetekig feküdt bele. Arca is csupa forradás, szakállá meg úgy leégett egyszer, hogy soha többé nem nőtt meg újra.

De azért sohasem panaszkodott. Sem nem hivalkodott. Oly megható szeretet élt szívében szülőfaluja minden egyes embere iránt, mintha apja lett volna valamennyinek. A gyermekeéért hozott áldozatokat pedig egy apa sem rója fel.

És mindez érdemeiért nem kért Hermány, sokáig nem is kapott méltó elismerést az ő földieitől. Egyszer azonban megtették őt a falu bírójának.

Nem ment símán a dolog, de azért megment. Úgy kezdődött, hogy Tóbiás Gergely bíróválasztás napja közeledtén kijelentette a harangláb alatt politizáló népek előtt, hogy:

- Hermány a legkülönb közöttünk, hát mér ne legyen ű a bíró?
- Mer zsidó - világosította fel Szür Gábor, a falu első gazdája.
- Zsidó ám, - ismerte be Gergely, - de nem látszik meg rajta.

- A nem, de tuggyák.

- Hát tagaggyuk le.

- Le ám, - okvetetlenkedett Szür Gábor, - hanem akkor elsőbben tagadja le ű: körösztlökdjék ki.

-228-

- Akkor megválasztik kendtek? - puhatolódzott Tóbiás, körülhordozva tekintetét a gyülekezeten.

Bólintottak.

- Mög...

Gergely ment egyenesen Hermányhoz.

- Köröztölködjék ki, az árgyelussát, - javasolta neki, - mer bírónak akarjuk.

A szerény zsidó álmodni sem mert erről a nagy megtiszteltetésről. Belesápadt... Ő bíró... Iharos bírój! Kétezer kálomista magyar feje!... És ők maguk teszik meg őt első emberüknek!... Holott annyi közöttük a tisztos gazdag ember, akinek ő a nyomába se léphet... Hogy lehet az?... Csak úgy lehet, hogy szeretik és becsülik őt ezek a tisztos emberek. Mily boldogság, mily gyönyör!... Hát nem ingyen adta értük a vérét, nem hiába küzdött a javukért, - óh Adonáj!...

Ez a fölkiáltás kiábrándította némileg naiv, meleg lelkét... Hiszen a nagy kitüntetésért Istenét kívánják tőle cserébe. Istenét a faluért!... Mitévő legyen? Melyik neki a kedvesebb?...

Nem tudott rá válaszolni se magának, se Gergelynek. Reszketett és bámult fel az égre.

Gergely nógatta.

- Nohát, no, mi lesz?

- Majd holnap - hebegte Hermány.

- Hát csak gondúja mög...

-229-

II.

Hermány egész éjjel nem húnnya le szemét. Le se feküdt. Mint az örök zsidó, járt-kelt a házban. Gyötörte agyát és imádkozott. Verte mellét és jajgatott. Kegyelemért könyörgött az ő Istenéhez és leendő Urának, a szeretet Istenének irgalmába ajánlta magát...

... Elhatározta, hogy kikeresztelkedik. Úgy akarja az ő szeretett faluja, hát megteszi a kedvéért... Nem is a kedvéért. Hiszen nem ingyen teszi. Bíró lesz. Megfizetnek érte...

Megfizetnek érte!? - Ez a szó, ami máskor a profán élet üzemei között oly hangzatosan csendült a fülébe, most, hogy Istenével kapcsolatosan tolult ajkára: megrémíté, megborzongatá... Nem! Nem adja el magát, hitét, Istenét. Hiába lenne akkor Iharos bírój: nyomorult féreg lenne, - idővel, mint Sámson a hajával együtt, hitével együtt őt is elhagyná a nagy ereje, a becsülete... És akkor mi haszna lenne belőle Iharosnak?...

... Hajnalodott. Tóbiás Gergely megjelent a küszöbön. Mögötte a pártja: vagy tizenkét hosszúbundás, komoly, méltóságos paraszt.

- Elgyüttünk megkérdezni, - kezdi szavalni Gergely, - hogy mit vall kend elsőbnek: a régi országát, vagy a mait?... Ha - folytatta - Isten kegyelméből megtérült a szíve, megtisztöljük mink is: mögtesszük a falu első emberének, mer tisztöljük kendet mindközönségesen...

Hermány lehúnnya szemét. Megszédült. A Tóbiás szava szívébe fúródott és egész valóját megreszketteté. De nem vett rajta végkép erőt a kísértés: hitét nem döntötte meg... És Jehova kegyelmes volt vele a hűségéért, olyan ígét adott ajkára, amit legott megértettek a szeretet Istenének hívei is.

- Ha én elhagynám az én hitemet, - mondta reszketeg páthosszal, - bizony mondom, nem lennék méltó a kendtek bizalmára és szeretetére, mert az az ember, aki elárulja Istenét, elárulja a hazáját is.

Az atyafiak összenéztek. Egy vén csont elköhintette magát.

- Szent való igaz, - mondta aztán, - jól számít.

- Hásze, - tódítja egy másik, tarkóját babrálván, - mögmegy tán így is.

Egy harmadik mégis sokallotta ezt a hirtelen engedékenységet.

- Akkor - alkudozott ez - mán legalább a nevit cserélje magyarra.

- Legyen János a neve - javasolja Tóbiás.

- Árpád akarok lenni! - jelentette ki Hermány fuldokolva az örömtől. - Iharosi Árpád leszek.

- Jó lösz, - zúgták az atyafiak, - akkor elengedjük az Istenit...

... Így lön Hermány Iharosi Árpád és bíró.

Nem bánták meg az iharosiak, sőt igen büszkék Árpádra. Azt mondják rá, ha szemükre hányják a zsidó mivoltát:

- Igaz, hogy zsidó, de nem igen ért hozzá, a bíróságot sokkal jobban csinálja.

-230-

-231-

BOLOND ISTÓK.

I.

-232-

Egy szegény debreceni guba-csapó legény bukkant rá valahol a Hortobágyon. Vakondtúráson pihent a feje s egy óriási töklevel volt a baldachinja. Ilyen bölcsője volt. Tücskök ciripeltek körülötte, pacsirták énekeltek fölötte, a pipacs és szarkaláb táplálták illatukkal. Csecsemő korában gyönyörű sora volt. Talán olyan lett volna a léte folytatása is, - fehér angyalszárnyakon egyenesen a mennyekbe szállott volna, - ha az áruló szél meg nem lebbenti vala a tökleveget, amely eltakarta az emberi szem elől.

Meglebbentette; elárulta bölcsőjét. S az emberiség nevében ölbe szedte, szalonnás tarisznyájába fektette az éppen arra vándorló szegény debreceni guba-csapó legény.

A tarisznyában illedelmesen viselte magát a csecsemő. Egyet se mukkant egész Debrecenig.

-233-

Oda vitte ugyanis Turi Esvány, a vándorlegény. Csak akad jótét asszonyi lélek, aki e kis istenadtnak legalább jártányi koráig gondját viseli.

Bejárta a legény az egész híros várost, legalább tíz emlető asszonnal alkudozott, de a talált porontyot egyik sem vállalta az emlőjére; mindegyik azt mondta:

- A magam pulyáját nem csalom meg egy idegenért.

Már-már elvesztette minden reményét a jószívű guba-csapó, midőn a Gondviselés eleibe igazította a debreceni csizmadiák híres atyamesterét, Bajcsi uramat.

Ott állott az öreg a portája kapujában, a szeme úgy járt, mint a vasvilla, boros is volt, mérges is volt: nagy méltánytalanság esett vele. Tízévi meddő házasság után végre rászállott a gólya az ő házára is, de, a Herkópáterit, nem *gyereket* hozott neki, csak leányt. Elkeseredésében mi telhetett tőle, öntögette magába a búfelejtőt s mindenkinek elkáromkodta a keservét, aki csak eleibe tévedt, Esváynak is.

A legény a tarisznyájára csapott.

- Ha csak az a baj, nemzetes uram, az még nem baj. Adok én kegyelmednek olyan gyereket, hogy kettőnek is beillenék.

Nagyot nézett a mérges atyamester.

- Hun az a gyerekek?

-234-

- Itt a tarisznyában.

- Rakd ki.

Esvány kirakta. Majsztruram megtapogatta.

- Mennyiért adod? - kérdezte elégedetten bólogatva.

- Ingyenért, - mondá Esvány, - csak azt kötöm ki, hogy én legyek a körösztapja, a nevit is én adjam neki.

- Lőhet - egyezett bele s tenyerébe csapott a guba-csapó legénynek a debreceni csizmadiák kevély atyamestere...

Majszterné asszonyom ura parancsára helyt adott ölben kicsiny leánykája mellett Istóknak is. Fiúcska, leányka egy-két emlőből szítták az anyatejet. Közös bölcsőben pihentek, egymásba borulva aludtak el, együtt sírtak, együtt nevettek. A sors hej be korán vetette meg az ő nászágyukat.

II.

Istók alkalmazatos, helyes gyerekeknek indult. Bohókás, fejes volt; igen lehetett rajta nevetni. Tíz hónapos korában már a maga lábán járt, holott ölben hordoztathatta volna magát. Ha megmérgeződött, nem sírt, hogy kibékítsék, mint a többi korabeli gyerek, hanem rúgott. Inkább eltúrta a verést, mint a babusgatást. A bolti festett játék nem kellett neki, csak amit maga eszelt ki és munkált meg a saját feje után. Megvetette az egyhangú fűzfasipot (amin akárki fia is tud sípolni), ő rózsalevelet tett a nyelvére s fülemülehangokat csalt ki rajta. Nem szállott vesszőparipára, amiről le se lehet esni, ha lovagolni akart, a palánkra mászott; vagy a ház tetejét, a kéményt nyergelte meg.

-235-

Bolondos volt no, komolyan vette a játékot is.

Majszterné asszonyom szörnyű aggodalmakat állott ki miatta, majsztruram azonban csak nevetett fogadott fia bolondságain.

- Majd megjön az esze az iskolában, - vigasztalta asszonyát, - egy ilyen tátos gyereket nem kell féltetni.

De csak nem jött meg az Istók esze az iskolában sem.

Mindent megfordítva csinált és mindent megvetett, ami földi jó. Pizskált a töltött káposztában, a veres almát, amit tejtěstvérkéjétől, a kis Juliskától kapott, megosztotta kamarástársaival, az iskolai öltözködési törvények ellenére hetyke túri süveget viselt gombakalap helyett s árvalányhaját, sárga rúzsát, vagy fácántalut tűzött a süvegébe. A nadrágja ellenben többnyire lyukas volt, mert a nagyerdőn temérdek szarkamadár fészkelt a fatetőkön s igen szerette gyűjteni

a szarkatozásokat.

A tudományt befogadta Istók, mert hozzáragadt, mint ökörnyal a lajbici posztóhoz, de a diszciplinát már nem vette be a természete. Szaporán gyakorolta a virtust, de nem a rómain, hanem a szittyát. Még *dárdás* korában megmászta a kollégium tornyát, átúsztta a Hortobágyot decemberben, de nemtelen pusztítást vitt véghez a puritán kálomista erkölcsökben is. Ontotta a rigmust mint a záporosó, képet pingált és faragott, sőt táncolni sem röstellett sutyiban. A tiszteletes kollégium fegyelmi szabályzata szerint ezek voltak a legfőbb diákbűnök.

-236-

De a másodrendű vétségektől sem tartózkodott vala Istók. Nem feküdt le este nyolc óraker, kifigurázta a vaskalapot és a tógát, éjjelenként bekalandozta a híros várost, virágot hordozott a szép leányok ablakába, a professzor urakéiba ellenben pamfléteket röpített.

Éjjeli madár volt. Imádta a holdat, nappal ritkán lehetett látni. Megbujt valami magányos zúgban és ábrándozott. Szítta magába tilos könyvekből a titkos tudományokat. Kutatta a sejtelmek világát, méregette a megmérhetetlen távolságokat, alászállott a feneketlen mélységekre s fel az irdatlan magasságba, kereste a célját, létének okát, de soká, soká, nem találta meg.

Professzorai nem szerették, mert megtanulta, de kinevette a pozitív tudományt. S bár sohasem csípték rajta a verscsináláson, képfestésen és faragáson, tudták, hogy eme, diákoknak tilos ördögi művek, csak az ő fejéből pattanhattak ki. Silányi professzorra ő költötte a híres *Dungó* gúnyverset, Tormási professzort Midás fülekkel ő mintázta meg. Sedes elé citálták nem egyszer, de nem bizonyíthattak rá semmit, - a kollégium közszelleme nem nevelt *kalumniátort*, Istók meg nem vallott: valahányszor mindannyiszor ép bőrrrel menekült ki a professzor urak markából. Pedig hej, de szerették volna talpára kötni az útilaput. Nemcsak professzor uraimék, de valamennyi tisztes civis, akinek eladó leánya, vagy szép menyecskeje volt. Az vala ugyanis az Istók híre, hogy ördögi hatalommal uralkodik a női szíveken. Pedig ugyan nem tett bennük semmi kárt, virággal, dallal hódított. Az asszony csókja nem kellett neki, csak a lelkével akart ölelkezni. Bolond volt, ideálista volt.

-237-

Majszter uram volt az egyedüli ember a híres városban, aki megértette Istókot.

- Nem bolond ez, - mondogatta, - hanem éppen, hogy ő tudja egyedül, mit csinál, tátos gyerek, ha mondom, dicső lesz az élete s ha majd a föld alá kerül, nem fog rajta fogni a féreg foga.

III.

Ha tátos gyerek volt is, sorsát Istók sem kerülhette ki. Elkövetkező az ideje, kigyúlt a szerelem lángja az ő szívében is.

-238-

Az utcán látta meg eszményképét. Igen magasan ült fölötte, ötlovas hintóban egy vasképű vén szittyá oldalán. A vicispán leánya volt: tekintetes Szoboszlai Minka özvegyasszony.

A menyecske valahogy észrevette Istókot, amint az utcán álmodozva ödöngvén, szeme apja kevély sallangos lovaira tapadt. S csillagsugaras tekintetével végigsimogatta a csinos hettyke legényt, kacagó mosollyal és negédes fejbiccentésével viszonzva annak köszöntését.

Istók - nem hiába kutatta a sejtelmek világát - azonnal megérezte, hogy ez az asszony lesz az ő végzete. A megmérhetetlen távolságoknak: feneketlen mélységeknak és irdatlan magasságoknak, amelyek képzeletét izgatták, íme megtalálta a végpontjait. Az egyik ő, a paszulyföldön talált, kegyelemben nevelődött koldusdiák, a másik a hatalmas úr világszép leánya, a tekintetes asszony. Az, ami közbül esik: az egy egész világ. Annak, aki ezeket a távolságokat le akarja bírni, a világot kell meghódítania.

Istók föltette magában, hogy meghódítja. Ezzel megtalálta léte tartalmát, élete célját. A lehetetlenséget kell megkísérelnie, hogy elérhesse a lehetőt... Elhatározta, hogy közelébe férkőzik a tüneménynek, amely megejtette, egyben fölmagasztalta. Tudta, hogy rendes úton haladván, az első lépésnél fellökik (száz sárkány őrzi a tündéreket): úgy fog cselekedni, ahogy a mesebeli pásztorfiú... Naponként kiállott az utcára, arra a helyre, ahol először látta a vicispán hintóját. Két hétig hiába ácsorgott, de nem bánta, - az örökkévalóságához képest egy szempillantás az egész emberi lét, - a harmadik héten végre feltűnt a várva-várt hintó az utca során. A szépséges tekintetes asszony benne ült. Istók nem sokat teketóriázott; hajrá, a lovak elé vetette magát. A ló nem gázolta el, de a kerék átment a derekán.

-239-

Egy éles sikoly. Egy hatalmas káromkodás.

A vicispán kiszállott a hintóból s huszárja segítségével a maga helyére ültette az elgázolt diákot. Hogy ő majd felhajtja a városi főfelcsert gyalogosan, addig is vigyék a sebesültet a lakására.

A tekintetes asszony a helyén maradt. Ráismert Istókban a minapi csinos diákjára s édesfájdalmas sejtelmek járták át a szívet...

A hintó elrobogott. Az asszony, hogy le ne csússzék az ülésről, átkarolta az elalélt diák derekát. Fejét, amely keblére billent, nem toltta el magától, inkább még igazított rajta, hogy le ne essék dagadó eleven párnáiról. Nem kellett magát szégyellenie, hiszen nem volt eszméleténél a fiú, csak a szíve dobogása árulta el, hogy él. Még azt is megtette a menyecske, hogy szabad kezével megcirógatta a legény holtravált arcát s hogy az erre se mozdult, vérszemet kapott: ráhajolt s homlokára egy áhítatos csókot lehelt. A zárt hintó mélyében nem igen láthatta meg

-240-

senki s ennyit csak megérdemel tőle az a szegény, szegény fiú, aki érte - azt súgta az asszony sejtelve - a halálba rohant.

Istóknak nem volt szüksége a főfelcser segítségére, meggyógyította, életre keltette a bűvös villamos asszonycsók: felnyitotta szemét. Helyzetével azonmód tisztában volt. Elérte célját: ott pihent a világszép csudaasszony oldalán, úgyszólván a karjaiban. Első gondolata az vala, hogy oh, mily csekélység volt az, amit ő kockára tett (csak egy emberélet), ahhoz a dicsőséghez képest, amely érte; az érzése meg az, hogy szeme előtt vakító fénykévék száguldanak keresztül-kasul az égboltozaton s a szférák zenéje zeng fölötte valami dicső nászindulót.

Ám az asszony nem látta a fénykévéket, nem hallotta a mennyei hangokat, csak a férfi eszméletre térését vette tudomásul s fölmelegedett szíve azonmód lehűlt.

- Hogy érzi magát? - kérdezte kegyesen. - Nem tört-e össze valamije?

S lefejtette karját az ifjú derekáról.

- Köszönöm - sóhajtotta az halkán. - Boldog vagyok.

Csend... Az asszony szólalt meg először.

- Tudja, mi történt magával?

- Tudom, hisz én akartam.

- Mit akart?

- Beszélni akartam a tekintetes asszonnyal, közelről akartam látni.

A menyecske elpirult.

- Azért még nem kellett volna magát a lovak elé vetnie.

Az árva diák lehajtotta fejét.

- Hogy juthattam volna másképp a közelébe?

Újra csend. Az asszony kinézett az ablakon, zongorázott rajta, majd hirtelen visszafordult.

- Hátha meghalt volna?

Istók csak mosolygott.

- Ha úgy volt megírva - belenyugodtam volna abba is.

Forró vérhullámok verdesték a szép asszony szíve falát. Hogy ki ne buggyanjon az érzése, összeharapta ajakát.

A hintó befordult a vármegyeháza udvarára. A menyecske megfogta védenca kezét.

- Jöjjön a szobámba, beszélnem kell kigyelmeddel.

Az öreg úr még nem jött meg. A tekintetes asszony leültette Istókot. Igen izgatott volt, arca kigyúlt, szinte látni lehetett, mint lüktet a halántékere.

- Mit akar?... Mit kíván tőlem?... Mit remél?!

Istóknak elhomályosodott a szeme.

- Semmit, csak szeretem.

S elfúlt a hangja. Az asszonynak ellenben, hallván a merész szavakat, föllázadt a gőgös vére, minden csöppje erezett márványos arcába szökött.

- Hogy vetemedhetik ilyen merészségre? Kicsoda kigyelmed?

Erre már hátracsuklott a diák feje is. Büszke szeméből szikrák pattogtak az asszony felé.

- Ember vagyok. És mindent merek. Csak a férgék félnek.

A tekintetes asszony egyszeribe leszállott a talapatáról. Már csak a fejét rázta, amidőn kérdezte:

- Nem érzi azt a nagy távolságot, amely elválaszt bennünket egymástól?

- De érzem.

- Akkor - kérdezte az asszony - mi célja lehet?

- Le akarom bírni azt a távolságot, legyőzöm az időt és a teret, meghódítom a világot, amely közénk esik.

A menyecske áhitatos csudálattal csüngött a legény remegő ajakán, amelyről ezek a fenséges, fennhéjázó szavak leváltak.

- Hogy s mivel akarja - kérdezte szinte szomorúan - a világot meghódítani?

- Az égi lánggal, amely a szívemben lobog...

- Én a magáé, - mondta a dáma leküzdve lázadó szemérmét, - bármily magasan szárnyal a lelke, nem lehetek soha.

- Azt én nem is akarom, - jelentette ki Istók alázatos hangon, - én az én földi jutalmam mértékét kicsinyre szabom, az örök üdvösség foglalójának tekintem csupán.

- S mi az a jutalom?

- Egy csók; egyetlenegy harmattiszta csók.

Elfordult a tekintetes asszony. Immár teljesen elapadt a vérbeli gőgje. Úgy érezte, hogy az a mérhetetlen távolság, amely elválasztotta a szegény diáktól, máris elfogyott.

Lassan fölemelte gyűrűs jobbkezét s odanyújtotta a szegény diáknak.

- Menjen, boldoguljon és jöjjön vissza... A csókot megkapja, amikor követeli: mihelyt méltónak érzi magát reá.

IV.

A szerelemtől megihletett diáknak ettől kezdve egyszeribe szűk lett a kollégium. Kifelé vágyódott belőle a szabad ég, Isten végtelen csillagszöges dómja alá, ahol szemnek és léleknek nem állít korlátot emberi mesterkedés; szabad a szemhatár, az eszme, a szó, nyűgöt nem ismer a szív. Ez az igazi világ; ezt kell neki meghódítania.

-244-

Istók vállára akasztotta a batyut s kezébe vette a vándorbotot.

- Édesapám lelkem, édesanyám szentem, köszönöm a jószágukat, én most elmegyek...

Juliska csendesen zokogott, a nemzetes asszony hangosan jajveszékelt. Majsztruram egyet köszörült a torkán.

- Ne menj te fiam a vakba, jobb itt a világoson. Rád testálom a céhet, odaadom neked a jányt, itthon maradj.

De Istók csak rázta a fejét. Sem a gazdagság, sem a boldogság kilátása nem csábította el. Elment a *vakba*, a lelke után.

Ettől kezdve majsztruramnak is be kellett látnia, hogy bolond a fiú...

A kollégiumtól búcsút sem vett Istók; nekivágott a világnak egy batyuvál s három márványos tallérral, amit nevelőatyjától kapott. Átszelte a Hortobágyot. Sós-kát reggelizett, avas szalonnát ebédelt, kanászputriban, juhászcserepyben hált meg s mégis boldognak, gazdagnak érezte magát. A szíve tele volt érzéskincsel s ami kicsordult belőle, ajakára kérezkedett s ott dallá, mesévé változott.

-245-

És dalait és meséit nem róttá Istók papirosra, egyenesen a szívekbe írta be, ahol is megfogyanván, vérré változtanak, hogy átfolyjanak nemzedékről nemzedékre az utódok ereibe.

Bohó tündérmeséivel megkacagtatta, aki addig nem tudott örülni, a zord pásztorembert, szerelmi dalaival megríkatta az együgyű fehérnépet. Mindenütt ott hagyta a lelke fényes nyomát, ahová csak betette a lábát, szelídebbek lettek az erkölcsök s fogékonyabbak az agyak.

Bekalandozta a fél országot, a lelkek birodalmának a királya lett. Hovatovább annak is érezte magát. Megkívánta a királyi szót és a koronát. Felcsapott vándorszínésznek. A puszták és falvak együgyű lakósaival kívül alattvalóivá akarta tenni a hidegeszű városi népet is.

Maga kopácsolt színpadot kölcsönkért deszkából, a díszletet is maga pingálta meg hullott rongyra; vasabroncsból mívelte királyi kardját s pléhkannából vagy bibulapapirosból formált koronát. De el tudta hitetni, hogy a színpadon élőfa vert gyökeret, hogy valódi fringia a kardja s vert arany a koronája. Mert a póza és a szava csakugyan fejedelmi volt, bearanyozta s királyivá tette a rongyot és a vasat is.

Csak a hitetleneket és a léleknélkül valókat nem tudta Istók meghódítani. A gőgös földi hatalmat, amely irigykedett reá. A szolgabírák, miután nem volt igazolási jegye, többnyire megtagadták tőle a játékengedélyt, az alispánok, mint kolduskomédiást kitoloncoltatták megyéjük területéről.

-246-

Ám szembeszállott Istók a hatalommal is. Betörték a fejét. Börtönbe vetették, éhezették, kínozták. De ő nem csüggedt. A fénykévék ott úszkáltak a szeme előtt szenvedéseinek közepette is. A szférák zenéje ott zengett a feje fölött. Ő csak ezt látta, ezt hallotta s nem érzett testi fájdalmakat. Arcát ripacsossá mosta a zápor és a festék, csontjaiban száradt a velő, de gerincét nem tudta meggörbíteni semmiféle csapás, a lángot szikrázó szeméből nem oltotta ki. És soha egy pillanatra sem bánta meg, hogy apostollá lett, holott tejben-vajban fürödhetett volna. Megszerette a mártíromságot is a jutalomért, ami reá várt; a tekintetes asszony egyetlen csókjáért képes lett volna a poklokra is alászállani...

V.

Morcos kedvében volt a tekintetes vicispán úr; köszvény hasogatta a lábát, a gyomra meg nem tudott emészteni. Éppen egy hosszú görcs markolászott a térdében, midőn eléje toppant János, a

- Tekintetes uram, egy komégyiás forma ember várakozik az ámbituson. Beerisszem-e, vagy kitegyem a szűrit?

- Hajjtsd át a kapun.

- Parancsolattyára.

A huszár áthajintotta a komédiást a kapun, de hozzá volt az már szokva az ilyes fogadtatáshoz, oda se neki, megkerülte a kúriát s visszajött a kerten át.

- Tekintetes uram, a komégyiás újra itt van. Aszondi, hogy aszongya a tekintetes asszonnal köll szembeszállania, a gyussát akarja rajta behajtani.

- Az én leányomon? A fizfán füttyülő!... Hídd ide a tekintetes asszonyt elibém.

Minka asszony megjelent zord apja színe előtt. Az összeráncolta homlokát.

- Miféle komédiás kereshet téged? Azt mondja, tartozol neki valamivel. Mivel?

Az asszony forró vérét megbolygatta valami távoli sejtelem. A szeme fehérjeig pirult.

- Nem tudom, - vallotta határozatlan hangon, - én komédiásnak nem ígértem soha semmit. Talán nem komédiás.

- Mingyárt megvállik - s János felé fordult a mérges úr. - Hídd be azt a valakit...

Belépett a szobába egy gubancoshajú, ragyásképű, viharvert alak. Ruházata rongy. Keze, lába reszketett, - igen ki lehetett merülve, - de azért egyenes volt a gerince, hátracsapva hordozta fejét s szikrák pattogtak a szeméből. Szánni lehetett volna, ha nem lett volna olyan nagyon kevély.

-248-

- Kicsoda kend? Mit keres itt kend? - rivallt rá a hatalmas úr dühösen.

Istók végignézett rajta és nem válaszolt neki. A leányának fordult, két lépést tett feléje, akkor megcsuklott a térde s mint egy tépett rongy, az asszony lábaihoz esett.

- Eljöttem a jutalmamért, az üdvösségemért - rebegte, miközben megcsókolta a dáma ruhája szegélyét.

A dáma megijedt. Nem ismert rá Istókra.

- Nem értem - hebegte zavarodottan. - Én nem ismerem, nem láttam kigyelmedet soha.

- Én vagyok az a bizonyos debreceni diák. Meghódítottam a világot, ami az embertől elválasztja az embert. Jöttem a jutalmamért.

- Ah!

Emlékezett már a szép Minka mindenre... És szörnyen röstellte könnyelmű ígérését, amit szerinte lehetetlen volt beváltania.

- Nem emlékszem - buggyant ki íves ajkán a hazug szó. - Ne térdeljen előttem. Keljen fel.

Istók engedelmeskedett. Felkelt volna ő most már magától is.

-249-

- Ha nem emlékszik a tekintetes asszony az ígérétére, - mondta kiegyenesedve s rongyos ruháját megmarkolta a mellén, mert görcs ütött a szívébe, - ha nem emlékszik, engedje meg, hogy emlékeztessen reá. Csak egy verset óhajtanék elmondani. A komédiás produkálni szeretné magát, aztán örökre elmegy a komédiás. Istók elmondta a versét. Ott költötte egy álltőhelyében; miként a zuhatag a bérci tetőről, úgy ömlött kintől vonagló sápadt ajkáról a szó. Hangja nekidördült, arcára kiült az ihlet lángja.

Csak nézték a hatalmas alispán és világszép leánya, - nézték és hallgatták. Az úr tágranyította szemét. Az asszony elsápadt; minden ízében reszketett a vádtól, amely a megcsalt költő ajakáról száz változatban a fejére szakadt. Aztán sírt is az asszony, úgy zokogott, mint Magdolna a bűnbánó. Bocsánatért esengett a szeme.

De Istók nem bocsátott meg neki. Istók elvégezvén a produkcióját, sarkon fordult és nekivágott az ajtónak.

Az udvaron karonfogta két huszár, mert elszédült s röhögve kitessékelt a kapun...

Istók kíváncsorgott a városból. A cigányvégen hegedűhangok csapódtak a füléhez. Egy pötyöm rajkót hegedülni tanított az apja. A rajkó minduntalan elhibázta a nótát, de Istók azért ráismert - az ő nótája volt... Leült az árok partjára, mert nem bírta tovább a lába és belebámult az éppen felkelő holdba. A cigányvégen kigyúlt a pásztortűz, nyiszorgott a hegedű, a faluban ugattak a kutyák. Istók lehúnyta szemét, egy szempillantás alatt visszaálmodta a multját apróra, még egyszer utoljára megjelentek előtte a fénykévek az égen s felcsendült felette a mennyei zene - aztán egyet nyújtózkodott s megszűntek a szenvedései...

-250-

I.

A komaság nagy tisztesség a szenvedő félre nézve, különben alig akadna rá bolond. Mert *kóccséggel* jár ám a komaság. Úgy illik ugyanis, hogy a keresztapa egy pengőforintot csusztasson a gyermek pelenkájába és a bábaasszony fékötőjébe is dukál egy másik pengő. De még holmi csemege is jár a keresztelőre: bárány vagy malac; de lehet adni egy süveg cukrot is.

Berecki Menyust igen alkalmatlan időben és helyről érte a kitüntetés. Káromkodott is miatta eleget. Mert szoboszlai ember létére egész Debrecenbe hívták komának és olyankor, amikor még híre se volt se báránynak, se malacnak.

Menyus ennek folytán a süveg cukrot lett volna kénytelen megvásárolni, ha Szuszogó, a kocája meg nem könyörül vala rajta. Ez a Szuszogó ugyanis hirtelen és váratlanul kilenc egészséges malaccal ajándékozta meg Menyust, a keresztelőre nézve éppen idején, amúgy pedig két héttel előbb, mint sem *illett* volna.

-252-

Menyus összecsapta kezét a csudán és megölelvén a kilencedik malackát, a keresztelő napján pontosan beállított vele Debrecenbe.

A koraszülött visító állatkát igen megbámulták a híres városban, majdnem kinézték a hóna alól.

Egy kövér szemüveges úr megállott láttán és széjjelvetvén lábát, homlokára tolta szemüvegét.

- Nini, malac! - kiáltott fel és útját állta Menyusnak.

- Malac, hát malac - hagyta helyben Menyus flegmatikusan és ki akart térni.

De a kis szemüveges útját állotta.

- Megveszem - mondta és majd kiugrott a szeme.

- Nem eladó.

- Adok érte öt forintot.

... Öt forint egy öthatosos malacért!...

A Menyus keblében erős érdekharcot vívott a becsület a kapzsisággal. Az idő kicsisége folytán a becsület lett benne a győztes.

- Ej no, - mondta, - nem vagyok kuvasz, hogy eladjam a körösztfiam malacát!

Ámde alig lépett el a szemüveges úr, legott rájött, hogy hirtelen és bolondot cselekedett. Utána kiabált a szorgalmas vevőnek:

-253-

- Mit is tetszett mondani?

- Öt forint...

- Vigye! - vágta rá Menyus sebesen, hogy ajánlattevőnek ideje ne legyen megbánni a vásárt.

Egy csöppet sem bánta meg, ragyogó arccal szúrta ki a vételárat és apróra megmagyarázta Menyusnak, hova vigye a malacot...

- Amoda a piac túlsó sarkán az emeletes sarokházba... Kérem a nagyságát: készíttesse el ebédre tokánynak, lesz vagy hat vendég hozzá...

Menyus ütött a fejével, hogy érti és illetékes helyen minden kommentár nélkül kézbesítette a tokány-kandidátust.

A nagyságos asszony igen megörült neki.

- Ki van fizetve? - kérdezte.

Menyus, okulván az előzményeken, nem akarta elhamarkodni a választ, gondolkozott egy pillanatig, csak aztán felelt:

- Nincs, - mondta, - három pengő jár érte.

Őnagysága alkuvászott egy darabig, végre is leolvasta a kért három pengőt.

A koma boldogan csoszogott le a lépcsőn... Most már bízást megveheti a süveg cukrot, futja a kétszer eladott malac árából, még az egyéb költsége is bőven kitelik belőle.

Kifordulván a kapun, egyenesen nekivágott az Arany Oroszlánnak a cukor végett. Ám alig tett három lépést, egyszerre csak - kvik! kvik! röfröfröf! - éppen a lába közé szalad valami fürge csuda.

-254-

- Nini, - ismergeti Menyus, - hisz ez az én malacom!

És hátrapiszlantván: nem szalad-e valaki utána a sárga háztól, gyors elhatározással lekanyarítja a subáját és rádobja a kis szökevényre.

A művelet pompásan sikerült: a malac belegabalyodott a subába és ami fő, senki sem látta, bátorságosan fel lehetett szedni a subát, csak arra kellett vigyázni, hogy benne maradjon a malac.

Kitünően ment ez is. Menyus egy fogással derékon csípte a malacot subástúl, egy másik fogással kitapogatta és befogta a szörnyen visító állatka orrát, azzal igen becsületes, jámbor képpel odébb állott.

Betért a Péterfia-utcába, arrafelé még nem ismerték, de különben is azon a vidéken lakott a komája, akinek a malacot szánta. Mert most már természetesen szó sem lehetett a süvegucukorról, hiszen ha el is adta kétszer, ott volt az eredeti ajándék a hóna alatt.

Ott volt ám, de addig ficánkolt kínjában, míg egyszer csak kievickélt a suba labirintusából és a földre potyogott.

A koma elcsípte ugyan hamarosan, de már késő volt. Egy újabb ugyancsak szemüveges, nyurga úr meglátta és szenvedélyesen nekiment Menyusnak.

- Nini, malac! - kiáltott fel sóváran és elkapta a karját.

A koma természetesen megijedt egy kicsit, mert a lelkiismerete nem volt mellette, de azért nem hagyta magát.

- Malac hát, malac! - mondta hetykén. - Mi köze hozzá az úrnak!

- Megveszem!...

- Meg-e?...

Nagyot lélegzett Menyus... No, ha csak ezzel fenyegetik, gondolta magában, az még nem veszedelem. Sőt tiszta haszon, mert még csakugyan rajt' érik a turpisságán... És akkor hogy tagadjon, ha nála találják az eleven bűnjelet? Jobb is lesz, ha harmadszor is túlad rajta.

- Hásze, - mondja a nyurga úrnak, - eladó lenne, ha jól megfizetnék, mer igen böcsös malac ám ez, már ketten is *kérték*.

- Hogy adja?...

Rövidesen megalkudtak négy forintban. A nyurga úr fizetett és megmagyarázta Menyusnak, hova szállítsa a malacot:

- A Péterfia-utca 20-as számú házába... Üzenem az asszonynak, hogy süttesse meg szép ropogósra, vendég lesz ebédre...

Menyus a könnyen szerzett tizenkét forinttal úgy érezte magát, mint aki nyakig benne ül a szerencse közepében. Elhatározta, hogy a sors eme kegyes bizalmával a világért sem él vissza... Mi a mennykőnek szállítaná a malacot másnak, mikor maga is jóllakhatik belőle a keresztelőn. Nem Krisztus ő, hogy efféle apró csintalanság miatt szégyelje magát, kiváltképen ha senki sem tudja meg...

A nyurga úr háza előtt megállapodott Menyus, visszanézett, nem ellenőrizk-e s látván, hogy nem, szapora lépésben odébb iszkolt. A legközelebbi mellékutcába befordult, éppen abban lakott Szüri András, a keresztkomája.

No, most már az a fő, gondolta, hogy mennél hamarább révbe jusson a visító malaccal.

Ám, ember tervez, Isten végez, nem jutott el az ajándékállat a keresztelőre soha, ahelyett eladta Menyus negyedszer is, még pedig egy fiskálisforma, téntásujjú úrnak.

Csakhogy ez már óvatosabb volt vevőelődjéinél: nem bízta rá Menyusra a malacot, csak amennyiben neki kellett azt hazacipelnie. De ő is vele ment, jobban mondva előtte.

Persze ő sem csinálta egész okosan (Menyust kellett volna előrebocsátania), mert mire jó negyedórai kutyagolás után a háza előtt megállott: nem volt Menyus sehol.

Igen félt ugyanis a koma, hogy a hosszú úton beletéved az érdekelt felek valamelyikébe és menten ráismer a hozzátartozó csudamalacról, hát inkább beugrott egy közbeeső kocsmába, oly ügyesen, hogy senki sem vette észre. És mivelhogy ekkorára nagyon is kényelmetlen bűnlajstrommá növekedett a malac: elhatározta, hogy egy tapodtat sem cipeli tovább - hogy végkép eltűnjék a föld színéről, inkább beletemeti a tulajdon gyomrába.

Rendelt egy liter bort s a malacot rábízta a kocsmárosra.

II.

A bizottsági ülés véget ért. A magisztrátus érdeemes urai aláírták a jegyzőkönyvet és egy utolsót nyögtek.

Ekkor fölemelkedett a polgármester.

- Urak, - jelentette ki ellenmondást nem tűrő hangon, - ma nálam ebédelték valamennyien.

Hatan éljeneztek, ketten savanyú, irigy képet vágtak: a nyurga főjegyző és az árvaszéki elnök. Az előbbi nem is állotta meg szó nélkül.

- Ejnye, - mondta s megvakarta tarkóját, - akkor az én malacpecsenyém kárba veszett.

- Malac?! - csodálkozott a polgármester.

- Malac?! - búgta búsán az árvaszék elnöke is.

-258-

- Hol kerítettél te ilyenkor malacot? - folytatta a polgármester kelletlenül. - Tudtommal csak egy malac volt egész Debrecenben, azt is én vettem meg.

A főjegyző nem engedte a dicsőséget, megesküdt, hogy nála is malac lesz ebédre: sült malac.

- No, ha sült malac, - vágta ketté a versengést a főfiskárius, - megesszük vacsorára hidegen.

- Úgy se bánom - adta meg magát a főnótárius.

- Helyes, - nyomta rá a pecsétet a polgármester, - az én malacom úgyis tokánynak lesz elkészítve.

Az urak felcihelődtek és mentek a polgármesterhez. Hozzáláltak a különböző pálinkákhoz és hájaspogácsát nyeltek hozzá.

A polgármester leszólta a pogácsaevőket.

- Ne egyetek annyit, hásze malactokány lesz... Tegye le azt a komisz tésztát, öcsém, - rivallt rá egy szerény kis aljegyzőre, - mondom, hogy malac lesz...

Engedelmeskedtek valamennyien, csak a főjegyző renitenskedett irigységből.

- Éhes vagyok, - mondta, - nem győzöm az ebédet bevárni.

A polgármester bosszúsán távozott, hogy megsürgesse feleségét, de még sokkal bosszúsabban jött vissza.

-259-

- Urak, - jelentette ki sápadtan, - ellopták a malacot, nem lesz tokány.

Valamennyi orr lehúzódt, mint a bánatos pulykakakasé, a malacújdonsághoz nekikészült gyomrok szemrehányást korogtak a város feje felé, amiért nem vigyázott jobban a »malacukra«.

- A főjegyző mohón kapott az általános lehangoltságon.

- Aki malacot akar, jöjjön hozzám ebédre - jelentette ki diadalmasan. - Biztosítalak benneteket, hogy nálam meglesz a malac.

A polgármester elképedt.

- Ezt a szégyent csak nem teszitek meg velem!

De bizony megtették. A malacra dühös gyomrokban nem lakozik illendőség, a stréber aljegyzőt kivéve, mindenki a főjegyzőre szavazott.

Ez diadallal kísérte haza vendégeit. Mit volt mit tennie, velük ment a polgármester is.

Nem bánta meg. Öt perc alatt kisült, hogy a főjegyzőné asszony, nem hogy malacpecsenyével, de még ebédrel sem várta vendégeit.

A főjegyző felrobbant, mint a puskaapor.

- Az áldóját, - káromkodta el magát, - hát nem volt itt a gazember?!

-260-

- Miféle gazember? - kérdezte a nagysága.

- Hát az a kacskaringós bajuszú.

A polgármester felrántotta szemét.

- Miféle bajuszú?

- Kacskaringós bajuszú...

De a bajusz már az árvaszéki elnököt is érdekelte.

- Milyen bajuszú? - kérdezte és mellen ragadta a dühös főjegyzőt.

- Kacskaringós! - förmedt ez rá az elnök úrra. - Mi közöd hozzá?

A polgármester szétválasztotta őket.

- Dejszen, - jelentette ki elhűlve, - annak az embernek én vettem meg a malacát.

A főnótárius ismét kakaskodni kezdett.

- Én vettem meg, ha mondom!

A polgármester dühbe jött.

- A teringésit, - kiabálta, - csak tudni fogom, hogy mit vettem!...

- Én sem vagyok tán hülye!...

Senki sem értett semmit, csak az árvaszéki elnök orrontott valamit. Eddig hallgatott az ő malacvásárjával (mert mit dicsekedjék el kudarcával), de most már látva, hogy a polgármester és főjegyző még amúgyabb jártak: kirukkolt vele.

- Nem csak ti vettétek meg a cifrabajszos malacát, - jelentette ki humorral, - hanem én is.

-261-

Némi eszmecsere után kisült a Menyus turpissága.

A vendégek kacagtak rajta, csak a főfiskárius, aki igen éhes volt, nem nevetett.

- Most már - dohogta - ne azon disputáljatok, hogy ki lett becsapva, hanem azon, hogy hol ebédelünk.

- Bíz igaz a, - mondta a polgármester s az órájára nézett, - az én ebédemnek már fuccs: *megőregedett*.

- Nálam meg - konstataálta a főjegyző szégyenszemre - nincs is tíz személyre való ebéd.

- Akkor - hirdette ki a főfiskárius - nem marad egyéb hátra: menjünk a Bika ebédelni.

Diktum-faktum: útnak eredt a jeles magisztrátus a Bika felé. Ki nevetett, ki káromkodott, de mindenkinek korgott a gyomra.

Elég sebesen gyalogoltak a többnyire kövér urak az éhség korbácsa alatt, talán egy égi csudának sem állottak volna meg, annyira siettek.

Az égi csudának nem állottak meg, de megállottak egy igenis földi szag szimatán.

A Bekéné kocsmájából valami gyanus illat áradt ki az utcára és fölzigatta a csiklandós orrokat.

Először a főfiskárius orrába csapódott.

-262-

- Malactokány! - kiáltott fel az éhes úr.

- Abbiza, malac! - hagyta helyben a polgármester.

- Még pedig tarhonyával - konstataálta az árvaszéki elnök.

A főjegyző gyanura kapott.

- Alighanem a mi malacunkat eszik - mondta. - Kérdezzük meg Bekénétől, kitől vette.

A polgármester megkapta a kilincset és szigorú képpel belépett a kocsmába. A többi úr libasorban utána...

És nem hiába jártak. Amit a kocsmában láttak, fölülmult minden várakozást. Nemcsak a malacokra bukkantak rá az urak, hanem egyben a régi gazdájára is...

Mert ott ült Menyus csakugyan az ivóban; előtte egy nagy tálban a tokány, majd sorjában: a subája, a kalapja, négy üveg bor, a dohányzacskó, a szeredás, a pipa. Nyilvánvalólag nagy biztosságban érezte magát, hogy így széthányta minden ingóságát. Még a fejét sem ütötte fel a vendégek közeledtén: úgy bele volt merülve a tokány élvezetébe. Csak akkor ocsudott fel, midőn megszólították. Igaz, hogy igen furcsán tisztelték az urak.

- Gazember! - rivallt rá a polgármester úr.

-263-

- Zsivány! - kiabálta a főjegyző.

- Bivaly! - ordította az árvaszéki elnök.

Menyusnak éppen tele volt a szája, de úgy elképedt, hogy elfelejtett nyelni. Csak nézte a kis szemüvegest, a nagy szemüvegest és a tintásujjú árvaszéki elnököt, jogutódait a malacban és rászánta volna az esze felét, ha ki tudja vala sütni, miféle csuda révén kerültek ezek együvé.

Persze nem sütött ki semmit, aminélfogva úgy összekavarodott különben leleményes esze, hogy gondolni sem próbált a védekezésre.

- Ejnye, - nyögte, miután végre nagynehezen lenyelte a torkán akadt falatot, - egy csöpp szerencsém sincsen!

- Most jön csak az igazi leve! - vágta kajánul a szemébe a kegyetlen főjegyző. - Azt is megitatjuk kenddel.

- Keressen, öcsém, egy rendőrt, - intézkedik a polgármester az aljegyzővel, - és hozza ide.

Menyus még csak nem is tiltakozott a rendelet ellen, csak a kocsmalevegőjét kifogásolta.

- Szörnyen meleg van itt - mondta bizalmaskodva s olyan képet vágott hozzá, mint egy elesett borjú. - Úgy-i az urak se fáznak?...

-264-

- Lesz még melegebb is - biztatta az árvaszéki elnök.

Egy darabig még riogatták Menyust a kegyetlen urak, aztán hogy megérkezett az aljegyző, rábízta őt a vele jött rendőrré, azzal a kemény paranccsal, hogy pont három órára ott legyen vele a városházán.

A rendőr ismételte a parancsot és tisztelgett. Az urak folytatták útjukat a Bika felé.

III.

Ha a róka kutyaszorítóba kerül, kutyául érzi magát. De azért benne marad a róka-természete is. Nem visít oktalantul, hogy még jobban magára terelje a figyelmet, hanem inkább hallgat, nézdel és szimatol, hogy kispekulálja a menekülés útját-módját.

Menyus is ezenképen cselekedett.

Mindenekelőtt figyelmesen megvizsgálta a kocsmá tereprajzát: merre lehetne legalkalmasabban megugrani a rendőr elől? Aztán magát a fegyveres embert vette szemügyre.

Nem tetszett neki se a kocsmá architektúrája, se a rendőré. Csak egy ajtó volt a kocsmán, azt is elállta a rendőr; eme rendőr meg olyan kemény csikasz embernek látszott, amilyennel nem bátorságos kikezdeni.

-265-

Egyebet kell kitalálni, vélte Menyus... De mit?... Rájött hamarosan. Leitatja a rendőrt, vagy ha nem bír vele a bor, megvesztegeti. Inkább rászánja a malacért kapott tizenöt pengőjét, mint hogy sem becsukják szégyenszemre.

- Koma, - kezdte a barátkozást, - imhol egy üveg bor, igya meg kend a tiszteletemre.

A rendőr barátságos embernek bizonyult: készségesen lehajtotta a szívesen kínált italt, még rá is köszöntötte Menyusra:

- Adj' Isten!

De mikor már lent volt a bor, legott megváltozott a fránya ember természete.

- Cihelődjék kend, - morgott rá Menyusra, - megyünk a kóterbe!

- A világért se, - kérlelte ez, - három óráig még megihatnánk egy-két üveget.

De csak kérlelhetetlen maradt a rend embere, felöltöztette Menyust és kituszkolta az ajtón.

Hát, gondolta a koma, most már csakugyan nem marad egyéb hátra, rá kell szánnia az egész tizenöt pengőjét. Alig tettek száz lépést az utcán, belesugott a rendőr fülébe:

- Komám!

- No?

- Van-i kendnek gyereke?

- Van, hál' Istennek, öt.

- Ugyan, úgy-e? És egészségesek?

- Miért kérdi kend?

- Csak azért', - kertel Menyus, - mer már fagyoskodni kezd az ájer, ráférne a gyerekekre a csizma.

-266-

A rendőr nem tudta elképzelni sem, hová akar Menyus kilyukadni.

- Mi köze kendnek az én gyerekemhez? - kérdezte s hogy szaporábban szedje a lábát, egy nagyot lökött Menyuson.

A koma a világért sem haragudott meg érte, sőt inkább még kedvesebb lett a szava.

- Csak azért' mondom, - válaszolt szívbeli hangon, - mer igen megszántam a kend fijasit.

- A fijasimat?! Nincs azoknak kutya bajok se.

- Mőghiszem, mőghiszem, - mondta Menyus, - hanem azért' igen szeretnék nékiek új csizmát venni.

- Csizmát?!... Mi a f....k?

- Kend bemén a bótba - folytatta a koma - és ezen a tizenöt pengőn, amit most a markába dugok, megveszi a csizmákat. Én addig kint várok s ha meglesz a vásár, odébb mehetünk.

No, értett most már a rendőr mindent. Oldalba is röpítette Menyust, olyanformán, hogy menten elállott nemcsak a szava, a lélekzete is.

... És ezzel aztán végkép befagyott a szegény koma minden reménysége: szügyibe vágta bús fejét, mint egy igásló, ami a végit járja és sóhajtva-nyögve kocogott a rend embere után, megátkozván Szuszogót, nem egyszer, de százszor, amiért vesztére úgy sietett a malacaival.

-267-

Mire a városházára értek, már olyan puha volt a különben kemény Menyus, hogy rálehetett volna kenni kenyérre vaj helyett. Elhatározta, hogy mindent bevall, miután belátta, hogy a tettenéréssel szemben úgy se használna a tagadása; azzal még csak jobban magára mérgecsinálna az urakat... Isten ments! Inkább sír nekik egy sort, hogy megvegye a szívüket.

Ám nem sokáig tartott a Menyus jámborsága; csak addig, amíg ki nem eszelte egy lézengő tyúkprókátor.

Ez a prókátor a városháza folyosóján leste a klienseket s hogy meglátta a rendőrfedezet alatt bevonuló Menyus, menten hozzája szegődött és bemutatkozott.

- Csibe Márton ügyvéd vagyok - mondta s egyben egy hatost nyomott a rendőr markába, hogy időt engedjen az értekezésre.

Menyus mindez ideig nem igen tudta, hogy mire való mesterember légyen egy fiskális, csak sejtette, hogy jelen állapotában nem árt vele szóba állani.

- Mi baj, no? - kérdezte és vizsga szemmel nézegette a kis karikalábú embert. -268-

- Azt én kérdem magától, atyafi - felelte ez és bizalmasan megveregette a koma vállát.

- Mőgmondjam? - habozott Menyus.

- Meg hát, különben hogy segítsünk rajta?

Menyus még mindig habozott, de miután a rendőr is biztatta, végre rászánta magát: őszintén elmondta az egész malac-históriát.

A kis prókátor végighallgatta figyelmesen, aztán megcsóválta fejét.

- Az eset igen súlyos, - mondta, - legalább egy hónapot kóstál és alig lehet rajta segíteni.

Egy hónap... Menyus elszédült. Azt hitte, legfőljebb két-három napra ítélik el a csintalanságáért és íme, egy egész hónapra van kilátása!

Egy pillanatig nem tudta, vajjon hasba vágja-e a fogadatlan prókátort, vagy könyörögjön neki. Végre is az utóbbira határozta el magát.

- Segítsen rajtam az úr, - nyögte, - ha Krisztusa van!

- Nincs Krisztusom, - vallotta be Csibe Márton, - de azért megpróbálhatunk valamit...

- Mondja, - rimánkodott Menyus, - áldja meg valamennyi szent!

- Azok engem meg nem áldanak, - háritotta el magától a prókátor a jókívánságot, - mert nem vagyok a hitükön, de nem is az a fő. A fő az, hogy van-e tíz pengője? -269-

- Van.

- Akkor - folytatta Márton mester - ide hallgasson:

- Kétrét áll a filem...

- Ha vallatni fogják, - magyarázta Csibe, - tegyen úgy, mintha meggárgyult volna. Semmire se feleljen akkurátusan; jobban mondva, ahogy se feleljen, csak füttyentsen. Így ni: Fitty!

- Akármit kérdeznek?

- Akármit kérdeznek.

Menyus igen furcsállotta a különös tanácsot, megcsóválta fejét.

- Nem tesz az úr lóvá? - kérdezte gyanakodva.

Az ügyvéd eloszlatta a gyanuját.

- Egy krajcárjába se kerül - mondta. - A tíz pengő csak akkor jár nekem, ha bevált a fütty.

... Ez már beszéd, gondolta magában Menyus s miután éppen hármát ütött az óra, szorongó bár, de reményteljes szívvel beigazította magát a tárgyalási terembe.

IV.

Menyus *pozitúrába* vágta magát a polgármester előtt. Állát előre nyomta, úgy hallgatta a kérdéseit. -270-

A másik két érdekelt fél: a főjegyző és árvaszéki elnök egy rossz bőrdíványon szivaroztak és kárörömmel kísérték minden mozdulatát.

- Hogy híjják? - kezdte a polgármester a vallatást.

Menyus bevezetésül úgy tett, mintha nem hallotta volna.

- Hogy híjják? Mi a neve? - ismételte a kérdést a polgármester dörgedelmesen.

Menyus vigyorogva intett a fejével, hogy no most már érti.

- Fitty! - mondta és elkacagta magát.

A város érdemes feje elképedt.

- Mit mond kend?

- Fitty! - ismételte a koma a füttyöt és csak úgy rengett a vékonya, úgy kacagott.

A polgármester ránézett a főjegyzőre, a főjegyző az árvaszéki elnökre, kényelmetlenül érezték

magukat valamennyien.

A második kérdés már egész bátortalanul hangzott el. A többi is.

- Milyen vallású?

- Fitty!...

- Családi állapota?

- Fitty!...

Ennyi untig elég volt a polgármester úrnak. Szánalommal vegyes irtózáttal beszüntette a vallatást. Világosan állott előtte a tény: a büntetéstől való félelmében megtévelyodott a szegény paraszt.

- Elég, jó ember, - hirdette ki a végzést, - hazamehet.

- Szegény ördög! - motyogta halkán az árvaszéki elnök.

- Elment az esze! - sajnálkozott Menyuson a kegyetlen főjegyző is.

Menyus ez utóbbinak még odafütyentett egy mérges fittyet, aztán kikecmergett a teremből. És bizonyára meg sem állott volna hazáig, ha fiskálisa útját nem állja a folyosón.

- Ide a tíz pengővel, atyafi!...

Menyust módfelett bosszantotta a kényelmetlen intermezzo... Úgy megörült a szabadulásnak, hogy akár cigánykereket is hányna és lám, ez a kis karikalábú elrontja az ő nagy örömét: a pénzt kívánja!

- Ne teketóriázzék, barátom, de fizessen - piszkálta Csibe Márton türelmetlenül.

Dejszen, most már azért sem akart Menyus fizetni... Csak kivághatná magát valahogyan... Valami furfangos kifogáson törte a fejét, de nem jutott eszébe semmi... Azaz dehogy nem. Mire való a fitty?... Lesandított félvállról a kapzsi prókátorra és ráfüttyült a feje tetejére.

- Fitty!

Márton mester dühbe gurult, hogy saját tanítványa a tulajdon tudományával akarja lefőzni.

- Micsoda?! - szörnyülködött elképedve. - Nékem is fitty?

- Fitty hát, fitty! - válaszolt Menyus flegmatikusan.

- Dejszen, nem addig van a', - fortyant fel Csibe, - fizessen, vagy leleplezem.

Ám Menyus egy csöppet sem ijedt meg a fenyegetéstől. Ezt felelte rá és kevélyen panyókára kapta subáját.

- Nem fizethetek, mert még az úr is azt találná hinni, hogy bolond vagyok, azt pedig nem szeretném.

Mondván, búcsút intett fejével és hűtlenül faképnél hagyta megmentőjét, hogy megvegye a keresztelőre szánt süvegcsukrot.

Mert hát a komájával csak mégsem komiszkodhatik egy szoboszlai szabad hajdu, még ha nem is híjják Berecki Menyusnak.

AZ IGAZSÁG.

I.

Kósza Péter szegény zsellérember vala, de egyébként sem volt neki szerencséje, messze vidéken nem akadt nálánál csúnyább férfiú. Egy az, hogy duzmadt orra alatt mindössze egypár szőrszál lógott bajusznak, más az, hogy igen suta és vörös volt őkigyelme, ami szép szín máskülönben, csak hajban nem kívánatos.

Egészen faltul még sem maradt Péter a természet rendjében; azt, aminek híján volt földi kincsek és testi ékesség dolgában, bölcsességben mérte ki neki a mindent kiegyenlítő Gondviselés. Mint mondani szokás: ésszel élte őkigyelme a világot; sose búsult, sem nem haragudott, ha volt mit pipálnia, pipált, ha nem volt, sóskát rágott.

Péter feleséges ember vala, de csak névleg, mert biz az asszony nem felezett meg vele semmit a világon, inkább tökéletes visszája volt az urának: nyalka, darázsderekú és bogárszemű. Péter, bölcs férfiú létére nem is követelt tőle valami különös hűséget, teljesen beírta azzal, ha idején és jól elkészíti neki a túróscsuszát. Aztán mulathatott.

Az asszonynak azonban mégsem volt nála maradása. Az lett a vers vége, hogy megszökött. Csak egy babos kendőt hagyott maga után: a jegykendőjét.

Ebből rögtön megértette Péter a cirkumstanciákat és még csak nem is bosszankodott az eseten, annyira természetesnek találta. Úgy tett, mint akinek feje alól kilopták a csizmáját: megvakargatta fületövét, aztán gondolkozni kezdett, mint lehetne az elsikkadt *portékát* visszaszerezni.

Azt jól tudta, kin keresse. Volt az asszonynak esze és szeme, csak Baki Jánossal *mehetett* el: az volt a legkülönbik udvarlói között. Módos gazda, özvegy ember.

Azt is jól tudta Péter, hogy erőszakkal aligha boldogul; a törvényhez meg nem akart folyamodni, mert mi haszna, ha vissza is ítélik neki a feleségét. A házat rázárni nem lehet. Vagy ha rázárná is... Az egernek is hiába tapasztaná be a lyukát, fúr az magának más lyukat.

Tehát sem erőszak, sem törvény! Ész kormányozza a világot: ahhoz kell folyamodnia... Az asszony ostoba portéka, azzal kár kezdeni is, Baki Jánossal kell valahogy megalkudnia.

-275-

Kósza Péter előszedte pipabeli készségét: a makrát, az 'acskót, a *masinát*. Rágyújtott, agyarára vágta a gondúzó jószágot s megvetvén lábát az asztaléba, elkezdett gondolkozni... Abban állapotodott meg, hogy az igazság fegyverét verdesi a János fejéhez, abba jóra való magyar ember bele szokott szédülni, ha csak nem igen kérges a koponyája.

Határozatra vergődven, kinyalta magát Péter illendőképen: tisztát vett, amennyire a körülmények engedték, kifente bajszát s nagyhíresen, azaz pipásan és félrevágott kalappal a fején, beállított a Baki János tanyasi portájára. Benyitott a pitvarba.

A gazda éppen ott dégált, valami szöget vert a mestergerendába. Péter köszöntötte:

- Aggyisten!

Jánost annyira meglepte a hirtelen és váratlan szerencse, hogy elfelejtette ráütni a fogadj' Istent.

- Nini! - szaladt ki száján a csudálkozás önkénytelenül.

- Itt vónék - jelentette Péter széles vigyorgással.

- Hásze' látom...

-276-

János lábához csusztatta a kalapácsot, amivel a szöget verte.

- Mi köll kendnek?

Péter kivette szájából a pipát és a gazda felé bökölte.

- Mőgvallom, kialvadt a pipám, masina kéne.

János gazda odaadta neki a gyufát. Péter meggyújtotta, de csak eldobta azonmód.

- Nini, - mondta, - most jut eszembe, hogy hisz nincs dohány a pipámban.

Mit lehetett erre tenni (magyar embernek vérében van a szívesség), János belökte a szobaajtót és betessékelte rajta hivatlan vendégét...

- Ott a komóton az acskó: tótsön kend.

Péter kétszer se kérette magát, belépett a szobába és töltött... Élvezettel szítta-prüszkölte a füstöt. Szeme nevetett.

- Igen szeretlek én téged, öccse, - fakadt ki egypár pillanatnyi hallgatás után, - mert mivel igen böcsületes ember vagy.

János zavarba jött. Hiszen maga is elég becsületes embernek érezte magát általánosságban, hanem, hogy éppen az dícsérgesse fel az erényeit, akinek megszőktette a feleségét, mégis furának tetszett neki.

- Mér' mondi ezt kend? - kérdezte csudálkozva.

- Mer' kedvelled az *igasságot*. Magam is úgy vagyok én azzal, tudnék tán lopni is, de az igasság!... Hát abba mán ojjan akkuratus vagyok, mint Péter apostoj maga...

-277-

- Az igasságba?

- Abba!...

Most egy kis szünet következett. Péter kiszámította, hogy egyelőre eleget beszélt. A gazdától várta a további szót.

Annak végtére is elült a zavara. Észrevette magát, hogy mulasztást követett el a vendéglátás terén.

- Nem ülne le kend nálam? - kínálta helyel a szeretője urát.

Az azonban kosarat adott neki.

- Minek? Nincs *mihó'*!

A célzás elég világos volt, hogy nem lehetett félreérteni.

- Hásze', - mondta János, - egy pohár borral szíveskedhetek.

Lement a pincébe és fölhozta a bort. Két poharat tett az asztalra és töltött. Az egyiket ősi szokás szerint ráköszöntötte vendégére:

- Bor, búza, békesség, szép asszony feleség!...

Péter felhajtotta a maga porcióját és leült. Jól megtámasztotta az asztalt: ránehezedett mindkét könyökével. Nagyon jókedvűnek, megelégedettnek látszott.

-278-

- Hun az asszony? - kérdezte poharazás közben, csak úgy odavetőleg, mintha egy megszőkött macskáról lenne szó.

Jánost újra elfogta előbbeni zavara.

- Az asszony? - kérdezte. - Az asszony? Az most alighanem dagaszt.

- Dagaszt?! - érdeklődött Péter. - Csak tennap *gyűtt meg*, oszt mán dagaszt! De hamar befészkelődött az eszemadta!

János a Péter biztató magatartásának hatása alatt elszólta magát:

- Isz mán rég mögszoktuk egymást.

Kósza Péter megcsóválta fejét. Roppant érdeklődés ült ki sunyi arcára.

- Mög-e? - kérdezte. - Mioletta?

János nem tudott hazudni.

- Mán idestova egy éve lesz...

A felszarvazott férj maliciózan mosolygott. Ót ugyan egy csöppet sem bántották a szarvai.

- Oszt nem haragudott kend, - kérdezte, miközben orrával babrált, - hogy a Bogár-gyerek is nyalta a sót?

János elkomorodott. Férfiúi önérzetét roppant bántotta a férj gyanuja.

- A mán meg nem igaz - fakadt ki. - A Bogár-gyerek csak cicázott veled, ha tovább ment vón', rég eltörtem vón' a derekát.

-279-

Péternek rengeteg élvezetet szerzett a szerető féltékenysége.

- Nono, - csöndesítette őt, - nem köll mingyárt mögharagunni... Jó asszony az Ágnyes, hívséges.

A nyilvánvaló gunyolódás egyszeribe eldacosította a rátarti gazda természetét.

- Hívséges is ahhoz, akit szeret - vágta férjemuram képébe. - Kendhez nem vót hívséges, mer' nem kendhöz való.

Péter adta a meghunyászkodót.

- Szent igaz, - ismerte be, - nem való hozzám egy csöppet sem. Kend ojjan fene nagy, megvan tán hat sukkos is, én meg csak öt sukkos vagyok... Való, hogy az asszony jobban pászol kendhez... Hanem...

Péter nem folytatta, nyilván, hogy felpiszkálja a gazda máját. Sikerült neki.

- Mi hanem?! - fortyant fel János haragosan.

- Hát csak a', - válaszolt Péter buksi fejét lógatva, - hogy az eccer elvétette kend a *szent* igasságot.

János végkép kijött a sodrából.

- Az igasságot?! - dühösködött. - Ijjet meg ne mondjon rám senki.

A Kósza Péter felsőséges bölcsessége a maga igazi fönségében csak most bontakozott ki teljesen.

-280-

- Höhahó! - csillapította felesége mérges csábítóját. - Kár pulykáskodni. Hásze nem a kend feleségit lopták el, hanem az enyimet... - Majd kicsinylőleg suhintott a kezével: - Kendből se lesz geróf soha...

János elszégyellte magát.

- Hát hun az igasság, lássam?

- Nálamnál, - vágta ki Péter, - az én kebelemben.

- A nem igasság, - erőszakoskodott János gazda, - hogy kendnek ojjan parádés asszonya legyen.

Péter sunyított a szemével.

- Azér' mondod, - kérdezte megvetőleg, - mer' ijjen *kuszpitos* vagyok? Hásze' - folytatta -

arrul én mit tehetek! Lennék én, ha tülem fityegne, akkora *drugár* is, akár egy gémeskút... Osztánd meg jó asszonytartó ember vagyok én, sose rúgok ki a hámfából, igaz, hogy a frásznak se kellenék.

- Nohát! - böffent fel János.

- Az igasságot máshun köll keresni - magyarázta Péter. - Lásd csak, öccse, néked mindened van, földed, marhád, búzád, borod, dohányod. Dögivel pegyig. Nékem? Nékem egyéb jószágom sincs, csak a két markom, meg ami rajtam van, meg a Sajó kutyám, meg egy pótrás malacom. Hát ez ellen még nem kapálódzok, mert a Csicsa cigány még árvább nálamnál. Te megérdemled a gazdagságot, én meg nem érdemlem meg, halom!! (= hanem)...

-281-

Újra megpihent Péter és újra megfeszítette a János türelme fonalát.

- Mi halom?! Nyögje ki kend!

- Halom, - fejezte be Péter a mondatot, - ammán csakugyan nem igasság, hogy a gazdag vegyen a szegénytől, ne megfordítva...

- Nem tartozok én kendnek semmivel se!

- Nem-e? - méltatlankodott Péter. - Hát a feleségem tán bitang jószág? Azt el lehet lopni, akár az útszéli kökényt!

János újból elszégyellte magát. Lejjebb adta.

- Nem loptam én azt el, - mondta kelletlenül, - magától gyütt.

- Hásze' gyünni gyütt, - ismerte be Péter, - de nem gyütt vóna, ha nem híjja kend... Most mán, - sóhajtott fel, - a kenyeret is kivette kend a számból, az Ágnyes kendnek dagaszt. Ű vót az egyedüli böcsös jószágom, azt is elvette kend. A kódis tarisznyájából lopta ki kend a pénzt.

Baki János megvakarta tarkóját. A Péter igaza megillette alapjában becsületes lelkét.

- Jó, no, - motyogta bűnbánólag, - de mit csinájjak, mikor engem akar az asszony!?

-282-

- Fogjon kend egy nagy bunkósbót, - javasolta az előzékeny férj, - oszt verje haza.

- Azt én nem teszem, - vivódott magával János, - találjon kend ki valami egyebet.

- Az igasság, - állította Péter, - nem gyün ki másképen.

János megcsóválta fejét.

- Próbálja meg kend, kend okos ember, kigyün a tán másképen is.

Péter kifordította tenyerét.

- Ha csak más asszonyt nem kerít kend nekem.

A gazda gondolkozóba esett.

- Muszáj annak asszonymak lenni? - kérdezte rövid hallgatás után, félszemmél vendége felé pislantva.

A furcsa kérdés lyukat fúrt a Péter fejébe. Nem felelt mindjárt, előbb fölhörpintett egy pohár bort, aztán (miután kialudt a pipája) rágyújtott újra, hogy időt nyerjen egy alkalmas felelet kieselésére.

- Nem muszáj, - bökte ki nagysokára, - lehet egyéb is, a fő, hogy legalább annyi böcse legyen, mint egy jóra való asszonymak.

János föllélekzett.

- Hát teszem, minek lehet annyi böcse?

- Azon kend törje a fejét...

- Adok egy tehenet...

-283-

A Péter szájából kiesett a pipa... Tehén! Bizisten, ha többet nem ér a jó tehen a rossz asszonymál... Dücső ember ez a János, hogy ezt így kitalálta...

Ilyenformán gondolkozott Péter, de persze egész másformán beszélt. Aki, vélte, első szóra egy tehenet kínál, az az utolsóra a kettőt is megadja. Ilyen irányban munkálkodott tehát, szólván:

- Noisz igaz, hogy a tehennek négy lába van, de egy asszonymal csak mégse ér fel: azt beláthati kend.

János tökéletes gavallérnak bizonyult.

- No, no, - mondta, - valamicskével még megszerezhetem azt a tehenkét. Mivel szerezzem meg?

Péter nyelt egyet. A borból is. Azon gondolkozott: kiadja-e az utolsó szót mindjárt, avagy előbb még puhítson Jánoson. Rápillantott, hogy kikutassa a veséjét. És úgy találta, elég puha már a gazda így is. Fölállott és megrángatta a ködmöne csücskét.

- Még egy tehenet kérek az egyhez - vágta ki elszántan. - Két tehénért odaadom az asszonyt.

János nem teketóriázott sokat.

- Gyűjjék kend az ólba, válogassa ki a teheneit...

-284-

II.

Péter vígan kocogott haza a két tehenével, világéletében sem csinált ő ilyen jó vásárt soha. Egy veszett, kirügös asszony után futkosott és két jámbor fejőstehénnel érkezett haza.

A váratlan szerencsétől úgy nekikevélyedett Péter, hogy ezentúl szoba se állott akárki fiával. Lett (kapott a tehenekre) gazdasszonya is, pénze is. Egyszóval vígan élte világát...

De ezzel még nem ért véget a Péter szerencséje... Egy szép napon ugyanis valami nyöszörgéskéféle ütötte meg a fülét. Kinézett az ablakon. Hát valami fehérszemélyen akadt meg a szeme. Háttal volt, hát nem láthatta, kicsoda, csak azt, hogy igen sírt. Péter ráhujjantott:

- Mit rücskölsz, he? Eredj haza sírni.

Az asszony megfordult. Péter hátratántorodott, majd leesett a lábáról.

- Te vagy az, Ágnyes?!...

A felesége volt...

A kibékülés nem járt sok cerimóniával. Ágnes meggyóna, hogy hazaszökött, mert megverte a szeretője, már pedig a botot ő csak a hites urától túri el.

Péter ütött a fejével.

- Azt jól teszed, Ágnyes - dicsérte meg a párját. - Meg is verlek rögvest, mer' rászolgáltál, halom azután, ha jól viseled magadat, békességben lehetünk.

-285-

Ágnes kiállotta a botbüntetést, azzal rögtön hozzáfogott a ház rendbeszedéséhez. A gazdasszonyt kilapátolta, a teheneknek megaljadzott és kisikálta a konyhát...

A házaselek tökéletes békességben érezték magukat. Péternek eszébe sem jutott, hogy felesége visszatértével tulajdonképpen megdőlt az igazság elmélete, amelynek két tehenét köszönhette...

Azonban hamarosan eszébe juttatta a másik érdekelt fél. János gazda még aznap beállított hozzá.

- Hej, bátya! - dült be ajtóstúl a házába. - Ide a riskáimmal!...

Ám, nem hiába volt a Péter esze sűrű, be tudta ő adni a maga igazát a visszajárúl is.

- Miféle riskákról szaval kend? - kérdezte csodálkozva.

- Hát azokrúl, amiket Ágnyesér' adtam.

Péter tágranyította szemét.

- Azokrúl-e? Hisz azok rég az én jószágaim.

- Azok ám, - fortyant fel János, - ha nálam marad az asszony, de hát nem maradt nálam!...

- Arrúl ki tehet?

Vérbeborult a János szeme.

-286-

- Hát ez az igasság? Az a híres igasság, amivel kend mögfogott engem!

Péter válla közé húzta sunyi nagy fejét.

- Hü, öccse, - eszelte a gazdát, - nem oda Buda! Az az igasság, amivel én mögfogtam kendet, nem egy gyökérrúl hajtott a maival. Én nem híjtam az asszonyt, mint kend, - magyarázta, - az egész magátúl gyütt vissza. Hát lesse kend, míg a tehenek is maguktól mennek vissza kendhez. Mert valamiképen kend sem adta vissza kérésre a feleségemet, azonképen én sem adom vissza a kend teheneit. Ez az igasság *ma* és nem más. Igaz-e?

János megvakarta a füle tövét.

- Aki áldója van, - sóhajtott fel búsan, - se menyecske, se tehén.

- De, - vigasztalta Péter, mutatóujját jobbra-balra billegtetve, - mög vagy az igasság, ha möghótt is Mátyás király!

EGY TITOKZATOS KALAND.

-287-

I.

Csúnya vagyok, mint az északi szélvész, kopott, fakó, mint a kitömött bagoly, amibe beleesett a moly.

Ezt azért bocsátom előre, mert így érthetlenebb, tehát eredetibb a grófnéval lejátszódott kalandom története.

... Úgy kezdem, mint a divatos novellisták.

... A 325. számú bécsi vonat prüsszkölve száguldott tova, villogó két tűzszarvával utat törve az éji sötétben át... A hold kidugta pufók képét egy rongyos felhő kárpitja mögül s szelíden hunyorgattak a kicsiny ártatlan csillagok...

Egy leborravalózott elsőosztályú fülkében magánosan merengve üldögéltem s miközben egy dzsánaklist füstté fujtam, régi kedves emlékek, elégikus, fájó ábrándok kavarodtak fel multam homályából lelki szemeim előtt s egybevegyültek szivarkám kékelő füstjével...

-288-

Képzeletem versenyt száguldott a gőzszörnyeteggel, csak hogy én fölfelé törtettem a csillagok honába, a gőzös meg vízszintesen, vasban kiszabott útja szerint. És az én fantáziám nem akart pihenni: minden pillanattal merészebb lett a röpte, holott a lokomobil meg-megpihent, ha kifogyott a szussza, hogy vizet vegyen. Ilyenkor elsikoltotta magát és fujva, prüsszkölve elcsendesedett. A vonatvezető pedig harsány hangon hirdette ki, hogy hol vagyunk.

- Érsekújvár!

A durva földi hangok fölriasztottak mélnázásomból; beszüntettem lelkem utazását és kinéztem a kocs ablakán. - Vennék egy sonkászsömlét, gondoltam magamban, ha helybe hoznák.

De nem hoztak helybe, csak sört. Hát sört ittam és szidtam a pincért, mert nem volt friss csapolás. Aztán újra rágyújtottam egy szivarkára és elégülten gondoltam el, hogy milyen urasan utazom is én! Egy forintért, akár egy főhercegnek, vagy udvari tanácsosnak, külön fülkét adott a kalauz.

De ez a gondolatom csakhamar kiverődött fejemből. A kocsi folyosóján sürgés-forgás... Egy inas szattyánbőr-kézitáskával... egy komorna két kalapskatulyával... a kalauz kalaplevéve... és egy lefátyolozott karcsú hölgy lebegve - ostromot intéztek magános fülkém ellen.

-289-

Hohó, ez nem járja! - gondoltam magamban, de csak gondoltam, nem mertem szólni, mert az öreg úr igen gyanusnak tetszett nekem, alighanem kegyelmes úr lehetett. Már pedig én csak irodaigazgató vagyok a pénzügynél és kicsapatni nem akarok.

Szerencsémre nem soká feszélyezett az excellenciás, úgy látszik, csak a leányát kísérte el, leszállott a vonatról.

Hárman maradtunk a fülkében. A fátyolos hölgy, akit méltóságos grófnének szólított a komorna; a komorna, akit Bettinának szólított a grófné és én: Piatsek Ferenc irodaigazgató a pénznél.

A Betti igen csinos volt. A grófnéről eleinte nem tudtam semmit a fátyola miatt. Kombinálnom kellett.

Kombinálni jól tudok. Valamiként a régészek képesek egy tizenötezer éves csülökcsontleletből megszerkeszteni az egész antiluvialis állat képét: azonképen én egy finom női bokára rá tudom képzelni az egész női aktot. Miután igen csúnya vagyok, sokszor mulatok magamban ilyen szárazon.

Megpillantván a grófnének szoknyája alól kacéran kikandikáló bokáját, legott tisztában voltam vele, hogy útítársnőm nem utolsó lelet és nem antiluvium.

-290-

Hamarosan kitűnt, hogy nem csalódtam. A grófné ugyanis alig pihente ki magát, kiküldte Bettinát és lefeküdt a velem szemközti ülésekre, betakarván magát egy puha plüsstakaróval.

Még soha sem voltam ilyen bizarr, bűvös-bájós helyzetben. A szívem igen kopogott és mindenféle bolond gondolatom támadt. Különösen midőn a hölgy levetvén fátyolát s felém fordulva, lehúnyta szemét. Remek arc volt, soha életemben nem láttam olyan finomat.

Eleinte csak azt sajnáltam, hogy nem vagyok szép, aztán az bosszantott, hogy gyáva vagyok, később már a származásom is dühbe hozott, végül keserűen kifakadtam a sors ellen, amiért tintatartó mellé helyezett egész életemre, ahelyett, hogy ereimet donjuáni hajlamaimnak megfelelő vérrel látta volna el.

... Ha Don Juan lennék, - gondoltam el dühös tehetetlenségemben, - most fölcsókolhatnám a szép grófnét és Budapestig elhitethetném vele, hogy üdvözülés kizárólag csak az én karjaimban létezik... Vagy: ha Don Juan lennék, letérdelnék melléje és pici íves ajkára hajolván, lerészegíteném magamat ambrás lehelletétől... Vagy még: ha Don Juan lennék, átkarolhatnám karcsú derekát és...

Egyszóval annyi mindenféle donjuáni fogást eszeltem ki, hogy megélhetett volna belőle három Don Juan is. De mihaszna, irodaigazgató vagyok csupán, egyet sem mertem végrehajtani.

-291-

Csak sóhajtottam és izzadtam. És mindig Őt néztem. A takaró szorosan hozzátapadt észbontó természetéhez, csak a bokáit hagyta ki. Oh, azok a bokák! Imádom a karcsú bokát!

Irodaigazgatónak lenni és imádni a karcsú bokát: van-e ennél nagyobb tragédia?

Nem is állottam sokáig tantaluszi kínjaimat: kimentem a folyosóra, mert majd kettéhasadt a fejem. Kidugtam az ablakon a friss levegőre... Szíttam a friss levegőt és sírtam mérgemben.

II.

Uraim és hölgyeim, nem tudom: tudják-e: mi a meglepetés?

Ha villám csap le két arasznyira az ember orra elé: az kellemetlen lehet, de még nem meglepetés; ha az ember két ternót nyer egyvégből: az bizonyára kellemes véletlen, de még ez sem meglepetés; hatszoros halmozást nyerni a lóversenyen: komisz szerencse, de még ez sem az igazi.

Az a meglepetés, ami engem a folyosón ért, mikor a fejemet szellőztettem.

Elmondom: nincs-e igazam?

Az történt ugyanis velem, hogy a grófné, a kegyelmes úr leánya, a világ legremekebb asszonya, egyszerre csak megjelenik a folyosón. És mintha csak örökké ismertük volna egymást, rámszól gyöngéd házsártossággal:

- Muki, az Istenért, meghűtöd magadat!

- Muki! - ismételte duzzogva és szerelmesen vállamra hajolt.

Hát ezt nevezem én meglepetésnek.

... Nem szép név a Muki, a Ferenc sokkal szebb, de a grófné ajkáról úgy hangzott felém, mint szférák zenéje, angyalok kara. És én, gyáva pimasz, mégis így válaszoltam rá, dadogva, hebegve:

- Boccsá... natt... méltóságos grófné... tétévedni méltóztat: nenenem én vagyok a Mmummuki.

Hát attól, ami ezután következett, normális ember bizonyára megbolondult volna, de én, tudja Isten, éppen attól kaptam józanészre.

A gyönyörűséges asszony ugyanis elkacagta magát és össze-visszacsókolta molyos szakállamat.

- Kis bolondom, - sugta fülembe, - neked mindig tréfán jár az eszed, ahelyett, hogy megcsókolnád a te pipidet.

- ... Pipidet?!...

- Hát nem vagyok én a te pipid?

- Dehogy nem, - mondtam csókjaitól teljesen kiokulva, - a pipim vagy bizony.

- Te meg a bocim vagy - susogta lágyan, szerelmesen.

- Én a bocid - mondtam.

Igy ment ez tovább. Perbetétől egész Nagymarosig egyhuzamban csókolódtunk. Én természetesen a mennyekben uszkáltam és teljesen megfeledkeztem még arról is, hogy ki vagyok. Illetve elhittem a grófnénak, hogy nem én vagyok én, hanem a gróf, a Muki, az ő férje és hogy nászutazáson vagyunk a Riviérián. Mert minduntalan ezt hajtogatta. Párkányánánál azt állította, hogy: no most Milánóban vagyunk, Maroson pedig azt mondta: Génúába érkeztünk.

Egyebet aztán alig is beszélt, mert mindig csókolódtunk. Egyszóval egy tökéletesen ideális házasság volt a miénk, ami arisztokraták között nagy ritkaság. Igaz, hogy majoresko voltam, tehát nőm megválasztásánál nem kellett a pénzre néznem.

III.

Uraim és hölgyeim, tetszik-e tudni: mi a hideg zuhany?

A Rudasfürdőben van némi tuss, de ha a világ valamennyi gőzfürdőjének valamennyi zuhanya az égboltozat magasságából szakadt volna le rám: azt sem vettem volna észre attól az egy tusztól, amit Vácott a grófnétól a nyakam közé kaptam.

Éppen szünetet tartottunk a csókban, midőn Pipi, se szó, se beszéd, egyszerre csak visszabujik takarója alá és ugyanazon pózban, amelyben otthagytam (még nőtlen koromban), elnyújtózott... A takaró szorosán hozzásimult észbontó természetéhez, csak a bokáit hagyta ki. Szempillája lehúnyódott s a másik pillanatban, mintha időközben nem is lett volna ébren, édesdeden aludt.

Én persze azt hittem, hogy cicázik a kis hamis és komoly férfi létemre csintalanságra vetemedtem. Óvatosan lefejtettem róla a takarót s ráhajoltam pici ajkára. És, cupp, cupp, cupp, összevissza csókolgattam a kis hamist...

Most jött a tuss.

Ahelyett, hogy (mint az előzmények után várni lehetett volna) visszakaptam volna az elejtett csókokat: egy vérfagyasztó sikoly vált le a grófné csókos ajkáról s a másik pillanatban egy

idegen nő állott előttem, lesujtó göggye egész nagyságában, - ah, nem az én pipim többé: a majoresko felesége, a kegyelmes úr leánya.

- Takarodjék eszeveszett! - sujtott le rám fuldokolva. - Vagy meghúzom a vészféket.

De bizony kitakarodtam én még a vészfék előtt. Eszembe jutott a kicsapatás és ész nélkül átnyargaltam egy másodosztályú szakaszba, a vonat legvégére. És forró fejemet kezembe hajtva, tájékozódni próbáltam a világ állása felől.

-295-

Eleinte sehogy sem ment a dolog. A világ tótágast állott és én gróf maradtam benne: egy szerencsétlen, elátkozott gróf, akivel valami gonosz szellem rémes játékot űzött.

Végre is belecsikkantottam a karomba: ébren vagyok-e? És belenéztem a kis kézitükörömbe.

Pfuj, micsoda közönséges tintanyaló ábrázatot mutatott a gyalázatos tükör! Legott kiábrándított grófi mivoltomból: tisztába jöttem, hogy vagyok, aki vagyok, Piatsek vagyok.

Roppantul elszégyeltem magamat és áttértem az eszem megfigyelésére. Mert azt még nem tudtam biztosan, nem örültem-e meg.

... Hogy kellene megtudni? - törtem a fejemet... Ha - okoskodtam - imént lefolyt szerelmi regényem az örület víziója volt: akkor az a hölgy, akivel csókolódtam, a Pipi, nem létezik. Ha pedig létezik, - konkludáltam, - akkor nem én vagyok az örült, hanem a hölgy.

Visszalopódtam előbbeni fülkémhez és az ablakfüggönyréseken bekukucskáltam.

Hát, hál' Istennek, benne volt a Pipi. Aludt a takaró alatt, a takaró hozzásimult észbontó természetéhez, csak a bokáját hagyta ki... Ergó, ő volt az örült, nem én...

-296-

Ebben a szent meggyőződésben szállottam le Pesten a vonatról és irodámba menet fájó szívvel gondoltam el, hogy egy édes kalandot adott valahára Isten és, hejhaj, abban is egy szerencsétlen örült asszony volt a partnerem.

IV.

Alig egy héttel eme kalandom után, délután két órakor (gazdasszonyom éppen tálalta a levest) betoppán hozzám egy idegen úr.

- Piatsek urat keresem - mondta arrogánsan.

Én is királyi tanácsos volnék, vagy mi, visszasetelenkedtem neki.

- Nem vagyok otthon senki számára, mert ebédelek.

- A tudomány jegyében jöttem, - okvetetlenkedett a kis veres úr, - a tudomány érdekében kérem, feleljen kérdéseimre.

- Én nem vagyok tudós - jegyeztem meg göggyösen.

- Tudom, - mondta a setelen idegen, - a tudós én vagyok, ön csak az eszközöm.

- Hát akkor hagyjon engem - kiáltottam rá mérgesen.

De nem hagyott ám. Leült az asztalhoz velem szembe és belém szegezve szúrós szemeit, vallasni kezdett, mint egy rabot.

-297-

- Szerettem volna kidobni, de nem volt bátorságom hozzá, hát túrnöm kellett.

- Uram, - kezdte a kis veres a vallasást, - nem utazott ön a mult hó huszonnegyedikén a 325. számú éjjeli vonattal Bécsből Budapestre?

Nini, a kalandom napja! - gondoltam és önkéntelenül érdeklődni kezdtem. Mert hát ki tudhat az én kalandomról? Bizonyára maga a szegény örült asszony se tud róla semmit. És egy árva lélek sem fordult meg a szakaszunkban az egész utazás alatt.

- De utaztam - válaszoltam némi habozás után.

- Érsekújváron - folytatta az idegen - egy ritka szépségű hölgy szállott a fülkéjébe.

- Igen, - mondtam bánatosan, - egy szegény örült asszony volt.

A tudós tacskó szeme megvillant az örült szóra.

- Az a hölgy - vallasott rémes mohósággal - férjének tartotta önt. Nem szólította önt Mukinak?

Elképedtem. (Honnan a manóból tudja? Tán mégis meglesett?)

- Uram, - jelentettem ki felháborodva, - ön aljasul meglesett bennünket.

-298-

A kis veres mintha örült volna felháborodásomnak, aprókat kacagott.

- Nyugodt lehet, - mondta aztán, - nem lestem meg önöket. Én a kérdéses napon Budán voltam, ha tetszik, alibivel fogom bizonyítani.

Égnek meredt a hajam.

- Akkor honnan tudja?!

Rám se hederített, folytatta a vallatást:

- Pont éjfélkor kezdődött az esemény és pont két óraker szűnt meg. Ezalatt a két óra alatt önt férjének tartotta a szép asszony, aztán végkép elfelejtette.

Majd kiugrottam a bőrömből. Keresztet vetettem magamra.

- Isten csudája! - kiáltottam fel. - Nem a Belzebub maga?

- Ne féljen - nyugtatott meg a kis veres tudós s váltig kacagott megdöbbenésemre való gyönyörűségében. - Én a spiritiszták egyesületének az elnöke vagyok s az a hölgy senki más, mint az én kiválasztott médiumom.

Ah!... Kezdt elöttem derengeni a világ. Derengeni, de forogni is... Tehát nem örült volt a grófné, csak a hipnózis vak eszköze?

Önkénytelenül felébredt bennem a lovagias érzés hipokrizise.

- Hallja, uram, - jelentettem ki határozottan, - ön akkor aljasul visszaélt titokzatos hatalmával, ön azzal az ártatlan nővel egy aljasságot művelt.

- A tudomány célja szentesíti az eszközöket - felelte a kis patkány grandiózus méltósággal... - Különb, - folytatta jókedvűen, - önnek semmi oka gúnyolódni, mert csak tőlem függött, nyakába akaszthattam volna egy vénasszonyt is.

Hát ezt be kellett látnom. Bocsánatot kértem. Sőt búcsúzásakor, szégyenkezve bár, de megmondtam neki:

- Ha netalán még egyszer hipnotizálni tetszenék: szíveskedjék a grófnét legalább négy órára elaltatni, mert kettő kevés.

Megígérte, hogy úgy lesz. És be is váltotta a szavát.

Azóta már háromszor voltam Muki.

Nevetséges állapot, beismerem, de miért adott Isten donjuáni szívet, donjuáni kvalitások nélkül? Tehetek én róla, hogy nincs bennem mágnes s mással vagyok kénytelen megmagnetizáltatni a hölgyemet?

Nem igaz?...

-299-

STANCI NÉNI.

-300-

Tizenhét éves koromban, midőn lettem az érettségit, igen szerettem a világi örömeiket: cigarettázni, táncolni, fekete kávézni, sőt (most már be merem vallani) egy leányt is szerettem. Igaz, hogy ő csábított el, mert először ő csempészett a nyakamba egy darab jeget, de másodszor már én csókoltam meg őt a nagy diófa alatt. Később a kályha mögött, a paszuly-lugasban, sőt egyszer a spájzban is. Ahol csak értem. És mindig titokban persze, árkon-bokron, palánkon keresztül, vakmerően elhárítva a közénk torlódó akadályokat.

Hősnek képzeltem magamat: hol Odyszeusznek, hol Kaszanovának, hol Abelardnak és elhatároztam, hogy époszt csináljak én is a szerelmem történetéből. Hexameterben vagy pedig disztichonban, semmi esetre sem magyar metrumban, mert díjat akartam vele nyerni az Akadémián.

-301-

Ám a gonosz Párkák nem engedték meg, hogy bevégezzem az én »monumentum aere perennius«: fölbiztatták ellenem a saját édesanyámat; elküldettek vele Liptó megyébe Pohorellára, Stanci nénihez, még mielőtt végrehajthattam volna az époszom számára s szerelmem érdekében elkövetendő legnagyobb hőstetemet: a Plutó megmérgezését.

Az igazat megvallva, nem sárkány volt ez a Plutó, csak kuvasz, de a hétfejű sárkánynál is jobban vigyázott szerelmem tárgyára, szomszédék Cillikéjére. Mindig a nyomában volt s ha hozzányúltam, elkezdett morogni. Olyan csúnya éles fogai voltak, mint egy oroszlánnak.

Szerencsére Kapci Jóska, a kondásunk, kioktatott rá, hogy kell végezni egy ilyen fenevaddal. Meg kell etetni zsírba kirántott szivaccsal. Azt szereti a kutya és úgy megdagad és megpukkad tőle, mint egy léghajó.

Szivacsom és zsírom már volt is, csak rántani nem tudtam. Ám azon is segítettem. Beleavattam nagy titkomba Anikát, a szolgálónkat, aki is egy-kettőre megígérte, hogy öt garasért kirántja nekem a szivacsot prézlibe... Már le is szúrta nekem a bündíjat, midőn szokatlan ceremóniával és nagyváratlanul maga elé hivat az édesanyám.

- Édes fiam, - mondta, - mostanáig gondolkoztam rajta, mivel jutalmazalak meg a kitűnő érettségiért: hát Stanci nénihez fogsz menni Pohorellára.

-302-

- Jaj! - kiáltottam fel önkénytelenül. - Az nekem nem jutalom. Stanci néni igen szigorú és unalmas, ha igazán meg akarsz jutalmazni, engedd meg, hogy itthon tölthessem a vakációt

melletted.

- Nem lehet, Lacikám, - jelentette ki az én szép mamám határozottan, - Stanci nénit nem szabad elhanyagolnunk, a te érdeked, hogy *jó blattot* tégy be nála... Pohorella gyönyörű birtok, - tette hozzá, - az eshetőségeket nem szabad elszalasztanunk.

Nem értettem a dolgot.

- Miféle eshetőségeket? Hisz Stanci néninek három gyermeke van...

- De meghalhatnak - világosított fel az én gondos mamám. - Szegény Betti, - magyarázta, - alighanem hektikában van, Pista vízfejű, Bandi egészséges ugyan, de nagy lump, valószínűleg ki fogja magát inni a világból. És akkor - konkludált mamácska, - tied lehet, Pohorella, ha megszeretted magadat Stanci nénivel.

- Jaj, nem kell nekem Pohorella - jelentettem ki sopánkodva. - Nem vagyok én örökséghajhász.

- Oh, te könnyelmű fiú! - kárpált édesanyám. - Tudom is, miért félsz Stanci nénitől. Mert szét nem hányhatod magadat, mert zsenírozod kell magadat előtte. Hát azért is elküldelek Pohorellára finomságot tanulni.

Pont. És én jól tudtam, hogy az anyám pontjai után hiábavaló minden okoskodás. Visszarendeltem a rántott szivacsot: elbúcsúztam Cillikétől sűrű könnyhullatások között és becsomagoltam a paktáskámba mama szigorú felügyelete alatt.

Másnap már útban voltam Pohorella felé. Az abelovai állomáson kellett kiszállnom a gőzösből, ahonnan Pohorelláig jó kétórás út kocsin. Ha nincs sár. Mert, ha sár van, ökröket kell a lovak elé ragasztani, ami tetemesen meglasztja a tempót. Már pedig éppen sár volt, mikor kiszálltam Abelován, következképpen engem is vegyes fogaton szállítottak Pohorellára - csekély hat óra alatt.

Olyan éhesen érkeztem meg, mint a farkas, azonfelül sáros is voltam, mert háromszor feldültünk az úton, végre mérges is voltam, mert Cillikére gondoltam. Nem csuda, hogy ilyen lelki állapotban mindjárt egy nagy butaságon kezdtem: elfelejtettem Stanci néninek kezét csókolni, amiért másfél órai prédikációban részesültem. Hiába mentegtettem magamat, hogy éhes vagyok: a jó blatt el lett rontva, ki kellett állanom a hosszú létániát. Majd belehaltam.

- Nénikém, - könyörögtem a végén, - ne szidjon már, nagyon beteg vagyok.

Bár előbb kerekedett volna ez a jó ötletem. A Stanci néni modora egyszeribe megváltozott irányomban. Látható szimpátiával vett tudomást a betegségemről...

- Nini, édes fiam, hát miért nem szóltál előbb?... Most látom, hogy csakugyan beteg vagy... Mi a bajod? - hadarta. - Igen sovány vagy és sápadt, mint a fal... Bizonyosan vért köpsz. Nem köpsz te vért?

- De köpök - hazudtam szemtelenül, hogy megsajnáltsam magamat.

Jól számítottam. Stanci nénitől bűnbocsánatot kaptam és krumplit vajjal. Teát is. Igaz, hogy (tekintettel a hektikámra) csak pemetefüteát, ami olyan keserű, hogy az ember hegedűnek nézi tőle az eget. De legalább nem haltam éhen. Sőt az eszem és kedvességem is megjött a meleg ételtől. Eszembe jutott, hogy tudokozódni illik kedves unokatestvéreim egészsége felől.

- Hát a Bettike hogy van, Stanci néni, meg a Pista, meg a Bandi?

- Hál' Istennek semmi bajuk, - lafátyolta Stanci néni a szaporaszavú vénasszonyok egyhangú stíljében, - csak haszontalanok. Betti francia órát vesz a guvernánstól, verje ki a ragya valahány csak a világon van, - Pista javítóra készül, mert megbukott a latinból, Bandi meg lovagol, mert repetálnia kell, hát semmi dolga sincs.

- Szeretném őket megcsókolni - jelentettem ki a *jó blatt* érdekében.

A blatt láthatólag javult, mert igen kedves lett Stanci néni: zavarba jött, ötlöt-hatolt, egész belegabalyodott a tapintatába, míg valahogy kinyögte végre, hogy ne csókoljam meg a gyerekeit, mert fél, hogy megkapják tőlem a hektikát.

- Az ám, - helyesltem a jó anya aggodalmát, - azt mondják, hogy a hektika igen ragadós.

Stanci néni megvigasztalt:

- Ragadós, fiam, de ne félj, azért nem fogsz te meghalni, csak igyál sok pemetét és az édesanyád hizlaljon kutyákat és kutyazsírral főzessen neked... Mondd meg neki.

- Megmondom neki...

Stanci néni, hogy-hogy nem, igen megszeretett estvélig. Egy órával vacsora előtt behívatta szigorú fegyelem alatt tartott gyermekeit és megengedte nekik, hogy hammerundglokkézzanak velem. No, el is nyertem tőlük vacsoráig minden babjukat, ami sírásra fakasztotta Pistát, vízfejű unokatestvéreimet és titkos káromkodásra Bandit, a lumpot. Csak Betti nevetett a veszteségén. Ő úgyis unta a játékot, láthatólag kacérkodni szeretett volna velem. Meg is tette a játék után.

- Te, Laci, miért nem csókolnál meg, mikor a kuzinod vagyok?

- Megcsókolnálak én, - jelentettem ki lelkesen, - csak nem engedi meg a néni.

-303-

-304-

-305-

-306-

- Miért nem engedi?

- Mert hektikám van.

Nagy huncut volt Betti, elkacagta magát.

- Van neked, majd megmondom micsodád!

Addig ingerkedett velem, míg teljesíttem a kívánságát. Nehogy butának higgyen, megcsókoltam a dupla ajtó között. (Szegény Cillike, ha tudta volna, de kikaparta volna a szememet!...)

Megérkezésem napján nem történt egyéb nevezetes esemény. Vacsorára köménymagos levest kaptunk és ismét krumplit, mert lehetett bár szép birtok Pohorella, a néni nem tüntetett a szépségével, úgy élt rajta, mint egy nyugalmazott kisdedóvónó...

Kilenc órákor még egy félfazék pemeteteát diktált belém a néni, aztán azonmód ágyba parancsolt.

Másnap reggel felköltöttek már hat órákor, megkávéztattak, megpemetéztettek és unokatestvéremmel egyetemben a kertbe küldtek, hogy ne legyünk láb alatt... -307-

Az ebéd is csak olyan sovány volt, mint a vacsora és a reggeli, ami, tekintve, hogy étvágyamat rettenetesen fölcsigázta a mértéktelen pemetéélvezet, dühbe hozott. Elhatároztam, hogy két napig sem állom ki Stanci néninél, inkább megszököm valahová.

Igen ám, csak hogy Betti, a huncut Betti, észrevette a rosszkedvemet és igen vigyázott rám. Hízkelkedett, mint a macska, vigasztalt, simogatta a kezemet, egyszóval belémszeretett.

Szép leány volt Betti, valósággal féltettem tőle az erényemet: hogy hűtlen leszek az én szegény kis Cillikémhez.

Ezt nem akartam. Összeszedtem minden férfiúi energiámat s kijelentettem a szirénnek:

- Bocsáss meg, Bettike, de én nem szerethetlek téged, mert már eligérkeztem.

Ekkor sült ki, hogy milyen mérges leány volt ez a Betti. Minden teketória nélkül a szemembe vágta, hogy nem is kellene neki egy olyan nyápic, hektikás ember, mint én, a mamája se adná nekem, mert úgylis meg fogok halni egy év múlva és akkor az övék lesz a csomádi birtok, ami az apámtól maradt rám.

Önkénytelenül elnevettem magamat:

- Kitől hallottad ezt? - kérdeztem kacagva.

- A mamától, ha tudni akarod. -308-

No, gondoltam magamban, szépen vagyunk. Az én mamám három unokatestvérem halálára spekulál, hogy rám szálljon a birtokuk, az unokatestvéreim mamája meg az én hektikámra bázíroz, hogy megkaparintsa gyermekei számára az én birtokomat. Micsoda képtelen anyai szeretetek!

No de, tettem fel magamban, legalább javamra fordítom az egyiket a két szeretet közül. Asztalhoz ültem és a következő levelet írtam mamának:

»Édes mamácskám!

Betettem a jó blattot, Stanci néni valósággal imád. De csak azért, mert azt hiszi, hogy hektikás vagyok és Csomádot az ő gyermekei fogják majd halálom után örökölni. Mindazáltal jó gondomat viseli: reggeltől estig pemetével itat és kutyzsírrel fenyeget. Már hánytam is. A Betti meg rám szeretné magát varrni.

A fiúk kövérek, mint az ágyú és olyan egészségesek, hogy megeszik a lósóskát is. Egész nap a réten legelnek, mert otthon nem kapnak eleget enni.

Különben igen jól érzem magamat. Szeretek itt lenni. Betti igen jó hozzám, kár, hogy hektikás.

Csókol, ölel, hálás fiad

Laci.« -309-

Még Sinon, aki becsempészte a falovat Trójába, se írhatott volna ennél ravaszabb levelet. Másnap estére megjött rá a sürgöny: »Gyere haza azonnal. Anyád.«

Harmadnapra már otthon voltam és megmérgeztem Plutót a kirántott szivaccsal... Az éposz folyik...

JÓZSEF ÉS MARCI.

I.

Az én időmben, azaz mikor én voltam az sz-i járás szolgabírája, Horvát Marci volt a kelecsenyi főbíró, senki más. De jóval később is csak ő viselte ezt a méltóságot, valameddig csak a füle mozgott. Méltán pedig, mert ő volt a falu legokosabb embere, beleszámítva az urakat is. Csak az volt a hiba, hogy utálta a tételes törvényeket: fejből csinálta az ítéleteit, mint Salamon király.

Nekem, a szolgabírónak, persze nem tetszett az öreg illetően bölcsessége, mert a megyénél végre is nekem kellett érte helyt állanom, ami gyakran nehéz sor vala, mert minden törvénynek csak még se lehetett a nyakát úgy kicsavarni, hogy rápasszoljon az én Marcim antikmódi ítéleteire.

Egyszóval sok bajom volt az öreggel. Magam sem tudom, hogy miért nem csaptam el őkgiyelmét. Nyilván félttem tőle, imponált is nekem s mi túrés tagadás, szerettem is őt. Csupa tömör erő volt, klasszikus nyugalom, hajthatatlan akarat, vakmerő önbizalom...

-311-

Különben mit fejtegetem az öreg tulajdonságait! Az emberi lelket a példa magyarázza meg a legvilágosabban: elmondok róla egy történetet.

188...-ban Sz...n tartották meg az úgynevezett király-gyakorlatokat. Ez alkalommal néhai való jó József kir. hercegünk is lerándult a járásomba és Kelecsenyben szállott meg. Vévén a hivatalos értesítést, mindenekelőtt magam elé citáltam Horvát Marcit.

- Hallja-e, bíró uram, nagy megtiszteltetés éri a falut. Itt fog megszállani József kir. herceg Őfensége, a grófi kastélyban.

- Tőlem gyűhet - jegyezte meg Marci egyszerűen.

- Igen ám, csak hogy parádéval kell az ilyen nagy urat fogadni: úgy kívánja a falu becsülete.

- Hásze, - hagyta helyben Marci, - kimehetek eléje és kirendőhetem a szüzeket is.

- Jó lesz, Marcikám... Aztán gondoljon ki valami rövid dikciót; kend a falu feje.

A vén bíró megcsóválta fejét.

- Hisz csak nem vagyok tán irígy, szót adok én neki annyit, amennyi csak ráfér.

- Jól van, bíró uram, - kezeltem az öreget szőrmentén, - de vigyázzon ám a szabad szájára, mert egy királyi herceg nem olyan közönséges ember ám, mint mi vagyunk.

-312-

De ezt már nem ismerte be Márton.

- No, no, - mondta, - csak ojjan ember bíz a, mint más. Ű is kétágú, én is kétágú vagyok. (A lábát mondta ágnak.)

- Ez nem egészen igaz, - tiltakoztam a meghatározása ellen, - mert nem a láb teszi az embert, hanem a hatalom. Ű száz annyi embernek parancsol, mint mink.

Marci csak rázta a fejét.

- Löhet, - mondta, - de nékem nem parancsol, ez az embereimnek nem parancsol, ergómorgó itt Kelecsenyben én vagyok a nagyobbik úr.

Nem okoskodtam vele tovább. Úgy se tudtam volna megváltoztatni a világfelfogását. Hát csak a szavát vettem, hogy ott lesz a parádén kékbeli posztóban s leveszi a kalapját rendesen, nem csak úgy, ahogy nekem szokta, hogy a feje fölé emeli egy fél hüvelyknyire. Továbbá megígérttem vele, hogy nem fog mókázni a szóval, hanem komoly méltósággal felel, ha szóra méltatja a királyi herceg. Végül, hogy nem önt fel a garatra, valameddig ki nem vágta a faluja becsületét.

Marci mindent megígért szentül. Még arra is rájött egész magától, hogy jó lesz talán a pipáját a csizmája szárába sülyeszteni a királyi herceg kedvéért, mert hátha szemet szúr neki a kupakos jószág, ha a kalapja karimájában hagyja.

-313-

- Jó, - mondok, - a királyi herceg ugyan maga sem igen ellensége a makrapipának, de illendőség az illendőség - a pipa csakugyan nem a kalapkarimába való.

II.

Elérkezvén a nagy nap: kihajtottam az állomásra jó egy fél órával a királyi hercegi különvonat érkezési ideje előtt, hogy szemlét tartsak az ünneplő gyülekezeten. Rendszerben találtam mindent: szüzeket, bandériumot, diadalkaput. Csak Horvát Marci hiányzott persze. Stafétát szalasztottam érte: hogy hozza magával a gallérjánál fogva...

A staféta visszajött, de bíró nélkül.

- A bíró úr - jelentette - tisztölteti a szolgabíró urat, de még nem gyün, mer nem akar. Aszondi, hogy aszongya: kár az üdőt pocskolni, inkább a gőzös várjon rá, mint Ű a gőzösre, mer annak nincs lelke. Különbest helybe lesz idején, csak a szekere tengelyét keni meg.

Dühbe gurultam... Engem ugyan meg nem szekíroz az adta bírása!

Ráhujjantottam a törvénybíróra:

- Zitás!

-314-

- Tessen parancsolni?!

- Kend képviseli a falut, azaz hogy kendet fogom a királyi hercegnek bemutatni Horvát helyett. Értette?

- Értettem alássan.

Gondoltam magamban, egyszer életemben én is kifogtam a vén sunyi Marcin... Az ám!

... A gőzmozdony elfüttyentette magát. A fehérruhás szüzek összebujtak, mint a libák a vihar előtt; a férfiak torkukat köszörülték; a banderista-legények megficcánkoltatták apró lovaikat.

Én bementem a pályaudvarra: ott kellett a királyi herceget és kíséretét üdvözölnöm. A törvénybíró magam mellé rendeltem. Az állomásfőnök hozzánk csatlakozott.

Csingilingi, csin-durr-krri!... Megállott a vonat. A királyi herceg daliás alakja megjelent az udvari vagon egyik ajtajában. A többi szakaszból kiguruló tábornokok és egyéb törzstisztek egyszeribe ott termettek előtte. Egy ezredes felrántotta az ajtót: a királyi herceg kiszállott. Szájában kevély makrapipa ágaskodott a zápfoga között. Arca ragyogott a jókedvtől, sapkája félre volt vágva legényesen. A perronra lépett kísérete sorfala között s miután eléje tolakodtam, megállott előttem.

Nem tudom, illet-e, de bemutatkoztam, és bemutattam neki a törvénybíró is.

-315-

- Zitás, a falu bírása.

Ebben az ünnepies pillanatban (láttni nem láttam, mert összefolytak szememben a világ összes színei és alakjai), nem láttam, de a patkolt csizmasarok kopogásából meghallottam, hogy valami nehéz magyar lépett a perronra és megállván a törvénybíró háta mögött, eképen szavalt:

- Ammög mán nem igaz, mer a falu bírása én vagyok.

Mondván kipöndörítette Zitást a helyéből s maga állott oda. Azzal megemelintette kalapját a királyi herceg előtt, de csak úgy, mint nekem szokta: félhüvelyknyire s imigyen üdvözölte a nagyurat:

- Szerencsés jónapot kívánok, fenséges uram, egészségére válják az éccakai nyugodalom!

Persze Marci volt, a rém-ember... Én csak hápogtam, mint az éhes kacska, amikor elszalasztotta a békát. Majd észbekaptam és kínos zavaromban megrántottam a bíró zekéjét.

- A kutyafáját, - sugtam a fülébe, - hol a kalapja?!

Marci úgy tett, mintha nem hallotta volna az intésemet. Pedig meghallotta a királyi herceg is.

- Ne bántsa, szolgabíró uram, - vette kegyesen (bár némi iróniával) pártfogásába a bírám, - öreg ember a bíró, szemébe süt a nap.

Marci ahelyett, hogy a föld alá süllyedt volna szégyenében, helyeslőleg bólintott a királyi hercegnek.

-316-

- Akkurát attól védekezek, - mondta, - mondok: a nap igen nagy úr, fenséges uramnál is nagyobb *talán!*

A nagyúr elnevette magát.

- Derék ember kigyelmed, bíró uram, kimondja a szót.

- Ki én, - hencegett Marci, - magának a Belzebulony ördögnek is.

De ez már csakugyan több volt, mint a mennyit el lehetett volna túrni. Intettem a bírónak, hogy távozzék. De a királyi herceg csak ott marasztalta, nyilván kedve telt az eredeti parasztban.

- Hagyja, szolgabíró uram, hagyja.

Azzal Marcihoz fordult.

- Hallom, bíró uram, - jegyezte meg kegyesen, - hogy jó termésük volt az idén.

Idáig csak magam szörnyülködtem a Marci magaviseletén, de rögtön rákerült a sor a tábornokokra is. Nevezetesen így válaszolt a rettenetes férfiú a nagyúrnak:

- Jó termés? Mán engedelmet istállók, de akárki mondta is fenséges uramnak, *lúvá tette.*

... Szerencsére nem sokáig tartott az általános szörnyülködés. Csak addig, ameddig a nagyúr kivette szájából a pipát, hogy torkára ne szaladjon a kacagása közben. Mert olyat kacagott, hogy kicsordult még a könnye is.

-317-

... Aztán kocsira ült a királyi herceg. Marci meg elém állott nagy kegyesen.

- Megmondtam, ugyi, hogy csak kétágú a királyi herceg is. A különbség - magyarázta bütykös hüvelykujját orra elé tartva - csak annyi közöttünk, hogy őt Józsefnek híjják, engem meg Marcinak.

A kis zászlótartó	3
Kántor Katica	13
A rajongók	33
Szerelem	56
A gyermek	64
Egy könnycsepp	76
A seb	88
Három leány	97
A haszontalan leány	110
A méhek menyasszonya	121
A parasztmágnás	143
A sirató asszonyok és a Halál	157
Hattyúdal	167
Csikasz	173
A Pinkász csodája	182
Az anyajegy	190
Istenitélet	202
Két nemes ember	212
Hermány	224
Bolond Istók	232
A szerencsemalac	251
Az igazság	273
Egy titokzatos kaland	287
Stanci néni	300
József és Marci	310

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

10 halál tokába	halál torkába
51 csak a szerelem...	csak a szerelem...
72 helye legyen	helye legyen.
92 ápolót rendelsz stb	ápolót rendelsz stb.
95 Nem értelek..	Nem értelek...
108 szép sorjában	szép sorjában
110 és olvasott:..	és olvasott:...
129 faji büszkesége	faji büszkesége.
136 A méhektől?....	A méhektől?...
137 magukra maradtak..	magukra maradtak...
140 Sanci néni most	Stanci néni most
159 be a paphoz:.	be a paphoz:
177 Tudsz balkézzel?..	Tudsz balkézzel?...
180 vagy te nagyon!..	vagy te nagyon!...
185 kenyeret keresni:.	kenyeret keresni...
203 Én.. Csúffá	Én... Csúffá
265 kend a tiszteletemre,	kend a tiszteletemre.
279 János haragosan,	János haragosan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK APRÓ REGÉNYEK ÉS ESETEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and

distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are

located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such

as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.